

MİŞOV DAĞI. 20

20

MİŞOV
DAĞI

NATƏVAN
XURŞİDBANU

اولو تاتری نین آدیله

20

میشوو کولتور درنه یی

ƏDƏBİ BƏDİİ DƏRGİSİ

MİŞOV KÜLTÜR DƏRNƏYİ 2017 = 1396 - TEHRAN

Mışov Dağı. 19

میشوو داغی.

Mışov Kültür Dərnəyi

میشوو کولتور درنه یی

TÜRKÇƏ – FARSCA

تورکجه - فارسجا

Qurucu və REDAKTOR D.R AQŞIN AĞKƏMƏLİ رنداكتور : دوكتور آقشین آغكمرلی

DIZAYNER :MIŞOV.K.L

بیلگی سایارلا ییغان : میشوو . ک . ل

BILGISAYARDA YIĞAN : MIŞOV .K.L جیلد و دیزاینر : میشوو . ک . ل

رنداكسيا هيأتی: پورفئسوردوكتور نریمان حسن زاده، دوكتور آتا بابا ایسماعیل دوكتور بارات (عبدالله لطفی) ارکین، (اصغر سلطانی) انلچین، اوغلو، علی خیر ویصال دوكتور اکرم میشوو داغلی،خومالی اکبر منظوری،سولدوز ده بیرمانچی اوغلو دوكتور منصور علی اوغلو،دوكتور مظاهر سلیمانزاده.

Redaksiya heyəti:porfessor D.r Nəriman Həsənzadə, Dr.Əkrəm Mişovdağlı.D.r Mezahir Suleymanzade,D.r Mənsur Əlioğlu. Elçin (Əsgər Sultani). Ərkin(Əbdola lütfi) Dr. Brat vsal Əli Xeyri,Xumnalı Əkbər Mənzuri, Suduz Dəyirm ançıoğlu Dr. Ata baba İsmayiloğlu.

240

صفحه لرین سایى :

Tehran- 2017- 1396

باسين ايلي

300: sayi

سايى

E-mishov.az@hotmail.com

ايميل -

6037 9918 3995 5105

میللی بانک دا حسابیمیز بنله دیر :

00989353506616

تلفون نومره -Tel:

بیرمی مین تومن

- 20.000

Dilin insan xarakterində rolu

Dil bəşəriyyətin ən üstün kəşflərindən biridir. insan dünyasına açılan bir pəncərədir gözəlliyi, sevgini, özgürlüyü... yansidan bir valıqdır.

Dil vasitəsiylə insanlar arasında körpü yaranır. dilin qudrətiylə ürəklərə yol açılır insanlar arasında sevgi məhəbət yaranır. Bir sözlə dil həyatdır, canlı varlıqdır. həyatın gözəlliyi və onun dərk, idrakı dildən keçir, dillə dünya tanınılır, dillə bəyan edilir və göstərilir. Buna baxmayaraq, dil təkcə düşüncə və təfəkkürü yansıdırmır o eyni halda düşüncənin, və təfəkkürün necə formalaşması və necə yaranmasını ortaya çıxadır.

Bu üzdən alimlər düşünüllərki hər kəs öz dilində təhsil alarsa onun şəxsiyyətinin formalaşmasında və benin inkişafında yüksək təsiri olur, beləliklə zəngin dil zəngin təfəkkürün məhsuludur, zəngin təfəkkür zəngin dilin sayəsində ortaya çıxır.

Amerika alimlərinin düşüncələrinə görə isə dil insan xarakterinin bir parçasıdır.

əgər bir insan öz dilini unudub, başqa bir dildə danışmış - yazarsa o insanın xarakterində də dəyişiklik baş verir. Bu fikri irəli sürən alimlər iki dildə danışan ispaniyalı qadınların üzərində araşdırma aparmışlar öyrənmişlər ki bu qadınlar öz dillərində danışanda daha güclü və inamlı, qüdrətli hislərə malik olurlar, ingilis dilində danışanda isə öz üstün xüsusiyyətlərini

və özlərinə inamını itirirlər. Dəyişkən bir şəxsiyyət-qorxaq, inamsız bir xarakter ortaya çıxır. Bu dəyişkənlik onların öz dillərindən başqa bir dilə keçmələri nəticəsində baş verir. Nəticə etibarı ilə, alimlər bu qərara gəlirlər ki, dilin insan xarakterində böyük rolu var.

Aqşın Ağkəmərlə

Xurşidbanu Natəvan

Mişov Araşdırma qürüpu

Xurşidbanu Natəvan — XIX əsr Azərbaycanın
görməli şairəsi. **Qarabağın** sonuncu xanımı
(hakimə) **Mehdiqulu xan**
Cavanşirin qızı, **İbrahimxəlil xan**ın nəvəsi.

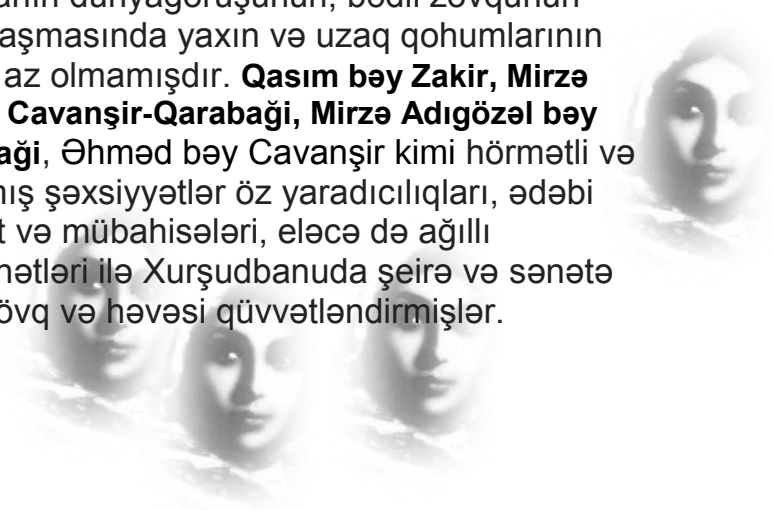
Həyatı

Mehdiqulu xan qızı Xurşidbanu Natəvan **15 avqust 1832-ci ildə Şuşada** anadan olmuşdur. Mehdiqulu xan qızına öz anası Xurşudbanunun adını vermişdir. Xurşudbanu ailənin yeganə övladı, həm də **Qarabağ xanlıqlarının** sonuncu

vərəsəsi olduğu üçün, onu sarayda «Dürrü yekta» (Tək inci), el arasında isə «Xan qızı» çağırırlar.

Balaca Xurşudbanunun ilk tərbiyəçiləri sarayın təcrübəli dayə və mürəbbiyələri olmuşdular. Məktəb yaşına çatdıqda isə evdə dövrün alim və sənətkarlarından dərs almağa başlamışdır. Məşğələ zamanı Xurşudbanu "Quran" ayələrini və dini ehkamları əzbərləməklə yanaşı, dünyəvi elmlərlə də tanış olmuşdur. XIX əsrdə kübar ailələrin uşaqlarına bir qayda olaraq doğma dili ilə bərabər, **ərəb** və **fars dili**, onun sərfi-nəvi təlim edildiyindən, Xan qızı da bu dilləri öyrənmiş, onların vasitəsilə klassik şeirin qayda-qanunlarını mənimsəmişdir. O, lazımi dərəcədə bilik əldə etdikdən sonra müntəzəm surətdə mütaliə ilə məşğul olmuşdur. Dahi şərq şairlərin ələ düşən nadir kitabları, qiymətli əlyazmaları Xurşudbanunu klassik ədəbiyyata bağlamışdır.

Natəvanın dünyagörüşünün, bədii zövqünün formalaşmasında yaxın və uzaq qohumlarının əməyi az olmamışdır. **Qasım bəy Zakir, Mirzə Camal Cavanşir-Qarabaği, Mirzə Adıgözəl bəy Qarabaği**, Əhməd bəy Cavanşir kimi hörmətli və tanınmış şəxsiyyətlər öz yaradıcılıqları, ədəbi söhbət və mübahisələri, eləcə də ağıllı məsləhətləri ilə Xurşudbanuda şeirə və sənətə olan şövq və həvəsi qüvvətləndirmişlər.

Tarixçilərin ehtimalına görə, bu dövrdə xarici və daxili vəziyyətin ciddi surətdə gərginləşməsi ilə əlaqədar xan ailələri üzərində nəzarət gücləndirilmiş və Xurşudbanu **Xasay xan Usmiyevlə** izdivaca məcbur edilmişdi. Belə bir ehtimal da vardır ki, Vorontsovun şəxsi yavəri Xasay bəy Tiflisdə onlara mülk iddialarında kömək göstərmiş və bunun müqabilində Xurşudbanuya evlənməyi təklif etmişdir. **1850-ci** ilin payızında Xasay bəy **Şuşaya** gəlib toy etmiş və Xurşudbanunu **Dağıstana** - öz doğma kəndinə, oradan da **Tiflisə** aparmışdır..

Həyatının çiçək açdığı bir dövrdə Xurşudbanu Tiflisdə yaşamağı sevmişdir. Şəhərin səfəli yerləri, təbii mənzərələri ona xoş gəlsə də, burada yaşamağa məcbur olduğu və çox vaxtları tək qaldığı üçün sıxılmış, qəriblik çəkmişdir. Nəəvvə bu şəhərdə rus, gürcü mədəni cəmiyyətlərinə qoşulmuş, özü də milli ənənəsi, kübarlara məxsus davranışı və üç dildə sərbəst danışması ilə cəmiyyətlərdə maraq oyatmışdır. Bir sıra vilayət və şəhərlərə səyahətə çıxması Xurşudbanunun təfəkkür dairəsinin genişlənməsinə, dünyagörüşünün artmasına təkan vermişdir. **Vladıqafqaza, Dağıstana, Şirvana, Bakıya, Gəncəyə və Naxçıvana** səfəri zamanı o, yüksək rütbəli dövlət qulluqçuları, yazıçı, alim və səyyahlarla görüşmüşdür.

1855-ci ildə Xurşudbanunun oğlu, 1856-cı ildə qızı dünyaya gəlmişdir. Oğlunun adını Mehdiqulu, qızın adını isə Xanbikə qoyurlar.

Xurşidbanu Natəvan parlaq istedadla və qabaqcıl ideallara malik olan şəxsiyyət olmuşdur. O, Azərbaycan mədəniyyətində və ictimai həyatında dərin izlər qoymuşdur. Bu fenomenin meydana gəlməsinin bir neçə əsas səbəbi vardır. Bunlardan birisi şairənin soy köküdür. Yəni, Natəvanda iki böyük nəslin –

Cavanşirlərin və Ziyadoğlu **Qacarların** qanı vardır. Adlarını çəkdiyimiz bu iki böyük və şərəfli nəslin hər birisi dünyaya bir sıra şair gətirmişdir (məsələn, Cavanşir nəslindən **Əbülfət xan Tutinin, Qasım bəy Zakirin**, Ziyad-oğlu Qacar nəslindən isə **Ziyadi Qarabaği, Müsahib Gəncəvi** və bir sıra başqa şairlərin adlarını çəkmək olar). Maraqlıdır, ki, Ziyadi Qarabaği və Musahib Gəncəvi vaxtilə **Qarabağ** bəylərbəyisi olmuşdurlar. Natəvan yaradıcılığının böyük tədqiqatçısı Bəylər Məmmədov "Natəvanın şair qohumları" kitabında (B., 1989) bu məsələni geniş açıqlayır. Eyni zamanda, Ziyadoğlu Qacar nəslindən çıxan şairlərdən söz başqa kitablarda da açılır. Füzuli adına Respublika əlyazmalar institutunun fondunda Müsahib Gəncəvinin şeir divanı saxlanılır və bu əsərin üzərində institutun əməkdaşları elmi tədqiqatlar aparırlar.

Natəvanın nəvəsi Xasay Usmiyev və onun
əcnəbi həyat yoldaşı

Natəvanın qızı **Xanbikə xanım** da anasının
yolunu davam etdirərək, **qəzəllər** və rübailər
yazmışdır. Onun bir-neçə **qəzəli** Vasif Quliyevin
"Dünənə uzanan cığır" (B., 2000) kitabında çap
olunmuşdur. Bu kitabda göstərilir ki, Xanbikə
xanım "Məclisi-üns"ün üzvlərindən biri olub.

Xurşidbanu Natəvan zəmanəsinin görkəmli
şəxsiyyətlərindən olmuş, təkcə Azərbaycanda
deyil, bütün Zaqafqaziyada xeyirxahlığı və
mesenatlığı ilə tanınmışdır. O, kasıblara əl
tutmuş, Şuşaya su kəməri çəkirmişdir.

Natəvan ikinci dəfə **1869**-cu ildə rəiyyət
içərisindən çıxmış Seyid Hüseyn adlı bir
şuşalıya ərə getmiş, bu hərəkəti ilə bəy və
mülkədarları qəzəbləndirmişdir. Onlar
Natəvanın ailə üzvləri arasına təfriqə salaraq,
oğlu Mehdiqulu xanın evdən baş götürüb
getməsinə müvəffəq olmuşlar. Şairə ömrü boyu
qınaq və töhmətlərdən yaxa qurtara
bilməmişdir.

Şəxsi münasibətlərin, dövrünün haqsızlığı,
zalımların sitəmi şairi vaxtsız qocaltmış, onu
həyat işığına həsrət qoymuşdur. Ağlamaqdan
gözlərinin nuru getmiş, bədənini taqətdən
düşmüşdür. Xurşidbanu Natəvan **1897**-ci il, **1
oktyabrda** vəfat etmişdir və **Ağdamın** "İmarət"

qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur. Adına küçə, klub, kitabxana və məktəb vardır. Xan qızının əlyazmaları, şəxsi geyim və əşyaları nadir eksponat kimi arxiv və müzeylərimizdə saxlanılır.

Xurşidbanu Natəvanın heykəli, Bakı şəhəri

Bakıda heykəli, **Şuşada** büstü, **Ağdamda** qəbirüstü abidəsi qoyulmuşdur.

2016-cı il fevralın 18-də **Heydər Əliyev Fondunun** dəstəyi ilə Belçika Krallığının Vaterlo şəhərində Xurşidbanu Natəvanın abidəsinin açılış mərasimi keçirilib. Abidənin müəllifi heykəltəraş İmran Mehdiyevdir.

Natəvan yaradıcılığa təxminən XIX əsrin 50-ci illərindən başlamışdır. İlk vaxtlar onun "Xurşid" imzası ilə yazdığı şeirlərin əksəriyyəti itib-batmış, yalnız cüzi bir hissəsi bizə gəlib çatmışdır. **1870**-ci ildən etibarən şairə özünə "Natəvan" (köməksiz, zəif, xəstə) təxəllüsü götürərək, dərin məzmunlu qəzəllərini yaratmışdır. Onun şeirləri hələ sağlığında dildən-dilə düşmüş, əl-yazma şəklində yayılmışdır. Xurşidbanunun şeirlərini məzmun cəhətdən şərti olaraq dörd qismə ayırmaq mümkündür: aşiqanə şeirlər, təbiət gözəlliklərinə həsr edilmiş şeirlər, müasirlərinə yazdığı mənzumələr, hüznü şeirlər.

XIX əsrdə Azərbaycan ədəbi mühiti bir sıra qüdrətli sənətkarlar, o cümlədən şairə qadınlar yetişdirmişdir: Xurşidbanu Natəvan, **Fatma xanım Kəminə**, **Aşıq Pəri** və s. Natəvanın fitri istedadının üzə çıxması və çiçəklənməsinin səbəblərindən birii, **Şuşanın** təkraredilməz yaradıcı ab-havası və mühiti də olmuşdur. Bəylər Məmmədov "Xurşidbanu Natəvan" kitabında yazır: "Hətta xatirələrdə Natəvanın "Xanlıq Şükür" adı ilə tanınan xidmətçisinə musiqi təlimi verməklə onu məşhur xanəndə etməsindən də danışılır" (səh. 60). Özü də müəllif qeyd edir ki, bu haqda material Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin fondunda saxlanılır (inv. 481, səh. 7). Hal-hazırda bu materialın Füzuli adına Respublika

Əlyazmalar institutuna verildiyi barədə gümanlar var, lakin həmin materiallar hələlik tapılıb tədqiqata cəlb edilməmişdir.

Natəvanın poeziyası Azərbaycan xanəndələrini də ruhlandırır. Böyük sənətkarımız **Seyid Şuşinski**nin Natəvan haqqında xatirəsində qeyd olunur ki, o şairənin qəzəllərini "Segah" üstündə oxuyarmış ¹ Və ondan bəri, demək olar ki, bu günə kimi tanınmış Azərbaycan xanəndələri şairənin qəzəllərini oxuyub, ilham alırlar.

Natəvan poeziyası professional Azərbaycan bəstəkarların əsərlərində də öz əksini tapır. Bunun parlaq misalı tanınmış bəstəkar Xalq artisti, professor **Vasif** Adıgözəlovun Natəvanın sözlərinə yazılmış məşhur "Qərənfil" mahnı-romansı ola bilər. Bəstəkar "Xan qızı Natəvan" operasını da yazmışdır.

Natəvanın yaradıcılıq fəaliyyəti təkcə şeirlə bitmir. O rəssamlıqla da məşğul olurdu, həmçinin, onun nəfis əl işləri, müxtəlif janrda tikmələr bacarığı da olmuşdur.

Yaradıcılıqla bərabər Xan qızının ictimai və idarəetmə fəaliyyətini qeyd etmək olar (təsədüfi deyil ki, qohumlar arasında Xurşidbanuya "Dürrü yekta", yəni, tək inci-xanlıqın yeganə varisi deyərmişlər).

Natəvanın xeyirxahlığı və xeyriyyəçiliyi də gözə çarpar. Bəylər Məmmədov "Xurşidbanu

Natəvan" əsərində göstərir ki, Şuşanın bir qrup şairləri bədii məclisi təşkil edilməsinin zəruriyyətini dərk edirdilər. Lakin, məclis düzəltmək üçün şərait və imkan yox idi. Ziyalılar yalnız Xan qızının köməyinə ümid edirdilər. Xan qızı bu şairlərin təklifini məmnuniyyətlə qəbul etmiş və nəticədə qısa bir müddətdə Şuşada "Məclisi-üns" (yəni, dostluq, ülfət məclisi) yarandı. Bu məclisə rəhbərliyi və onun bütün xərclərini Xan qızı öz üzərinə götürmüşdür. Təsadüfi deyil ki, Bəylər Məmmədov öz əsərlərin birində Natəvanı "Məclisi-üns"ün ürəyi adlandırırdı. Şuşada **Mir Möhsün Nəvvab Qarabağinin** rəhbərliyi ilə **"Məclisi-fəramuşan"** adlı daha bir poetik məclis də fəaliyyət göstərirdi.

Məhz bu zaman Xurşidbanu (şairə öz nənəsinin adını daşıyırdı, o da Gəncəli **Cavad-xan Ziyad oğlu Qacar**ın doğma bacısı idi) "Natəvan", yəni, "kimsəsiz", "köməksiz" təxəllüsünü özünə götürmüşdür.

"Məclisi-üns"də tanınmış Qarabağ şairləri ilə yanaşı məşhur xanəndə və sazandələr də iştirak etmişlər Bunlardan Hacı Hüsü, Meşədi İsi, Molla Vəli, Molla Abbasqulu, Meşədi Dadaş, Əbdülqəni və Sadıqcanın (Sadıq Əsəd oğlunun) adlarını çəkə bilərik. Məşhur tarzən Qurban Pirimov yazırdı: "Xurşidbanu nəinki şeir, eləcə də musiqini çox sevirdi.

Xanəndələrdən Hacı Hüsü və Meşədi İsi onun məclisində oxuyardılar. Bu xanəndə oxuyarkən Natəvanın qəzəllərindən tez-tez istifadə edərildilər. Son vaxtlara qədər Cabbar onun qəzəllərini öz repertuarında saxladı" Füzuli adına Respublika Əlyazmalar İnstitutunun fondunda saxlanılan Mir-Həsən Ağamirovun "Natəvan haqqında xatirələrdə" (inv. 1788) qeyd olunur ki, Natəvanın hər bir məclisində musiqiçilər iştirak edirdilər, Natəvanın bəzi məclisləri isə sırf musiqi məclisi hesab olunurdu və burada Natəvanın qəzəlləri də oxunurdu.

Xurşidbanu Natəvan yaradıcılığa 50-ci illərdən ənənəvi şərq mövzusu və şerlərlə başlamışdır. Qəzəllərində məhəbbət, təbiət gözəllikləri ("Gülün", "Qərənfil" və s.) tərənnüm olunmuşdur. 16 yaşlı oğlunun ölümündən sonra Natəvan bədbin ruhlu şerlər yazmışdır.

("Ağlaram", "Olaydı", "Getdi", "Sənsiz", "Ölürəm" və s.) Əsərləri dərin səmimiyyəti, incə lirizmi ilə seçilir. Yüksək sənətkarlıq nümunəsi olan şerlərində təkrir, qoşma, rədif, məcaz və s. bədii vasitələr məharətlə işlənmişdir. M.N.Nəvvab, S.Ə.Şirvani və başqaları ona şer həsr etmişlər.

Xurşidbanu Natəvan

Natəvan həm də istedadlı rəssam olmuşdur. Onun bədii tikmələri "Gül dəftəri" (1886) adlı albomundakı rəsmlər buna sübutdur.

Natəvanın şəxsiyyət kimi özünü təsdiqləməsində, vətənə, doğulduğu torpağa bağlı olmasında həm də mənsub olduğu soyun, kökün, nəslin böyük təsiri vardır. Xeyriyyəçi, messenat və fəal ictimai xadim kimi də xalqın yaddaşına həkk olmuşdur. Xurşidbanu Natəvan Gənc şairə Şuşada "Məclisi üns" ədəbi məclisini təşkil etmişdir. 1873-cü ildə Şuşaya su

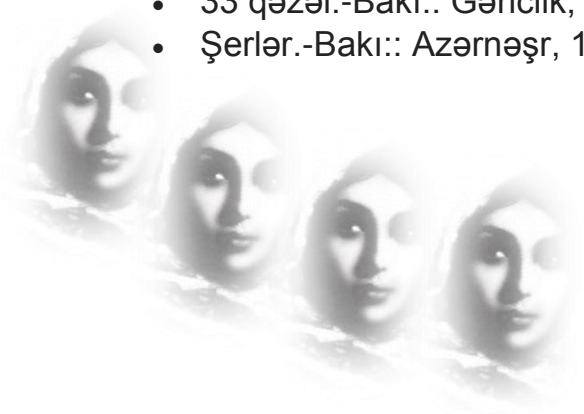
kəmərinə çəkdiymişdir: bu su kəməri indi də "**Xan qızı bulağı**" adı ilə məşhurdur. Natəvan Araz çayından Mil düzünə də su kəməri çəkməyə təşəbbüs etmişdir.

1858-ci ildə xoşbəxt bir təsadüf **Bakı**da məşhur fransız yazıçısı **Aleksandr Düma** ilə Xurşidbanunu rastlaşdırmışdır. Natəvanın həyat yoldaşı Xasay xanın fransız dilini yaxşı bilməsi onlar aralarında dostluq telləri yaratmışdır. Onlar Abşeronda birgə gəzintiyə çıxmış, ayrılarkən birbirinə qiymətli hədiyyələr təqdim etmişlər. Natəvanın Bakıdan Şıx kəndinə daş yol çəkdirməsi haqqında ilk məlumat da A.Dümanın "Qafqaza səyahət" kitabında öz əksini tapmışdır.

Əsərləri

Seçilmiş əsərləri. Təbriz: -1991.-112 s.

- Əsərləri.-Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004.-87 s.
- Əsərləri.-Bakı: Yazıçı, 1984.-100 s.
- 33 qəzəl.-Bakı:: Gənclik, 1981.-36 s.
- Şerlər.-Bakı:: Azərnəşr, 1965.-80 s.

خورشیدبانو ناتوان

خورشید بانو ناتوان یکی از پر قدرت ترین شاعره های قرن نوزدهم آذربایجان است که اثرات بزرگ و سترگ در پیشرفت و پیشبرد شعر و ادب آذربایجان داشته و این گوهر رخشان و خاتون عالی مقام تمام همت عالی خود را مصروف تعالی ادبیات و آبادی آذربایجان نموده بود.

خورشید بانو تقریباً بیست سال رهبری انجمن ادبی «مجلس انس» را به عهده داشت و اکثر شعرهایش بلافاصله بعد از سروده شدن از طرف ده ها شاعر بزرگ و سرشناس در مقیاس بی قیاس مورد استقبال قرار گرفته و انواع و اقسام نظیره ها و تضمین ها بر شعرهایش سروده می شد و قاطعانه می شود گفت که اگر این نظیره ها و تضمین ها روزی گردآوری گردد به نوبه خود دیوان کاملی را تشکیل می دهند .

پدر خورشید خانم «مهمد قلی خان» حاکم قره باغ بود و مادرش

«بدری جهان بیگم گنجه خانی» نوه جواد خان بود خورشید بانو در سال 1832 میلادی در 15 اگوست در شهر شاعر پرور «شوشا» به دنیا آمد در میان مردم «خان قیزی» نامیده میشد خورشید بانو در سن 13 سالگی پدر خود را از دست داد و مدت کمی بعد به خاطر مسائلی مجبور شد با «خاسای خان» (نوه چنگیز خان که یکی از اشخاص با نفوذ دولت روس بود) ازدواج کند که در نتیجه این ازدواج صاحب دو فرزند یک پسر (مهدی قلی خان وفا) و یک دختر (خان بیکه) شد در سال 1866 خاسای خان خود کشتی کرد که بعد از مرگ او خورشید بانو بخاطر دور ماندن از بعضی تهمت ها مردم در سال 1869 میلادی با «سید حسن اغا» ازدواج کرد در نتیجه این ازدواج نیز صاحب یک دختر و دو پسر گردید اشعار خورشید خانم را به چهار بخش عمده میتوان تقسیم کرد .

آغابیگم آغا از همسران فتحعلی شاه قاجار، عمه خورشیدبانو ناتوان بود. آغابیگم آغا نیز به فارسی و ترکی شعر می‌سرود.

- 1- اشعاری که به سبک کلاسیک نوشته شده است
 - 2- شعر هایی که در مورد علایق خود در زندگی مخصوصا دو فرزند خود نوشته است
 - 3 - اشعاری که در مورد زیبایی های طبیعت نوشته است
 - 4 - و اشعار معاصر خورشید بانو
- این شاعر بزرگ در سال 1897 میلادی یکم اکتبر وفات کرد و جنازه او را در قبرستان عمارت آغ دامین با خاک سپردن

او مژگان سیه نوکین خدنگ یاره بنزتدیم،

خطادیر، چشم مستین آهوی تاتاره بنزتدیم

گوزون مردملری سرمست اولوب، تۆکمک دیلر قانیم،

دوزوبدور هر طرف پیکان، عجب خونخواره بنزتدیم

چکیلیمیش گوشه یه بولبول، فغان و ناله لر ائیلر،

دوشن گول اوسته دامه عندلیب زاره بنزتدیم

توتوب کج گردننن هر لحظه اولموش محو نظاره،

خیال یار ایله حیران باخان ناچاره بنزتدیم

گوروب طرف بناگوشونده چین – چین زولف مشکینی،

او گنجی شایگان اوسته یاتان شاهماره بنزتدیم

دنپیردیم کیم، نه دن دیر قنیس اولوب دیوانه عالم؟

جنون سرریشته سین اول طره طراره بنزتدیم

جفای دهریده گوردوم اندیردی شیکوه بیر مضطر،

سسیندن ناتوان بی دل و افکاره بنزتدیم

فیرریشته طلعت و مه روی و خوش لبقا، گنتمه

جمالي قلییمه داییم وئرن ضیا، گنتمه
 مسیح تک، نفسي موردہ نی ائدن احیا
 دھانی ایچره اولان چشمہ-ی بقا گنتمه
 اسیر- دانه اولوب، دام- زوعلفه دوعشدو کؤنول
 او نؤع سلیسله دن کیم اندر رها، گنتمه
 مریض- عشق اولانا نئیلہ سین طیب- زمان
 سوا-ی شہد- لبین یوخدو بیر دوا، گنتمه
 کمال- شوقله قوي ائیلہ بیم خلیل آسا
 او خاک- مقدمینہ جانیمی فدا، گنتمه
 اگر فراقینی گؤرسم، گؤرن گؤزوم چیخسین
 گؤزومده خاک- رهین عئین-توتیا، گنتمه
 طواف- کویدہ سعیم نئجه اولور حاصل؟
 اونا کی، ذیکر- لبین وئرمہ سه صفا، گنتمه؟
 خزینہ گؤهری تک اولماسان نہان گؤزدن
 ووجودنو ائلہ ییب محض کیمیا، گنتمه
 رقیب طعنه سی، هیجران غمی اولور موشگول

بو ناتوانه گۆروب اونلاري روا، گنتمه

اۋزون عشق آتشینه وورماغا دلشاد پروانه،

بلی، بیر دفعه یانماقدان اولور آزاد پروانه

گۆرور مجلس لر ایچره شمع ی هر شب یاری اغیاره،

اونونچون یانماغین طرحین قیلیر بنیاد پروانه

سنه ای شمع، تهمت لر قالیر معشوقه لر ایچره،

اگرچی خرمن عمرون قیلیر برباد پروانه

دئمه معشوق بی پروادی شمع کیم، ملامت دن،

وئریب جان صوبحه دک، اولدو وفادن شاد پروانه

بیلیب شمعین وفاسین، جسم جانین آتسه یاخدی،

غم هیجر دم وصلینده انتدی شاد پروانه

جفایه هیجریدن جانه یئتیب شوق وصال ایله،

یانیب شمعین اودونا، انتمه دی فریاد پروانه

یانار چون ناتوان خسته مدام اول آتش غمدن،

صبور اول، ائيله عادت، شیوه اوستاد، پروان

اي اهل دل فناني قويون باري آغلاسين

اغیاره چون کي یار اولوب یاري آغلا سین
 منع ائتمک عاشقی نه روا آه و زاردان؟
 چون دردی وار قویون کي سیزی تاری آغلا سین
 گیزلین خیالی وار کي بيله آه و زار ائدر
 اوز حالینه قویون بو دل افکاری آغلا سین
 بولبول نواسی بی سبب اولماز بوباغدا
 گوردیکجه هر زمان گول ایله خاری آغلا سین
 هجران یار اولدی سبب آغلاما غینا
 یا رب گوروم همیشه سبب کاری آغلا سین
 وورسون ال ایله باشینا هر شام تا سحر
 یاره ، غم ایچره اولمادی غمخواری آغلا سین
 شام فراغیده قالیبان زار و خسته حال
 سالدیقا یاده اول مه رخساری آغلا سین
 سسلندی ناتوانه کي ارباب غم تمام
 حال فنایه جمع اولوب ائلجاری آغلا سین

انارجانیم اوغول دایم سنین نار فراغیندا
 نئجه پروانه لر هر دم یانار شمعین آیاغیندا
 گول رویون هوسيله چرخار افلاکه افغانیم
 اولور بولبول نواسی گول فراقی اشتیاقیندا
 سنین وصلین خیالیه گوز و کونوم گزر دایم
 کی چون مجنون سر گشته گزر لیلا سوراغیندا
 نهال قامتین ذکر ی منیم ورد زبانیمدیر
 دمام ناله ی قمری اولور سروین بوداغیندا
 او شیرن لبلرین شوقی گونی گوندن اولور افزون
 اگر فرهاد تک یوز ایل دولانسام هجر داغیندا
 حریم بس کی اول شیرین زبانین ذکرینه هر دم
 اولور خوش نطق لی طوطی شکر اولسا دماغیمدا

سنینن هجرین اودو عباس دخی چیخماز کی جانیمدان
 سمندر تک یانار دائم آنان نار فراغیندا
 اوچوب شهپاز تـک کؤنلوم گزردی حسن باغیندا
 پرو بالینی سیندیردی فلک بو پیر چاغیندا
 گوزومده تاردی دوران، مه و خورشید نور افشان
 محاق ایچره اولوب پنهان سانسان چرخ طاقیندا
 نه اولایدی کور اووب گؤرمیدیم، گول کیمی جسمین
 قالیدیر تیره خاک ایچره مزارین گول قیراغیندا
 کؤنولده حسـرتیم قالدی مزارین حیف کیم بیر دم
 سنی تا گؤرمـدیم خـرم اوغول داماد اوطاغیندا
 نه دن دیر انتظار ایله او شهلا گؤز باخار حیران
 گوزوم اول گؤزلره قربان باخار آهو سیاغیندا
 همیشه زار و دل محزون، تۆکر گؤزدن سرشک خون
 پریشان حال ایله دایم غـم و محنت بو جاغیندا
 غم هجران ائدیـب طغیان، قالیدیر ناتوان سوزان
 روان اشک بصر هریان، اولان گؤزلر بولاغیندا

واریمدی سینه ده درد و غم نهان ئولورم

فدا اولوم سنه گل ائيله امتحان ئولورم

فراغیدان گنجـه لر یاتمارام صـباحه کیمی

خیال زلفـونه باغلی گندییدی جان ئولورم

بهار حسنون آرا گور نـجه خـزانم من

بهار لاله سی تک باغیریم اولدی قان ئولورم

ورق ورق دل و جان هجرین ایچره اودلاشدی
 مثال کنجفه صد پاره اولدی جان نولورم
 او خاک پایننی من آشیان انتمیشدیم
 وطندن آیری دوشوب ایندی لامکان نولورم
 دئدین چک ال لرینی دامنمیدن ال چکدیم
 ترحم انیله مه دین آخیر ای جوان نولورم
 چکر دیم حسرتینی گورمه دیم خدا حافظ
 نظاره انیلمه دین آه الامان نولورم
 فدا او قامتینه کیم قضا نه خوش چکمیش
 قدر بوکوب بیلیمی انیلیب کمان نولورم
 فراقدان توکنب تاب و طاقتیم بالله
 وصاله یئتمز الیم زار و ناتوان نولورم
 دلبره دردی دلیمدن بیله عنوان انتدیم
 کی غمه هجرده دل ملکونو ویران انتدیم
 ممکن اولماز منه وصلین بیلیرم حشره کیمی
 اول سبب مسکنیمی کوه و بیابان انتدیم

عشق سلطانى منيم قتلیمه فرمان گنیریب
 انتمه دیم ترک وفا طاعتی فرمان انتدیم
 سری کویوندا قویوب باشیمی بیر اوف دئمه دیم
 سری صدقیله دل و جانیمی قربان انتدیم
 یا طیب آدینی ترک ائيله طبابت انتمه
 یا منیم دردیمنی تاپ گور نییه توفان انتدیم
 یوخدی بیر کمسه مگر دردیمنی بیلسین یا رب
 کی من اوز قانیمیله دردیمنه درمان انتدیم
 دردی هجرینده گوزوم یاشی توتوب دونیانی
 نوح توفانی کیمی گورکی نه توفان انتدیم
 ناتوان انتمه دی اول سنگ دله ناله اثر
 گنجه- گوندوز نه قده ر ناله و افغان انتدیم

تغییرات اقلیمی مسئله‌ای فمینیستی است

ترجمه ی مهتاب محبوب

تغییرات اقلیمی نگران‌کننده‌ترین بی‌عدالتی جهانی پیش روی نسل‌های حاضر و آینده است و یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های حقوق بشری زمانه‌ی ما

اما تغییرات اقلیمی، جنسیت‌ها را به طور یکسان تحت تأثیر قرار نمی‌دهند. زنان به نحوی بی‌تناسب با جمعیتشان از تغییرات اقلیمی متأثر می‌شوند اما تنها بخش کوچکی از بودجه‌ی مقابله با این تغییرات مشخصاً به نیازهای زنان در کشورهایی اختصاص می‌یابد که بیشترین اثر را می‌پذیرند

علاوه بر وجود شکافی جنسیتی در اختصاص بودجه مربوط به تغییرات اقلیمی، در زمینه‌ی مشکلات فزاینده‌ی ناشی از انکار تغییرات اقلیمی هم شکافی جنسیتی وجود دارد. پژوهشی جدید نشان می‌دهد که انکار تغییرات اقلیمی به شدت با پذیرفتن ساختارهای پدرسالار یا سلسه‌مراتبی ارتباط مستقیم دارد. یک مثال بسیار واضح رئیس‌جمهور جدید ایالات متحده، دونالد ترامپ است. او به حق بر باروری زنان حمله و طوماری از عبارات جنسیت‌زده بیان کرده؛ او همین‌طور از تغییرات اقلیمی به عنوان «حقه و کلک» نام برده و وعده داده است که ایالات متحده از معاهده‌ی اقلیمی پاریس ۲۰۱۵ خارج شود

انکار تغییرات اقلیمی در اروپا هم در پیوند با ایمانی قدیمی به نفت و گاز به عنوان ماشین‌های پول‌اشتغال‌زا و در پیوند با ناسیونالیسم، رو به رشد است. تغییرات اقلیمی حقیقتی کاملاً در

خلاف جهت ایده‌های ناسیونالیستی است: این مشکلی است که نمی‌توان در سطح ملی حل کرد؛ حل آن نیازمند کنش جمعی میان دولت‌ها و میان تمام بازیگران در تمامی سطوح جامعه است و شاید به نحوی برانگیزاننده‌تر به برابری جنسیتی و لغو هویت مردانه‌ی غربی و ارتباطش با الگوهای مصرف نیاز دارد

سبک زندگی با ردپای کربنی بیشتر با درآمد بالا مرتبط است درحالی‌که کم‌درآمدها مصرف انرژی کمتری دارند. به این ترتیب توزیع سنتی پول و قدرت که در آن مردان از آزادی حرکت و تملک بیش‌تر ثروت برخوردارند به این می‌انجامد که آن‌ها مسئول تولید سطح بالاتری از انتشار گازهای گلخانه‌ای باشند. در عین حال که زنان ثروتمند در جهان غرب مسئول تولید دی‌اکسید کربن بیشتری نسبت به مردان فقیر در کشورهای در حال توسعه هستند، همچنان محتمل است که نسبت به مردان با همان سطح درآمد سبک زندگی با تولید دی‌اکسیدکربن کمتر داشته باشند

پژوهش‌ها نشان می‌دهند که عادت‌های آلاینده‌ی مردان نتیجه‌ی هنجارها و ارزش‌هایی است که مردانگی و زنانگی سنتی را تعریف می‌کنند. این تصاویر به شدت در ذهن ما نقش بسته‌اند و به وسیله‌ی تبلیغات که هدفشان افزایش مصرف است تقویت می‌شوند. برای نمونه، یک خودرو به عنوان نمادی از ثروت و وضعیت اجتماعی مرد به فروش می‌رسد؛ به ما گفته می‌شود که مردان «واقعی» گوشت می‌خورند. مردانگی هژمونیک توضیح می‌دهد که چرا بعضی از اشکال مردانگی تسلط می‌یابند و برخی دیگر فرعی و زیردست می‌شوند و چرا برخی ویژگی‌های به خصوص، مفهوم «مرد واقعی» را تعریف می‌کنند. این ویژگی‌ها در طول زمان تغییر می‌کنند و در میان فرهنگ‌های مختلف تفاوت دارند اما اغلب با قدرت، توان، سلطه‌جویی و پرخاشگری هم‌بسته‌اند

به همین دلیل جدایی از هنجارهای سنتی مصرف می‌تواند مشوق جامعه‌ای به لحاظ جنسیتی برابرتر باشد و با تغییرات اقلیمی مقابله کند؛ جامعه‌ای که در آن هر دو جنسیت تشویق شوند از وسایل حمل‌ونقل عمومی استفاده کنند و رژیم گیاهخواری در پیش بگیرند. درحالی‌که این مسئله برای بسیاری مردان مترقی حل شده است، دیگران - شامل بسیاری مردان در جناح راست محافظه‌کار - به طور فزاینده‌ای هویت‌شان را به مفاهیم مردانگی سنتی گره زده‌اند. این باعث می‌شود سیاست‌های سبز حتی تحریک‌آمیزتر هم باشند: چرا که هویت جنسیتی را به چالش می‌کشند

زمانی که برای محدود کردن آثار منفی تغییرات اقلیمی بر جمعیت کره‌ی زمین تلاش می‌کنیم نیز در نظر گرفتن ملاحظات جنسیتی ضروری است. در تمام دنیا، زنان در مواجهه با تأثیر تغییرات اقلیمی آسیب‌پذیرتر از مردان هستند، در درجه‌ی اول به این خاطر که زنان دو سوم از فقرای جهان را تشکیل می‌دهند و دیگر این‌که زندگی آنان بیشتر به منابع طبیعی‌ای وابسته است که تغییرات اقلیمی تهدیدشان می‌کند

در سال ۲۰۱۵، بانک جهانی گزارشی را منتشر کرد که نشان می‌داد تا سال ۲۰۳۰ تغییرات اقلیمی در مناطق فقیرتر مانند آفریقای سیاه و آسیای جنوبی می‌تواند بیش از صد میلیون نفر را به فقر مفرط بکشانند. بدون تقسیم عادلانه‌ی منابع، ما با جهانی سرشار از پناهندگانی گریخته از تغییرات اقلیمی روبه‌رویم. سازمان ملل برآورد می‌کند که تا سال ۲۰۵۰، ۲۰۰ میلیون پناهنده‌ی تغییرات اقلیمی وجود خواهند داشت؛ اما با دستور کار توسعه‌ای همه‌شمول و حساس به جنسیت و متمرکز بر انطباق با شرایط تغییرات اقلیمی هنوز هم می‌توان جلوی اغلب این تأثیرات را گرفت

آگاهی بخشی درباره‌ی عدالت اقلیمی، مستلزم برجسته کردن جنسیت است و عواقب ناشی از تغییرات اقلیمی پیش نیازهای مقابله با چالش‌های پیش روی ما است. توازن میانسیاست‌های تغییرات اقلیمی و مقابله با آن ناعادلانه است و عموماً کسانی که بیش از همه نیازمندند، کمترین سهم را دریافت می‌کنند. بودجه‌ی تغییرات اقلیمی به «تجارت بزرگی» بدل شده است و کسانی که بیش از همه متأثر می‌شوند و آسیب‌پذیرند بخشی از این معاملات نیستند. معاهده‌ی پاریس برای نخستین بار این امکان را برای سیاست‌گذاران اقلیمی فراهم می‌کند تا بر حقوق بشر و برابری جنسیتی تمرکز کنند. این مسئله برای حصول اطمینان از این که کاهش آثار و تطابق با آن، بهره‌مندی کامل از حقوق بشر را به خطر نمی‌اندازد، حیاتی است

زنان و مردان ساکن مناطق روستایی در کشورهای در حال توسعه بسیار آسیب‌پذیر هستند. آنها با چالش‌های شدید برای تأمین امنیت آبی، غذایی و سوخت برای پخت و پز و گرمایش روبه‌رو هستند. برای زنان این مسئله اغلب با محدودیت تردد و دسترسی نابرابر هم به منابع و هم به روندهای تصمیم‌گیری، همراه است. کوتاه این که زنان اغلب با موانع اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مواجه هستند که ظرفیت مقابله‌ی آنها با شرایط را محدود می‌کند. شناسایی استراتژی‌های حساس به جنسیت برای پاسخگویی به بحران‌های زیست‌محیطی و بحران‌های انسانی ناشی از تغییرات اقلیمی، امری بسیار ضروری است

دخیل کردن جنسیت در سیاست اقلیمی، یک سیاست‌گذاری مؤثر و کارا و ابزاری ضروری برای رسیدن به عدالت اقلیمی در سطح جهانی است. با معرفی و وارد کردن جنبه‌های جنسیتی به اقدامات مقابله با تغییرات اقلیمی، سیاست‌گذاران مجبور خواهند بود این موضوع را لحاظ کنند که چطور عوامل مختلف اجتماعی

مانند جنسیت، آموزش، درآمد و سن، دسترسی ما را به منابع و فرصت‌ها برای کنش‌ورزی به صورتی هماهنگ با اقلیم تعیین می‌کند

نتیجه‌ی رویکردی حساس به جنسیت این است که احتمال در نظر گرفته شدن تنوع گروه‌های اجتماعی در زمان صورت‌بندی سیاست‌های اقلیمی را بیشتر می‌کند. به همین دلیل تحلیل جنسیتی نقطه‌ی آغازی برای عادلانه کردن سیاست اقلیمی است و تغییرات اقلیمی قطعاً مسئله‌ای فمینیستی است

ال لريم هله ده گۆينه بيردى / ربابه قلى زاده

ال لريم يئنه ده كيريميش، نه تهر املانى يازاجام، من كى الجك ال

لريمده بيلميرم نييه اللريم اوشوپور

الجكليمى چىخارتديم، ال لريمى گونشه سارى توندوم بلكى قيزيشسين.

خانيم دئييرنه زامان ال لريم دونماسا سن گله جكسن. ”اه! بوقيش نه

”!اوزون سوردو بو ايل ائله اونا گورا سن گنجيكميشسن؟

”قيزيم گل ايچه رى گندخ پنچ دا اللروى قيزيشدير“

گۆچك ننه ايدى الينده آچار قاپينى آچيردى

اوشاقلار اونو گۆرجه بين هاميسى قاپى يا سارى قاچديلار، سويوقدان

قورتارماغا ايچه رى كئچمه يه بيربيرى نين باشينا ديرماشيرديلار

بو ايل قيشين سويوغى هامينين آمانين كسيب باهار گلستى دى بير “

”آزجانيميز قيزيشاردى

گۆچك ننه اوزا اوزونه دانيشيردى، هر زامان اونو گۆرنده اوزا اوزونه

ميز يلداييردى، فقط زنگ تفريح اولاندا اوشاقلارين الينده ن باشى قاريشيق

اولدوغونان دانيشمازدى، بير شى ده سوروشسايدين هاى كويدن

انشيتمزدى، چانتامى ماسامين اوستونه اتيب پيجا سارى قاچديم، مرضيه

ايله ائلناز دا اوردايديلار. ائلناز يئنى بير قيرمىزى بۇرك باشينا

قويموشدو. “آتام دونن بازاردان آليب.” دئدى

سن يادىما دوشدون، آنا دئيير گلشن كونلوم ايسته يه نى منه آلاجاقدان
 پيچ هئيله ايستى وئرميردى، گؤيچك ننه تزه ياندير ميشدى، اللريمين دونو
 هله آچيلماميش دير

ال لريني آنديم. قيشدا اوخولدان ائوه دؤننده تنگه ده منى گورردين منى
 باغرينا باسيب اووجلاريمى اليه آليب قيزيشديراردين، من اوزومو نازا
 قويوب بوينوندان آسلانارديم، سونرا ال لريمى جيبلرينه قويوب ائوه
 يوللانارديق. ” ورادا كييمين ال لريني قيزيشديريرسان ؟ ” دونن آسقىدا
 پالتونو گوردوم؛ بير آن ائله سنه غرييسه ديم كى پالتونو گوتوروب
 باشدان اياغا ايله ديم! پالتوسونون قوخونو وئيردى ايله ديم و باغريما
 باسدیم، بو دؤنه من سنى باغريما باسیرديم؛ ال لريمى جيبلرينه سالديم او
 گونلرين خاطيرينه ايله ديم و آغلاديم... ياخشى كى كيمسه ائوده دئييلدى
 .آنا گورسه ايدى ها اوزولردى اخى اونون يانيندا نه تهر اولمالى اولسا آغلاميرام
 ” قيزيم ناخوشلاميشسان نيبه گوزلرين دولموش؟ “

خانيم كيلاسا گير ميشدى آنجاق من بيلمه ميشديم

” هئچ سويوق دان دى بلكى “

خانيم درين درين منه باخدى

یالان دئمه من بیلیرم دوز قاداسی، دوز بالام گله جک یاز گلنده داهی
 اللرین دؤنمایاجاق گؤزلرین دولمایاجاق”. بونلاری گؤزلری ایله منه دؤنه
 لرجه اولاراق دئییردی.

باشیمی آشاغی سالیب گندیب یئریمده اوتوردوم،
 مشقاریزی آچین خط دییم ”خانیم دئدی،“
 چانتامدان دفتری می چیار تدیم آجیب قویدوم قاباغیمدا ماسانین اوستونه.
 خانیم بیر بیر مشقاره باخیب خطله ییردی سیرا منه چاتدی
 ”آنان نجه دی؟ مکتوب وئریب؟ هاجان گله جخ؟“
 هنج، هله خبر سیزیک. ”خانیم معلم تنز گؤزلرینی مندن قاجیر تدی داهی
 باشقا اوشاقلارین مشقینی خطله مه دی قاییدیپ یئرینده اوتوردو:
 ” ”کیتابلاروزی قویون قاباغوزا تزه درسی وئریم یاخشی قولاق آسین
 کیتابی می چیار دیب قویدوم قاباغیمدا خانیم ایلك جومله نی اوخودو: ”آن
 ”مرد آمد. آن مرد در باران آمد

اوشاقلار دا خانیم اوخودوقجا بیر سسله بونلاری تیکرار اندیردیلر، ندنسه
 ایکینجی جومله نی اوخویاندا دیلم توتولدو، دییه بیلمه دیم، بئینیم بیر قوش
 اولوب اوچدو گلدی سنین یانینا. منیم آتام یاغیشدا گئتدی. سن گئندنه
 یاغیش یاغیردی پاییزین ایلك گونلری ایدی گنجه ایدی انجاق

بيلميريم ساهات نئچه ایدی آخی اوندا ساهات اوخوماغی اؤیره نمه
 میشدیم، تزه دونن خانیم اؤیره تدی، من یاتمیشدیم منیم باشیمین اوستونده
 گلیب منی اویاتدین، منی قوجاقلاییب اوزومدن اؤیدون منده
 ”بوینونوقوجاقلادیم:“ هاجان گله جخسن آتا ؟
 ”منی دیزلرینین اوستونده اوتوردوب دئدین:“ بو تنزلییه
 ”مثلا هاجان؟ بو گنجه یاتیب دورسام گله جخسن؟“
 ”یوخ آنجاق گلنده سنه بیر قیرمیزی دون بیر جوت قیرمیزی باشماق آلاجییم“
 ”آهان ایندی بیلدیم سن بایرامدا گله جخسن“
 ”گولومسه دین. ساچلاریمی اؤپوب منی یاتاغیما قایتاردین:“ یات جنیران قیزیم
 سونرا گئتدین. سنی بیر داها گؤرمک اوچون تله سیک قاجیب پنجره
 دالیندا دایاندیم، آناملای حیطده دانی شیردین، سسین یاغیشین سسینه
 قاریشمیشدی منه ائله گلیردی آنام لا ویدالاشیرسان:“ اول الله سونرا سن،
 ”اوزولمه صفیه تنز قاییداجییم، تنز تنز مکتوب وئره جم
 آنام دینمز سؤیله مز سنه باخیردی، سانکی بیلیردی بو تنزلییه داهی
 گؤزلری سنی گؤرمه یه جک، اونا گؤرا یالنیز و یالنیز دویونجاق سنه باخماق ایسته
 بیردی. سونرا آنامین آلنیدان اؤپوب قاپینی آچیب گئتدین، آنام ایسه
 دالینجاق سو توکدو، من تنز قاجیب یاتاغیما قاییتدیم، یورقانیمی باشیما

چکدیم و نه قدر ائله دیم یوخلایا بیلمه دیم، آنامین آغلاماق سسی بؤیوک

اوتاقدان گلیردی

”زینب هاواسون هاردا؟“

”ایک آتیلدیم: “هئچ، بیردییم باغیشلیون

خانیم موعلیم گوزلرینی منه برلندی یئنی درسی دئمیشدی، ایندی

اوشاقلارا صاباحین تکلیفینی دئییردی کی بو آندا آژی سسی چالیندی،

هامی انشیگه قاجدی، اوشاقلارین نئجه سی قورخودان آغلاب یئرلرین

ده ن ترپه نه بیلیمردیلر، مرضیه چیغیریردی، خانیم اوشاقلاری انشیگه

یؤنه لدریلدی، تنز صنیف ده ن چیخیب حیطه ساری گئندیم، حیطه

اوشاقلار پیرتلاشیق توشموشدولر، گویچک ننه اویان بویانا قاجیردی،

خانیم مودور سالونون آغزیندا دایانیب اوشاقلاری ایجری گئتمه یه

چاغیریردی، اوشاقلاری گورمک ایسته بیردیم، بیرینی گوردوم، آلابولا

بیر اوچاق ایدی سانکی اوزرینی قارا یاشیل بویامیشدیلا، آنجاق

بویالاری قارماقاریشیق سالمیشدیلا، گوی گورولداییردی، یاغیش یاغان

زامانلاری کیمی ایدی، بیر گوز قیریمیندا تنز اوزاقلاشدی، بیردن

سانکی کیمسه منی دالدان ایتله دی یئرله بیخیلدیم، ال لریم گومبولتو ایله

یئرله دیدی، نه تهر اولمالی ایدی قالخیب دوردوم، داهی اوشاقلاردان خبر

بوخ ایدی، اوشاقلار هله باریناغا قاچیردیلار، اللریم گۆینه بیردی، گنّییب
 حیطین بیر بوجاغیندا اوتوردوم بیر آز قورخموشدوم، او زاماناجاق
 یاخیندان اوچاق گۆرمه میشدیم، دئییرلر سن اولدوغون یئرده اوچاقلار
 تنز تنز گلیرلر، بیرى سى سنى گۆرسه هارایا قاچاجاقسان آتا ؟
 دونن گّجه تیلویزیون سن گنّدییین یئری گۆرسه دیر دی، هر یئر
 تورپاقلیق ایدی هر یئردن سس گلیردی سسلری ارایا بیلیمیریم، آنا دئییر
 بلکی سنى تیلویزیوندا گۆرستسینلر آنجاق یئنه سنى گۆره بیلمه دیم.
 بولداشلارینی گۆروردوم نه قدر بولداشلارینین پالتاری توز تورپاقلی
 ایدی. حتما قاچاندا یئره بیخیلمیشلار، هرده ن گومبولتو سسى گلیردی
 دالیسیجاق بیر یئردن تورپاق گۆیه قوزانیردی، بولداشلارین ائله هئی
 دانیشیردیلار آنلامیردیم نه دئییرلر، بیرى سى نى پتو اراسینا قویموش اپاریردیلار
 یئنه آژییر سسى اوجالدى صینیفلره قاییتمالی ایدیک، ایندی تنگه ده
 قونشولارییر یئره بیغیشیب دانیشیردیلار، همشه اوچاقلار گلیب گندندن
 سونرا قونشوموزدا اولان آروادلار اعظم خاتیم گیلین قاپی سینا توپلاشیب
 هر نندن خبر وئیردیلر، آنام هئچ زامان آرالاریندا گۆرونمزدی یا نوت
 دالیسیجاق ایدی یادا کوپن نوباسیندا بعضا ده چوره ک آماقد ا یادا.....
 نه بیلیم سنین ایشلرین قورتارمالی دئییل دی، کی بونو آنا دییردی من

اوخولدان ائوه دؤننده هرده ن ائوده اولمازدی منده قاپی دالیندا قالاردیم

منی گؤرمه همن سنده ن گیلنله نردی

اوشاقلار های کویله باریناقدان چیخیر دیلار

”!سن بیزی اونودموشسان؟“

بونو دونن گئجه آنا دئییردی اوزوم ائشیتدیم

طاقچاداکى شکیلینین قاباغیندا دایانیب سنله دانیشیردی، من یاتاغیمدا اییدیم

یورقانیمی باشیما چکمیشدیم آنجاق هله یوخلامامیشدیم، دوشونوردم بیر

.رسم چکیب سنه گوندره م الینه چاتسا اولایلسین بیر شئیلری خاطرلایاسان

بیلیمیرم ندنسه دیزلریم گؤینه بیر، منیم کی ال لریم یئره دیمیش دیر. اییلیب

دیزلریمه باخدیم دیزیم گئتمیشدی شالواریم بیر از اوزولموشدو، یاخشی کی

سن یوخسان یوخسا ائلیه بیلمزدیم سنله قوناق اوتاغیمیزدا دیز دیزه

اویناپام، من قوزو اولوب مله یم سنده قورد اولوب منی قووالایسان، سونرا های

کویوموزدن آنانین سسینی چیخارداق، سن گئندن ده ن سونرا آنا قوناق

اوتاغینین قاپی سینی قیفیلادی، ایندی اورایا سویوقدان آفاق قویمالی

دئیل. آنا دئییر سن گلنده قاپی سینی آچاجاق

صینیفه قاییتدیم، اوشاقلار هله اوچاقدان دانیشیر دیلار کنشگه اوچاقلار

چکدیین شکیلینی گتیریردیم اوخولا، اوند اوشاقلارا گؤرسه دیب دیبه

رديم سن بو اوچاقلاری سورورسن، یوخسان کی آنا گۆره سن نه قدر

بونلارا فخرینی ساتیرام

خانیم یئنین کیلاسا گیرمیشدی، بو زنگ ایملایمالی ایدیک. نچه گنجه

دیر یوخوما گلیرسن، حتما اوردا یولداشلاریندان ناغیل اویره نیرسن

قاییداندا هامیسی نی منه دییه جکسن، بونو سون مکتوبوندا سوز وئرمیشدین

خانیم املانی باشلامیشدی دفتربیمی چیخاردیب منده یازماغا باشلادیم.

اللریم هله ده گۆینه یئددی

- بو حنکایه ۱۳۸۷-جی ایلده تبریز کلک جادویی آدلی فستیوالدا،

کشوری سطح ده اوچونجو مقامی قازانمیشدیر

İçimdə elə bir hiss var ki, mənim,
Nə onsuz yaşaram, nə də onunla...
Elə bil ikili yol ayrıcında,
İlkiylə birgəyəm, həm də sonumla...

Nə dönə bilirəm, nə də ki, gedə,
Ruhu gözləyirəm, canı tərk edə,
Dünyanın xoşbəxti ollam bəlkə də,
Geriyə qayıtsam, köhnə yolumla...

Niyə bu dünyaya gəldim ki, axı?!..
Mən tək qoyubdur, sevdiyim çoxu,
Mənə varlığıyla anladıb yoxu,
Çaşdırıb bu dünya sağ-solumla...

Ə.Odər.

13.01.2017

اردبیلین قیزیل تاریخیندن قیزیل باشلار

Mişov Araşdırma qürüpi

بوگون اردبیلده گئدن مسافرلر، عمومیتله شیخ صفی الدین اردبیلی، صفویه طریقتینین قوروجوسونون مزارینی زیارت ائتمه‌دن گئری قاییتمازلار. قارا مجموعه‌ده توپلانان اونون تورکجه شعرلری و عارفانه رساله‌لری، عیرفانی تورک ادبیاتینین ان گؤزل نمونه‌لریندن دیر. صفوی خاندانی، تاریخیمیزده صفوی دؤولتی‌نی قورماقلا بؤیوک سیاسی رول اوینامیشلار. بو دؤولتین قورولوشوندا اساس رولو قیزیل باشلار اوینادیلار. قیزیل باش تشکیلاتینین

يارانماسىنىن ايلك تمللرى، شىخ جنيد زامانىنا قايبدير. آتاسىنىن اۆلوموندن سونرا بۆيوك قارداشى جعفر ايله اختلاف تاپان جنيد، بعضى مريدلرى ايله بيرليكه آنادولوىا سارى گئئدى و اورادا علوى – بكتاشى طريقتينده اولان توركمنلر آراسيندا فعاليتته باشلادى. آنادولو توركمنلرى ايله صفوى شىخلرىنىن علاقەسى، انله شىخ صفى الدين زامانىندان موجود ايدى.

خواجه على نين شىخلىگى زامانىندا امير تيمورون آنادولودان گئيرديگى (1402 م.) توركمين اسيرلرى، شىخين خواهشى ايله آزاد انديب، اونا باغيشلادىغىنى دا بيليريك. اوتوز مينه ياخين بو اسيرلرين بير قسمى اوز يوردلارينا دۇندو، بير قسمى ايسه اردبيله قاليب، صفويه طريقتينه انتساب ائنديلر.

شىخ جنيد، شرقى آنادولو علوى توركمينلرى آراسيندا 5-10 مين نفره ياخين مريد ييغميشدى. جنيدىن اۆلوموندن سونرا، اوغلو حيدر اونون يئرینه كئچدى. او اۆز مريدى اولان توركمين طايفالاريني تشكىلاتلانديردى و نظامى بير گوج حالىنا گئيردى و بئلهليكله اوغلو اسماعيلين گلهجكه فايدالانا بيلهجگى بۆيوك بير پتانسيل ياراتدى. اونون مريدلرى باشلارينا اون ايكي ديلىملى (12 امام علامتى اولارق) قيرمىزى بۆرك قويوردولار. انله قيزيل باش سۆزو ده، بورادان يارانميشدى. توركيهلى عالم عبدالباقى گۆلپينارلى قيزيل باشلارى، بابكين سرخ جامگان (آل دون) لارىنىن معنوى ائولادى بيلير.

قيزيل باش تشكىلاتيندا اوستاجلو، روملو، شاملو، ذوالقدر، قارامانلو، آوشار (افشار)، قاجار، تكلو، باهارلو، وارساق، بايات

طایفالاری اساس رول اویناییردیلار. تشکیلات طایفالارینین سایبسی 32 طایفایا قدر ده قئید ائدیله.

1499 میلادی دا شاه اسماعیل اردبیله دوغرو حرکت ائتدیگی زامان، شرقی آنادولو، سوریه و عراقین قیزیل باش تورکمنلری اونون حمایتینه گلدیله. بیرینجی محاربه شیروانشاهلار ایله اوغورلا کئچدی. ایکینجی محاربه آغ قویونلولار ایله ایدی. تبریز شاه اسماعیلین الینه دوشدو و صفوی دؤولتی حیاتا باشلادی.

صفوی شاه عباس زامانینا قدر، قیزیل باش تورکمنلری صفوی دؤولتین دایاندیغی اساس قوه ایدیلر. 1588-نجی ایلهده اقتدارا کئچن شاه عباس، اونلارین گوجونو آرادان آپارماق مقصدی ایله، یئنی بیر قوه یاراتدی. عمومیتله اثرمنی و گورجولردن اولان و قوللار آدلانان بو قوه، تورکمن طایفا باشچیلارینا دگیل، واسطهسیز شاه عباسا باغلی ایدیلر. 1598-نجی ایلهده گورجوستانلی بیر اثرمنی بوتون صفوی قوهلرینین باشینا کتیریلدی. بو و بونا بنزر حرکتلر، ایراندا اون ایللرجه سورن قیزیل باش اقتدارینین سونونا گلمهسی معناسیندا ایدی.

کسوف های تاریخ

کتاب اول: ریشه یابی نوروز در تاریخ

تالیف: فرهاد جوادى
اورمیه

تیرماه 91

مقدمه

روند سیر تکاملی و پیشرفت قوانین و قانونمندی‌های طبیعت نسبت به قوانین بشری و اجتماعی بسیار به کندی صورت می‌گیرد و در طی گذشت قرن‌ها و هزاره‌ها همچنان ثبات و پایداری خود را محفوظ نگه می‌دارد. انسان‌های ابتدایی که وابستگی بیش از حدی به طبیعت داشتند، خود را با شرایط جغرافی و وفق داده، در مناطق حائز شرایط زیست، مسکون شده و با قوانین، شرایط و مقتضیات سخت بی‌رحم و خشن طبیعت به مبارزه برخاسته و آن را مقهور قدرت و درایت خویش نموده است. آنان بر روی زمین بکر و مناسب در کنار نهرها و رودها شروع به تشکیل و ایجاد زمینهای کشاورزی و زراعی نمودند. از جمله این مناطق مناسب جهت ایجاد زمینهای زراعی و کشاورزی، سرزمین آذربایجان، بین-النهرین، حوزه‌ی رود فعلی کارون، سند و پنجاب و... بوده است.

براساس گزارشات و تحقیقات علمی به عمل آمده، اراضی آذربایجان از کانون‌های مهم و اولیه‌ی کشاورزی، کشت و زرع، دامپروری و دامداری بوده است. حدود 8-9 هزار سال پیش تمدن کشاورزی در اراضی آذربایجان شروع شده و از آن زمان به سیر تکاملی خود ادامه داده است. اهالی بومی جهت تامین حیات اقتصادی خویش، علاوه بر امرار معاش و گذران زندگی خویش، بیشتر به پیشرفت و تکامل کشت و زرع و صنعت کشاورزی تمایل پیدا نموده بودند. آنها با رونق دادن و پیشرفت در این امر مهم و حیاتی، تمدن کشاورزی را پی‌ریزی و برای نخستین بار زراعت شخم اولیه را با زراعت شخم با گاو عوض نموده، حتی سیستم آبیاری پیشرفته را ایجاد نمودند. آنان در آرزوی نیل به امرار معاش بهتر و رفاه بیشتر به مبارزه پرداخته و با عزم بسیار به مقابله با سختی‌ها و مشقت‌های زندگی برخاستند. از همین زمان نیز علائق و ارتباطات مدنی و اقتصادی آنان با ممالک و سرزمینهای شرقی نیز به تدریج گسترش یافت. به موازات این روند در سایر نقاط حائز شرایط زیست و کشاورزی در دیگر سرزمین‌ها چون بین‌النهرین، ایران، ماوراءالنهر، آریا، کناره‌های دریای خزر، سیاه و مدیترانه و قفقاز فعلی،... نیز این شرایط حکمفرما بوده است و به موازات این روند سیر تکاملی، اعیاد اولیه‌ی این جوامع بشری نیز شروع به نضج و تشکل نموده و از آن جمله نوروز و مهرگان در نجد ایران باستان که شامل سرزمین کنونی ایران، بین‌النهرین، آذربایجان، ماوراءالنهر، خراسان، ترکمنستان، پاکستان، افغانستان می‌شد، توسط ترکان باستان خلق و آفریده شده به جهان بشریت اهدا گردید. ریشه‌های عمیق عید نوروز را نمی‌توان به اراضی کوچک محدود نمود و بایستی آن را با دیدی وسیع و در مقیاسی وسیع، همه

جانبه ارزیابی کرد. در این اثر ثابت می‌شود که عید سال نو (نوروز) کشف طوایف و خلقهای مختلف التصاقی زبان ساکن ایران یعنی ترکان باستان می‌باشد که مالک تمدن پیشرفته و عالی کشاورزی و یکجانشینی بوده‌اند. این کشفی بزرگ بوده که ترکان باستان به جهان بشریت و معنویت اهدا نموده‌اند. بدون شک همین ترکان باستان از آن جمله ترکان ساکن آذربایجان نیز در پیدایش و آفرینش این عید ملی و رشد و تکامل آن سهم به سزایی دارند. به احتمال بسیار تاریخ پیدایش این عید به زمان ایجاد و تشکیل اولین اجتماعات بشری در هزاره‌های 20 الی 30 قبل از میلاد می‌رسد. در برخی نوشته‌ها خبر داده می‌شود که پیدایش این عید مربوط به هزاره‌ی سوم پیش از میلاد در بابلستان می‌باشد. براساس سالنامه‌ی زرتشتی پیدایش این عید به 4000 سال پیش از این می‌رسد. آنچه که از این گفته‌ها بدست می‌آید، این است که ردّ آثار اولیه‌ی این عید به زمانهای خیلی قدیم می‌رسد. براساس قیدیات برخی مؤلفین و مورخین رومی و یونانی، زرتشت در هزاره‌ی ششم پیش از میلاد یعنی 8000 سال پیش می‌زیسته است. زرتشت این پیر فرزانه‌ی حکیم و دوراندیش، بعدها در بین ترکان باستان به درجه و مقام نیم خدایی ارتقاء یافته و به شخصیت رئال افسانه‌ای تبدیل شد. عید نوروز در زمان زرتشت نیز در ممالک و سرزمین‌هایی چون آذربایجان، ایران، آسیای میانه، افغانستان، پاکستان و برخی ممالک دیگر که دین زرتشت در آنها به طور وسیع و گسترده نشر یافته بود نیز در حد عالی و بسیار با شکوه برگزار می‌گردید. این عید سال نو از زمان زرتشت به بعد نیز به شکل وسیع انتشار یافته و ماهیت خویش، شکل اجرا و برگزاری آن به همان صورتی که بوده، خود را حفظ نموده است که این نیز ناشی

از پیوند آن با اجداد و نیاکان باستانی ترکان می‌باشد. نوروز عید ملی و باستانی بیانگر برابری طول شب و روز در نیمکره‌ی شمالی زمین است. این عید از بُعد مضمون و همه شمول بودن، نسبت به دیگر اعیاد ملی از برتری و ارجحیت به سزایی برخوردار است و تاج سر دیگر اعیاد ملی بوده و در رأس و قله‌ی اعیاد قرار دارد.

عید نوروز مشایعت کننده‌ی خوش یمن، فرحبخش و شادی بخش تاریخ پر فراز و نشیب چندین هزار ساله‌ی ترکان باستان بوده و به همراه آنان و در رکاب تاریخ رشد و بقا و دوام یافته است و هیچگاه از آنان جدا نگشته است. نوروز، یار جدایی ناپذیر ترکان، تصدیق کننده و بیانگر شکوه و عظمت مبارزه‌ی زندگی و بقای آنان می‌باشد. نوروز تمثیل کننده‌ی صافی، روشنی، خلوص و پاکی است. نوروز دنیای صفا و صلح، عشق به زندگی، حیات، کمال اخلاقیات و ثروت معنوی است. عید نوروز همچنین عید آتش و عید آفتاب سوزان، عید بیداری و زنده شدن دوباره‌ی طبیعت به شمار می‌رود. ما در این اثر سعی نموده‌ایم تا به ریشه‌یابی تاریخی این عید بزرگ و ملی بپردازیم و ریشه‌ی آن را از اعماق تاریخ به در آوریم و کاشفین و پروردگان اصلی و حقیقی آن را باز شناسانیم، البته با اتکا بر اسناد، فاکتها و اقوال معتبر. تا آنجا که مقدور بوده سعی شده است اکثراً به اقوال و نوشته‌های مورخین و محققین خارجی و پارسی تبار استناد شود، حداقل از اتکا و استناد به مؤلفین و مورخین ترک خودداری گردد تا اینکه از پیدایش هر گونه سوء تفاهات جلوگیری کنیم. مسئله‌ی ریشه‌یابی نوروز در تاریخ و معرفی کاشفین و ابداع کنندگان آن از مبهمات و کسوف‌های تاریخ می‌باشد.

پیدایش نوروز

تالیف: فرهاد جوادى
اورمیه

جشن آغاز سال نو، آغاز فروردین و فصل بهار و بیداری طبیعت است. ابداع و بنیانگذار این جشن باستانی، ترکان باستان و خصوصاً ترکان سومری می باشند. در شاهنامه ی فردوسی این جشن باستانی به «قامشید» (جمشید) چهارمین پادشاه اسطوره ای ترکان ایران و جهان که پس از مرگ پدرش «طهمورث» بر تخت نشست، نسبت داده شده است. جمشید نماد ایزد مهر است و با چهره یی خورشید مانند بود.

در خصوص این جشن ملی ترکان جهان لازم به ذکر است که قدمت مستند این جشن آغاز بهار و بیداری طبیعت از خواب زمستانی، حداقل به سالهای هزاره ششم و هفتم قبل از میلاد (یعنی چیزی حدود 8000 سال پیش) می رسد. در آن زمان ها (دوران پیش از تاریخ) اجداد ترکان باستان سومری ازدواج الهی عشق و باروری و حاصلخیزی، ستاره صبحگاهی و عصر (ناهید؛ ونوس) «اینانا inanna» با «دوموزی Dumuzi» خدای شبانان و حامی زاراعان را در آغاز سال نو بهاری جشن می گرفتند.

[در این روز (اول بهار) مردم سومری گروه گروه دسته جمعی به طرف معبد می رفتند و همه ی مردم با شور و هیجان ازدواج خدایانو اینانا و خدا «دوموزی» را به یکدیگر تبریک می گفتند و از هر طرف صدای ساز و آواز به گوش می آمد و در میدان بزرگ شهر بر بالای زیگورات (برج پله دار عظیمی که انگار به آسمان می رسید) رفته داخل معبد «اکور e.kur» می شدند. در یک گوشه ی حیاط معبد، نوازندگان سازهای رایج آن زمان یعنی چنگ، بربط، نی، طبل، تنبک و دف می نواختند. گروهی از زنان و مردان هم مشغول ترانه خوانی می شدند. گروهی از دختران و پسران سومری با لباسهای

رنگارنگ وارد حیاط معبد شده با حرکت هماهنگ پاها¹ شروع به رقص و پایکوبی می‌کردند. در حقیقت آنان راهبان و راهبگان معبد بودند. به هنگام رقص این گروه، ناگهان اشخاصی با لباسهای عجیب و نقابهایی به صورت زده و دسته‌ی دیگر هم با صورت و چشمان رنگ شده وسط میدان معبد ظاهر می‌شدند. آنان بالا و پایین می‌پریدند، معلق می‌زدند، حرکات آکروباتیک انجام می‌دادند و سوار هم می‌شدند و انواع مسخره بازی و حرکات خنده‌آور در می‌آوردند و موجب خنده و شادی حاضرین می‌شدند.² بعد از اتمام این مراسم، چیزی شبیه تختخواب چوبی را به وسط میدان حیاط معبد می‌آوردند و روی آن هم بستری با ملافه‌های سفید پهن می‌شد. از سوختن کندرهایی که در اطراف رختخواب پراکنده می‌شد، بوی عجیبی برمی‌خواست. مردم زیر نظر خدای خورشید «اوتو utu» که با تابش بهاری و گرمی بخش خود در خوشحالی و شادی مردم سهیم شده، بی‌صبرانه منتظرند که خدایشان «دوموزی» از زیر زمین آمده و با خدایانو «اینانا» ازدواج کند تا به میمنت ازدواج آنان، فراوانی و وفور نعمت در مزارع، آخور و آغل‌هایشان پدید آید محصولشان زیاد شود، حیواناتشان بزایند، مرغها و ماهیهایشان تخم‌های فراوان گذارند و تولید مثل از دیداد یابد.

در این هنگام زن و مردی با لباس‌های فوق‌العاده زیبا از پله‌های داخلی معبد پایین آمده وارد حیاط معبد می‌شوند و بر تختی که با گل‌های فراوان تزیین گشته، کنار هم می‌نشینند. این زن یکی از راهبه‌های معبد است که هر سال یکی از آنان به نیابت از خدایانو «اینانا» انتخاب می‌شوند و آن مرد نیز پادشاه وقت سومری است که به نیابت از

1 - این رقص، اینک در بین ترکان به یالی (جلمان) مشهور است.

2 - هم اکنون نیز آثار این نوع حرکات و طرز پوشش و مزاح کاری‌ها در ایام نوروزی خصوصاً تا قبل از انقلاب اسلامی به صورت کارناوالها و حاجی فیروز، عمو نوروز، سیاه بازی، روحوزی با شخصیت‌هایی چون مبارک و غیره مشاهده می‌شد

خدا «دوموزی» در این سناریو و پیس حاضر می‌شود. پادشاه تاج طلایی درخشان خود را بر سر داشته و ردای بلندی از شانه‌هایش آویخته می‌شود که او را با شکوهرت جلوه دهد. در این هنگام همه حاضران مثل سنگ بی‌صدا و بی‌حرکت می‌شوند و آواز نرم راهبه‌ای شروع به نوازش دل‌ها می‌کند و نوای چنگ با صدای او همراه می‌شود و راهبی هم آوازی تغنی می‌کند. ظاهراً به این ترتیب عشق متقابلشان را بر زبان می‌آورند. بعد از اتمام آوازه‌ها پادشاه و راهبه وارد بستر می‌شدند یعنی به جای خدا و خدایانو ازدواج می‌کردند. بعد مردم به تدریج پراکنده می‌شدند و این جشن سه روز و سه شب به طول می‌انجامید. کوچه‌ها و باغها سرشار از صدای ساز و آواز می‌شد. برای آوردن برکت و فراوانی به خانه‌ها، تخم مرغ و انواع اقسام غذاهای لذیذ از تخم مرغ در آشپزخانه‌ها پخته می‌شد.

این عید سال نو یعنی نوروز ریشه در تمدن سومری دارد. الهه «اینانا» از ستاره‌ی زهره (ناهید، ونوس) آمده یا به طریقی با آن ارتباط داشته است. سومریان بر حرارت زیاد این ستاره باور دارند. حال جای تعجب اینجاست که اجداد بسیار قدیمی و اولیه‌ی سومریان چگونه به این نتیجه رسیده‌اند و گرمای این ستاره را از این فاصله‌ی بسیار دور محاسبه کرده‌اند. بنا بر اعتقادات سومریان، گرمای ستاره به الهه اینانا حرارت و نیروی جنسی زیادی داده است. به همین خاطر هم لقب «الهه‌ی عشق» را به او داده‌اند. آنکه عشق و عشق‌ورزی را به آنان آموخته، اوست. در عین حال نفرت، حرص، خشونت و پرخاشگری آنان نیز از اوست.

همیشه اوست که در جنگ‌ها جلوتر از پادشاه سومر می‌تازد و پیروزی را به همراه می‌آورد. الهه «اینانا» بسیار زیبا و جذاب بوده و عاشقانش هم یکی دو تا نبود. ولی پر و پا قرص‌ترین آنها، خدای شبان و حامی زارعان «دوموزی» بوده است. پادشاهان سومری خود را «شبان» می‌نامیدند. چون فکر می‌کردند همانطور که شبان حیوانات را می‌پاید، آنها نیز باید مراقب انسانها

باشند.³ یکی دیگر از عاشقان الهه «اینانا»، خدای کشاورز «انکیدو» enkidu بوده است. این دو یعنی «دوموزی» و «انکیدو» برای اینکه مورد پسند الهه اینانا واقع شوند، با هم رقابت داشته‌اند. در اصل دل الهه اینانا بیشتر پیش انکیدو بوده ولی دوموزی نهایت تلاشش را کرده و بالاخره با وساطت خدای خورشید «اوتو» دل خدایانوی زیبا اینانا را به دست آورده و با او ازدواج می‌کند.

سومریان معتقد بودند که هم بستری اینانا با دوموزی به همراه خود فراوانی و برکت را به روی زمین می‌آورد. به همین دلیل سالی یک بار، به جای خدا «دوموزی»، پادشاه وقت سومر و به جای الهه اینانا هم یک سر راهبه با یکدیگر هم بستر می‌شوند. در روز همبستری آنها (در آغاز سال نو) خوانندگان و شاعران ترانه های آتشین عاشقانه می‌خوانند و می‌نوازند. این ترانه‌ها، نقل سخنان عاشقانه و شیرینی است که خدا «دوموزی» و الهه «اینانا» و در تمثال آنان پادشاه سومر و سر راهبه به هم گفته و یا خواهند گفت.

دیگر ملل مثل همیشه خود را صاحب این مراسم سال نو ویژه‌ی سومریان اعلام نمودند از جمله‌ی این ملل، اکدها، بابلی‌ها،... و آنچنان به این عید چسبیدند که انگار خدا «دوموزی» و الهه «اینانا» متعلق به آنهاست. آنان هر کدام به نوبه‌ی خویش نام قهرمانان و شخصیت های این سناریو را تعویض نموده و در اصل و محتوای سناریو دستبرده و آن را تغییر دادند و اسم الهه اینانا را به «ایشتر» ištār و اسم خدا «دوموزی» را به «تموز» تغییر دادند. آنان همه اینها را به بقیه‌ی هم نژادان خویش در کشورهای دیگر منتقل نمودند به این ترتیب این مراسم سال نو از مرزهای سرزمین سومر فراتر رفت و

3 - به همین خاطر واژه‌ی ترکی «سیپا»، «سیبا» به معنی چوپان، شبان در ترکیب اسامی اکثر بزرگان و پادشاهان ترکان باستان خصوصاً ترکان باستان سرزمین ایران و آریا شرکت جسته است. مثل «گشتاسپ، آذرگشسب، آیین گشسپ، طهماسب، ارجاسپ

همه جا رایج و مرسوم گشت. از کجا معلوم شاید این مراسم تا هزاران سال دیگر هم ادامه پیدا کند ولی هیچ کس هرگز نداند که پایه‌گذار این مراسم سومرها بوده‌اند. [ترجمه‌ی لوحه‌ی 3 از الواح نخستین زندگی نامه نویسنده تاریخ- کتاب «سرگذشت لودینگیرای سومری» توسط سومرشناس برجسته‌ی جهان خانم معزز علمیه چیغ- ترجمه‌ی سوزان حبیب

نام این خدای مذکور «دوموزی» هم اکنون نام خود را به هفتمین ماه در تقویم امروز ترکیه برابر با ماه ژوئیه‌ی میلادی داده است و زندگی او از این پس بدین گونه در بین ترکان ادامه خواهد یافت.

در خصوص مراسم سال نو در بابل بین النهرین، دکتر جرمی بلک Jeremy Black و دکتر آنتونی گرین Anthony Green چنین می‌نویسند:

[مراسم سال نو در بابل، از اول تا دوازدهم ماه نپسان، اولین ماه سال که در نقطه‌ی اعتدال بهار می‌افتد، برگزار می‌شود. مراسمی که در بابل اجرا می‌شد، به پرستش مردوخ متمرکز بود، اما جشن‌های مربوطه در سایر شهرها و برای سایر خدایان و الهه‌ها نیز، آن هم به مدت طولانی، اجرا می‌شده است. نام جشنواره‌ی اکیتی akiti که در «اور» ur تحت سلسله‌ی سوم برای خدا «نانا nanna» اجرا می‌شد، از اکیتو اکدی یکی از مراسم سال نو، گرفته شده بود. مراسم نوروز بابلی شامل توالی مناسبی بود که به موارد زیر ارتباط داشت (1) جشن یا انجام درو جو بهاری (2) جشنواره‌ی خدای حامی شهر یعنی مردوخ که شامل به تخت نشاندن وی می‌شد. (3) تلفیق نشان نمادین صحنه‌های خاص حماسه‌ی بابلی آفرینش (4) نمایش مراسم سال نو به صورت گاهشمار (5) بیعت با پادشاه به عنوان کسی که وظایف مقدس پادشاهی را بر عهده دارد (6) پذیرش و برتخت نشاندن خدا «نَبُو» nəbu]

فرهنگنامه خدایان، دیوان و نمادهای بین النهرین باستان
- جرمی بلک، آنتونی گرین- ص 225-226

از متن فوق چنین معلوم می‌شود که جشن سال نو در بابل نیز به تبعیت از رسم و سنت سومریان، با شکوه هر چه تمامتر برگزار می‌شد و مطابق امروز به مدت 12 روز طول می‌کشید.

[«مردوخ» یا «مردوک» (برابر انلیل enlil سومریها) قهرمان حماسه‌ای آفرینش بابلی هر سال به هنگام جشن نوروزی «زاگ موک» خود در «دوکو duku» یا منزلگاه پاک، سرنوشت آدمیان را رقم می‌زد]
فرهنگ اساطیر آشور و بابل- ژیران، لاکوئه، دلاپورت-
ترجمه ابوالقاسم اسماعیل پور - ص 69

[برطبق این روایت در افسانه‌ی آفرینش بابلی، پادشاهان بابل هر ساله در پرستشگاه مشهور مردوک به نام پرستشگاه ایساگیل isagil بر تخت شاهی جلوس کرده و هر ساله در زمان معینی تندیس مردوک را در میان جمعیت انبوه از پرستشگاه ایساگیل بیرون می‌کشیدند و از شهر خارج می‌کردند و به مکانی بیرون شهر به نام «اکیتو akitu» که خود نوعی پرستشگاه به شمار می‌رفت می‌بردند. در جشن مزبور (اول سال نو) کاهنان نماز و دعا می‌خواندند و مراسم جادویی تطهیر و قربانی برگزار می‌شد. شخص پادشاه از معبد فراز آمده تا خلعت شهریار را از مردوک دریافت کند. مدت این جشن‌ها کمتر از 10 روز نبود مراسمی همانند که به همین شیوه ترتیب داده می‌شد، سالانه در اوروک به افتخار «آنو» و «ایشتر» (الهه‌ی عشق و جنگ) و در «اورur» به افتخار «ناننا» برگزار می‌گردید.]
فرهنگ اساطیر آشور و بابل - ژیران، لاکوئه، دلاپورت- ص 70

ویلیم پیرویان در خصوص نمایشهای آیینی در راستای تضمین حضور دائمی نیروی ماوراء الطبیعه می‌گوید:
[چشمگیرترین تلاشها در جهت تضمین حضور دائمی

نیروی ماوراءالطبیعه نمایش آیینی است، که آن نمایش به صورت ساختن پیکره‌های خدایان، ادبیات آیینی و احداث معابد تجلی می‌یابد. این تلاش را می‌توان حرکتی منظم و مداوم به شمار آورد. هدف و مفهوم نمایش آیینی آشور باستان را اولین بار پالیس ضمن بررسی جشن سال نو «آکیتو» و مقایسه آن با نمایش‌های مشابه در مناطق مختلف آشور مثلاً معبد ائساگیلا که این جشن به جشن نیسان معروف است، مطرح کرد.]

سیر تحول اندیشه سیاسی در شرق باستان - ویلیام پیرویان - ص 35

[«زاگ موک» جشن سال نو بابلی است که در آغاز هر سال برپا می‌شد.]

فرهنگ اساطیر آشور و بابل- ژیران، لاکوئه، دلاپورت - ص 109

[مردوخ هر یک از ایزدان بزرگ آشکار در آسمان را به کاری گمارد و چون صورالکواکب، به هر یک از آنان وظیفه‌ای نجومی محول کرد. سال را اندازه گرفت. آغاز و پایانی برای آن قائل شد و برای هر ماه از ماه‌های دوازده گانه مطلع سه ستاره به وجود آورد. چون حدود و ثغور سال را مشخص کرد. تقسیمات آن را به «نئبیرو nebiru» محول کرد که قطب کیهان است و مسیر آن (تقسیمات) را نگاه می‌دارد.]

بهشت و دوزخ در اساطیر بین‌النهرین- نانسی . ک. ساندرز - فصل پنجم آفرینش بابلی - ص 39

[سال هفتم (548/549 قبل از میلاد)... شاه نیونید در تما اقامت گزیده بود. اما ولیعهد، بلند پایگان و سپاهیان در آكد (بابل) بودند. شاه برای آیین‌های جشن آغاز بهار در ماه نیسان (فروردین) به بابل نیامده بود. پیکر خدا نَبو به بابل نیامده بود. پیکر خدا بِل (مردوک خدای بزرگ بابل) از نیایشگاه مردوک (ائساگیلا) برای همراهی مشایعت کنندگان به بیرون نرفته بود. جشن سال نو برگزار نشد، اما برابر سنت‌های همیشگی، پیشکش‌هایی به درون

نیایشگاه‌های ائساگیلا و ازیده برده شدند...]
اسرار تمدن‌های باستانی بین النهرین - بهنام محمد پناه-
ص 109

[در آغاز هر سال هنگامی که جشن «زاگ موک» (جشن حلول سال نو در اول بهار) روی زمین برگزار می‌شد، ایزدان در محراب سرنوشت (اوپشوکیئا) گرد می‌آمدند. شهریار ایزدان در دوران متاخر بابلی «بئل مردوک Bel- marduk» الواح سرنوشت را از سینه‌اش برمی‌آورد و آن را به فرزندش «نبو nabu» می‌سپرد تا هر چه را که ایزدان تصمیم می‌گرفتند، بر آن الواح بنگارد. بدین گونه سرنوشت کشور برای سال آینده رقم می‌خورد. «نبو nabu» نگاهبان کنش معنوی انسان بود و محراب مهم او در شهر «بورسیپا» نزدیک بابل قرار داشت. او پسر «مردوک» بود. شخصیت پدرش در او انعکاس یافت و در پایان برخی از ویژگی‌های پدر از آن او گشت. به روز تعیین سرنوشت، نبو تصمیم ایزدان را بر الواح مقدس می‌نگاشت.]
فرهنگ اساطیر آشور و بابل- ژیران، لاکوئه، دلاپورت - ص 85-86

[در گردهمایی ایزدان بابل، ایزدان رأی زنند که در اینجا (یعنی بابل) در مرکز زمین، معبد و برجی برای مردوخ بسازند، چنانکه جلوه‌ی آسمان و سرای ایزدان باشد تا نوروز هر سال، یکدیگر را ملاقات کنند. بابل در طول سال‌های عظمت، چنین بود. در آغاز بهار تندیس ایزدان را از شهرهای دیگر بدین جا می‌آوردند، از ابراه‌ها و رودخانه‌ها می‌گذشتند تا به زیارت معبد مردوخ نایل شوند که در آنجا سرنوشت‌ها رقم می‌خورد و جهان راهش را به سوی دوازده ماه دیگر می‌گشود. تمامی رویدادهای حماسه‌ی آفرینش بابلی و قهرمان این حماسه یعنی «مردوخ» (مردوک) ارتباط سازمان بندی منظومه را با برنامه‌ی هفت روزه‌ی جشن سال نو را نشان می‌دهد.]
بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین- ن.ک. ساندرز-

ترجمه ابوالقاسم اسماعیل پور - ص 87

[از آنجایی که هدف آفرینش بابلی قطعا ایجاد یک پادشاهی مطلقه و استقرار دوباره ی انتظام کیهانی بود که تا سالی دیگر بپاید، پس طبعا با موضوع دولت و سلسله مراتب آن پیوندی تنگاتنگ داشت و نیز بدان روی بود که بابل «تصویر آسمان های متحرک» به شمار میرفت که قوانینی برای خورشید، ماه، ستاره و فصول مقرر می کرد. لازم به ذکر است که این دستگاه پیشرفته و پیچیده با محاسبات و اندازه گیری سومری ها و چشم انداز بسیار کهن آن هماهنگی و همخوانی دارد.]
بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز - ص 89

یعنی می توان نتیجه گرفت که این محاسبات و اندازه گیریهای پیچیده و پیشرفته نیز مأخوذ و اقتباس از سومریان ترک تبار می باشد.

[نام مردوخ در آفرینش بابلی به معنی «خورشید-فرزند» یا «فرزند خورشید» است و فر و شکوه بیشتری دارد تا درخشندگی. او برخی از ویژگی های خورشید و توفان را دارا است.]
بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز - ترجمه ی ابوالقاسم اسماعیل پور - ص 97
[آن قسمت از مراسم سال نو که به «تثبیت سرنوشت» مربوط است برای انسان اهمیتی بزرگ دارد و به انسان اطمینان می دهد که نیروهای خطرناک موجود در آتش و گرما در دسترس اوست. او برای خورشید محدودیت هایی قایل شده اند تا بر مسافت های بسیار طولانی ندرخشد یا پایین تر سقوط نکند.]
بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز - ص 104

[در لوحه ی بخش پنجم منظومه ی آفرینش بابلی چنین آمده است: هنگامی که مردوخ ماه را گسیل کرد، خورشید را

گرفت و مأمور تکمیل گردش از این زمان تا سال نو آینده کرد.... دروازه‌ی خاور را بدو داد و پایانه‌ی شب را که به روز متصل است به شمش ایزد خورشید و فرزند ماه بخشید.[

بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین- ن.ک. ساندرز- فصل پنجم از منظومه آفرینش بابلی- ص 40

[پس از بزرگداشت مردوخ، دومین درون مایه‌ی اصلی منظومه‌ی آفرینش بابلی عبارت است از آیین معروف به «تثبیت سرنوشت». فراخوانی ایزدان به یک شورای دینی مهم، دست کم دوبار در طول جشن سال نو در روزهای هشتم و یازدهم در بابل انجام می‌پذیرفت.]

بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز- ص 103

«مردوخ» یا «مردوک» با نام «نئبیرو» *nebiru* ستارگان را در مسیر گردش خود قرار می‌دهد و ایزدان سرگردان از قوانین تردد پیروی می‌کنند. پس «نئبیرو» یکی از پنجاه عنوان و لقب مردوک می‌باشد.

حال قسمتی از سرود پنجاه نام مردوخ

[.....]

با نام «نئبیرو» ستارگان را

در مسیر گردش خود قرار می‌دهد،

ایزدان سرگردان

از قوانین تردد پیروی می‌کنند.

«نئبیرو» در مدار آرام خود به سر می‌برد،

او ایزدی است که آنان می‌پرستند.

درباره‌ی این ایزد ستاره‌وش گویند:

«او که زمانی خستگی ناپذیر

از آسمان گذشت،

اکنون قبه‌ی کیهان است

و همه ایزدان دیگر

مسیر خود را با او تعیین کنند.]

بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین- نانسی . ک. ساندرز - سرود پنجاه نام مردوخ - از فصل منظومه‌ی

آفرینش بابلی- ص 62-63

[درباره جشن بهاری سال نو چنانکه می توانیم صحنه‌ی واقعی آن را تا حد زیادی بازسازی کنیم به ویژه هنگام غروب روز چهارم ماه نیسان (فروردین) که کاهن مردوخ در نهان خانه‌ای تنها در برابر چهره‌ی ایزد می ایستاد و تمام منظومه‌ی آفرینش را می‌خواند. لوحه‌ی سرفصل نیایش پنج روز نخستین جشن بهاری و چندین نماز و ادعیه‌ی آن باز مانده است.]

بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز- فصل تحلیل منظومه‌ی آفرینش بابلی- ص 105 و 106

[جشن سال نو بابلی در هنگام اعتدال بهاری در ماه نیسان برابر با فروردین برگزار می‌شد. لوحه‌ی سرفصل نیایش ویژه‌ی پنج روز نخستین جشن را در اختیار داریم هر چند این متن از سده‌ی سوم یا دوم پیش از مسیح باز مانده است.]

بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز- منظومه آفرینش بابلی- ص 111

[جشن یازده روزه‌ی بابل در نخستین روز ماه آغاز می‌شد و دارای مراسمی بود که در آن مظاهری چون آتش، آب، خوراکی و نوشیدنی، قربانی، نیایش هر یک سهم ویژه‌ای داشت و با تظاهرات مهم دینی، گردهمایی و شب‌زنده‌داری همراه بود. بیشتر این مراسم در سحرگاه و غروب برگزار می‌شد زیرا در انزمان، بین‌النهرین در ماه فروردین نیمروز سوزانی داشت و ایزدان هم مثل کاهنان و مردم عادی، خواب نیمروزیشان ترک نمی‌شد. از مراسم روز اول اطلاع چندانی در دست نیست ولی در روز دوم دو ساعت پیش از طلوع آفتاب کاهن مردوخ برمی‌خاست و در رود فرات تن می‌شست. مراسم روزانه با همین آیین شست و شو آغاز می‌شد اما کاهن در روزهای بعد هر روز کمی زودتر بیدار می‌شد تا آنکه در پنجمین روز چهار ساعت پیش از سپیده برمی‌خاست. کاهن پس از پوشیدن لباس سفره‌ای برای آیین مفصل

خوراک ایزدی پیشاروی مردوخ پهن می‌کرد... بعد در محراب در بسته‌ای در برابر خداوند نماز می‌گزارد و شروع به خواندن چندین نیایش از نیایش نامه‌ی منظومه-ی آفرینش بابلی می‌نمود... بخشهایی از نیایش‌ها را کاهن تنها در برابر خداوند می‌خواند... و پس از آن درهای محراب را می‌گشودند و همه‌ی گروه کاهنان و نوازندگان وارد می‌شدند تا نیایش را به شیوه‌ی سنتی برگزار کنند... نقش دو تندیس ایزدی ساخته شده از چوب سدر و گز در ششمین روز جشن با سر ضربت خورده در برابر تندیس نبو nabu فرزند مردوخ قرار می‌گیرد.] بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندروز- ص 113-114

[نیایش روز پنجم با یک سرود سومری و نماز ویژه‌ی بِلْتِیا beltia آغاز می‌شود. معبد را با بوهای خوش تطهیر می‌کنند، دُهل می‌زنند در تظاهرات دینی مشعل می‌افروزند و غروب هنگام، نمازگاه نبو را برای ورود خداوندگار نبو nabu آماده می‌سازند...]

به روایت «هرودت» برای مراسم جشن سال نو، سالیانه دو و نیم تن عود سوزانده می‌شد... نوعی آیین قربانی بز (قوچ) در اینجا مرسوم بود که مطابق آن قوچی را سر می‌بریدند...

در عصر روز پنجم نخست نمازگاه نبو را تکه پارچه‌های زرق و برق که با گل‌های ستاره مانند آراسته شده بود، می‌پوشاندند. پس از آن همه صنعتگران به سرود خوانی می‌پیوستند و هنگامی که صدای آوازشان اوج می‌گرفت، «نبو» را با زورق مقدسش می‌آوردند...

...در روز دهم جشن سال نو همه‌ی ایزدان به بیت اکیتو فراخوانده می‌شدند و تندیس ایزدان را که توسط پادشاه هدایت می‌شد، از خیابان ویژه‌ی تظاهرات آیینی و از دروازه‌ی ایشtar گذرانده، درون چند قایق می‌نهادند...

...در روز یازدهم جشن سال نوبهاری، دسته‌های دینی به معبد مردوخ باز می‌گشتند و مراسم ازدواج مقدس برگزار می‌شد... این نقطه‌ی اوج همه‌ی برنامه‌های جشن سال نو می‌باشد.

لحظه‌ای که جاودانگی ایزدان با دور دوازده ماهه‌ی انسان یگانه می‌گشت، قانون کیهان نو می‌شد و سلطنت مشروعیت می‌یافت. پادشاه همچون خادم مردوخ فرمان میراند تا سال نو آینده همه چیز از نو انجام شود. [بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز- فصل تحلیل منظومه آفرینش بابل- ص 116-117-118- 119]

[در جشن سال نو بابلی، پادشاه «دستهای مردوخ را می‌گیرد» (تندیس یا مجسمه‌ی مردوخ را) و او را به بیرون راهبر می‌شود و نایب السلطنه‌ی وی بر روی زمین به شمار می‌رود. همانگونه مردوخ شهریار آسمانهاست، پادشاه نیز فرمانروای بابل زمین است. [بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین - ن.ک. ساندرز- فصل تحلیل منظومه آفرینش بابلی- ص 142]

در حماسه‌ی آفرینش بابلی خدا «آنو anu» (برابر سومری «آن an») به معنی دقیق کلمه خدای متعال و یا خدای برتر بود. «مردوخ mardux» فرزند خورشید یا «خورشید کودک» ایزد بزرگ بابل و قهرمان منظومه‌ی آفرینش بابلی است که همتای «انلیل enlil» سومریهاست. پادشاهان یا شهریاران زمینی تنها نمایندگان یا جانشینان انلیل به شمار می‌رفتند.

[جشن‌های سال نو از یک نوع یا انواع دیگر از آن مردگان دوران کشاورزی است که صاحب کهن‌ترین سنت‌ها بوده‌اند. در نوشته‌های هزاره‌ی سوم پیش از مسیح آمده است که ساکنان بین النهرین جشنی به نام آکیتو داشته‌اند. بی‌تردید جشن آکیتو بابلی در سده‌ی هفده پیش از میلاد برگزار می‌شد و در آن ایام فرمان داد که پشم گوسفندان را در بیت آکیتو یا جشن‌سرا برچینند. سال نوبهاری بی‌درنگ پس از دروی محصول و به هنگام خرمن کوبی بود. [

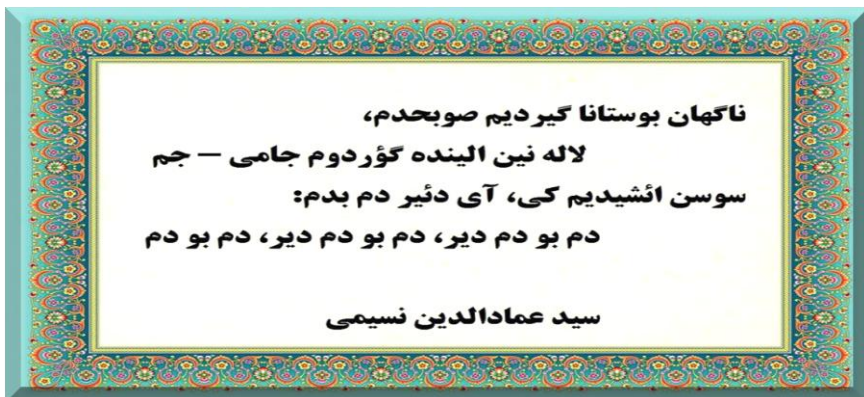
بهشت و دوزخ در اساطیر بین النهرین- ن.ک. ساندرز- تحلیل منظومه‌ی آفرینش بابلی- ص 112]

[اقتصاد ترکان سومر بر پایه‌ی زراعت و دامداری بنا

شده بود افزایش محصول به معنی ثروت و رفاه برای مردم سومر بود. فراوانی محصول به حاصلخیزی خاک و آبیاری وابسته بود. این نیز با آرزوی جنسی و قدرت مرتبط می‌شد. سومری ها نیروی جنسی را «آب قلب» می‌خواندند. سه هزار سال قبل از میلاد (5000 سال پیش از این) متفکران و عالمان دینی سومر فکر می‌کردند که اگر راه گشای ازدواج «اینانا»ی جذاب و فتان و نماد عشق (که او را الهه‌ی بزرگ شهر اوروک، یکی از مهمترین شهرهای سومر، می‌دانستند) با پادشاه‌شان شوند، نیروی باروری آنها، برکت و فراوانی را به کشورشان خواهند آورد. به همین دلیل هم «دوموزی» چهارمین پادشاه اوروک (براساس ترتیب پادشاهان سومر) را به شکل «دوموزی» خدای شبان نشان داده و برای ازدواج با الهه اینانا انتخاب کردند. بعدها، بعضی از شعرا و ترانه‌سرایان این موضوع را بی‌پروا و آشکار به شکل صدها مصرع شعر درآورده، با همراهی آلات مختلف موسیقی خوانده و به این ترتیب آن را به شکل یکی از مهمترین آداب دینی خویش در آورده‌اند. تشابه بسیار زیاد میان این اشعار و قسمت‌هایی از تورات (غزل غزل‌های سلیمان) سبب کنجکاوی دانشمندان شده است. [

عشق اینانا، ایمان و ازدواج مقدس در سومر – معزز علمیه جیع-استانبول، 1998

آردی گلن نومرده ...

HƏSSAS ŞAİR QƏLBİ

Mən öz qardaşıma mehman gələndə,

Bir qələm, bir dəftər, bir can gətirdim.

Bir şair könliini arxalandığı

Ləkəsiz, boyasız vicdan

gətirdim.

Bu misraları əziz şairimiz Əli Tudə iyirmi səkkiz il bundan qabaq yazmışdır. Bu proqram şeirlə də o, məslək, ideal uğrunda yorulmadan mübarizə aparan vətənpərvər sənətkar kimi oxucularının və qələm dostlarının dərin rəğbətini qazanmışdır... Mən Əli Tudəni əllinci illərdən tanıyıram. H.Zərdabi adına Gəncə Pedaqoji İnstitutunun tələbəsi olduğum zamandan. Şairin "Bakmın işıqları" adlı kitabını o vaxt alıb oxumuşdum. Demək olar ki, bütün kitabı əzbər bilirdim. Sonralar özü ilə tanış olanda gördüm

ki, sadə, təvazökar, alicənab bir insandır. Zahirən ağır və sakit təbiətlidir. Gözlərinə diqqətlə baxanda isə daimi narahatlığını görmək o qədər də çətin deyil.

Bu görkəmli Azərbaycan şairinin dilində çoxlu atalar sözü var, çoxluca da el misalları bilir. Duzlu, bir az da qəmli xatirələri var. Onun öz tərcümeyihalı elə yazılmamış yaxşıca bir əsərdir. Cənubi Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatının fəal iştirakçısı olmuşdur. Təbriz Dövlət Filarmoniyasının müdiri işləmişdir. Əli Tudə şeir dolu sinəsini gah səngərlərə, gah kürsülərə dayamış, bəzən yazı masası dizlərinin üstü olmuş, ürəyinin sözləri oraya düzülmüşdür. İndi bunların hamısı xatirəyə dönüb...

Bir dəfə söhbət zamanı Əli Tudədən ilk kitabının nə vaxt çıxdığını soruşdum. Xeyli fikrə getdi. Sonra maraqlı bir epizod danışdı. İlk şeirlər kitabı Təbrizdə çıxması imiş. Sovet-İran Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti çapa hazırlayıbmış. Lakin iş elə

gətirir ki, "Cənub nəğmələri" adlı bu kitab Təbrizdə yox, Bakıda nəşr edilir. Əli Tudənin indiyə kimi on səkkiz şeir kitabı çıxmışdır. Moskvanın "Sovetski pisatel" nəşriyyatı şairin iki kitabını rus dilində buraxmışdır: "Kemança i znamya" və "Qorod v qorax".

Əli Tudənin həssas şair qəlbi var. O, gördüyü, duyduğu, yaşadığı həyat hadisələrini, müasirlərinin həyat və məişətini, mənəvi aləmini ilhamla qələmə alır, onları sevir və sevdirə bilir.

Əzizim Əli müəllim, Sizin şərəfli poeziyanız müasir ədəbiyyatımız və ədəbi taleyimizin mühüm bir mərhələsi kimi, xalqımız mənəvi sərvəti kimi qiymətlidir. Sənətiniz sözlə, ürəyiniz ilhamla doludur. Yeni şeirlər kitabınızı təzəcə hazırlayıb Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatına təqdim etmisiniz. Mən Sizinlə görüşlərdə olmuşam. Sizi həmişə gur alqışlarla qarşılayırlar. Bu da sənətkar üçün böyük mükafatdır.

Sizə, ürəyi gənclik eşqi və yazıb-yaratmaq həvəsi ilə döyünən şair dostuma ən səmimi arzularımı yetirirəm.

"Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 9 fevral 1974

آذربایجان دیلی و

دیل تاریخینه دایر...

آذربایجان شوناسلیق (سئچیلیش مقاله لری)

آکادمیک پروفیسور، دکتر نیظامی جعفر اوو

اؤن سؤز، یاخود آذربایجان دیلی تاریخینین مئتودولوژی پروبلئلری

آذربایجان تورکجه سی، یاخود آذربایجان دیلی موعاصیر دونیانین کیفایت قدر اینکیشاف ائتمیش دیللریندن اولوب، گئنیش ایفاده اوسلوب ایمکانلارینا مالیکدیر. و آراشدیرمالار گؤستریر کی، بو دیلین زنگین بیر تاریخی وار دیر. آذربایجان دیلی نین تشککولو مسئله سی بیر پروبلئم کیمی 19 عصرین اوللرینده میللی اؤزونودرک دؤورونده بوتون آیدینلیغی ایله قویولموش و اعتراف ائتمک لازیمدیر کی، کیفایت قدر اویبئکتیو، مئتودولوژی باخیمدان دوزگون حللینی ایلک دفعه همین دؤورده تاپمیشدیر. 19 عصرین سونو، 20 عصرین اوللرینده آذربایجان (یالنیز آذربایجانمی؟!) علمی ایجتماعی تفککورونده بئله بیر اساسلی فیکیر فورمالاشمیشدی کی، آذربایجان دیلی اؤز منشایی اعتباریله تورک دیللریندن بیریدیر. مسئله نین بو جور یناملا قویولماسی، گؤرونور، بیرینجی نؤویه ده آشاغیداکی سببلردن ایره لی گلیردی:

(آ) تورک دیللری نین دیفئرنسیاسیاسی لازیمی سویبیه ده دئییلدی، اونا گؤره ده 19 عصرین سونو، 20 عصرین اوللرینه قدر تورک دیللری نینکی "خاریج " دن، حتّی "داخیل "دن ده بوتؤو بیر دیل کیمی تصور ائدیلمیشدی؛

ب) 19 عصرین سونو، 20 عصرین اوللرینده تورک دونیاسیندا تورکچولوک، یاخود عومومتورک میلّتچیلیگی ایدئالاری نین تشکول تاپیب یاییلماسی عومومن تورکلردن، بوتولوکده تورک دیلیندن دانیشماغا داها چوخ اساس وئریردی؛

ج) آذربایجاندا (و اونولا هم حدود رئگیونلاردا) یاشایان غیری تورک منشالی انتنوسلار هله تاریخه سیاسی ایدئولوژی ایدئالارلا موداخيله ائتمیردیلر.

20 عصرین 20جی، 30جو ایللرینده ده آذربایجان دیلی نین (و خالقی نین) منشایینه همین موناسیبت نینکی داوام ائدیر، عئینی زاماندا اونون علمیايدئولوژی ایمکانلاری داها دا گئنیشله نیر، "سوونتتورکولوگیاسی" آذربایجان خالقی نین تورک منشالی بیر خالق اولدوغونو ایصرارلا اعتیراف ائدیردی. لاکین 30جو ایللرین سونلاریندان اعتیارن آذربایجان دیلی نین (و خالقینین) منشاییمسئله سینه موناسیبتین پرینسیپال شکیلده دییشمه سی مشاهدیه اولونور: تدریجن بئله بیر فیکیر گئنیش یاییلیر کی، آذربایجان خالقی نین گئنئتیک اساسینی هانسیسا (!) غیری تورک منشالی بیر (یاخود بیر نئجه) انتنوس تشکیل ائدیر، تورکلر آذربایجانی ایستیلاندنه، یعنی 11-13 عصرلره قدر همین رئگیوندا آرتیق فورمالاشمیش بیر خالق (طبیعی کی، غیری تورک منشالی، غیری تورکجه دانیشان) مؤوجود ایدی؛ "بئرلی اهالی"، "آبوریگئن" لر تورکلره موقاییسه ده داها مدنی اولدوقلاری اوچون "گلمه" لری انتتیکمدنی باخیمدان "هضم" ائدیپ، یالنیز اونلارین (تورکلرین) دیللرینی ساخلادیلار... و بئله لیکله، 30جو ایللردن باشلایاراق آذربایجان تاریخی نین قدیم دؤورو باره ده هر جور میفلر اویدورولوردو کی، همین میفلرین اساس ایدئولوژی مقصدی آذربایجانی تورک دونیاسیندان آیرماقدان عیبارت ایدی. هئچ شوبهه سیز، آذربایجان تاریخی نین قدیم دؤورونون مورککب انتنولینقویستیک منظره سی، حاقیندا صؤحبت گندن میفلرین موعین علمی اساسلارا مالیک اولماسینا، علمی ایجتماعی تفکوره گئنیش ینتیشار تاپماسینا ایمکان وئریر، شرایط یارادیردی.

آذربايجان ديلي تاريخي مستقل بير علم ساحه سي کيمي 20 عشرين 30 جو ايللرينده تشککول تاپيب فورمالاشميشدير همين ايللرده خصوصيله پروفئسسور ع.دميرچيزاده نين بؤيوک زحمتي نتيجه سينده ايلک "آذربايجان ديلي تاريخي" ياراديلدي. آذربايجان ديلي تاريخي علمي نين بانيسي نين 30 جو ايللردن اعتيبارن چاپ ائتيرديگي کيتابلار "آذربايجان ديلي تاريخي" نين اساسلاريني موعين ائتمکله ياناشي، بو ساحه ده موجود اولان پروبلئلري ده بوتون مورککبليگي ايله قارشيا قويدو.

60 جي ايللرين سونو 70 جي ايللرين اوللريندن باشلاياراق "آذربايجان ديلي تاريخي" ساحه سينده چاليشان مخصصلرين سايي نين آرتماسي ايله همين ساحه ده ديفرنسياسيا – ايختيصاصلاشما گندير؛ بو جور ديفرنسياسيا ايختيصاصلاشمانين اهميتي اوندا اولدو كي، ديل تاريخي نين موختليف مسئله لري، آسپئکتلري، تئندئسيالاري و س. آيريجا اولاراق آراشديريلماغا باشلادي، لاکين آذربايجان ديلي تاريخي نين بوتؤولوکده تصور ائديلمه سي چتينلشدي. و بئله ليکله، عومومي (عضوي) بير "تاريخ" ياراتماق عوضينه، آيري آيري دؤورلرين موختليف منتودلارلا ايشلنميش "تاريخ" لريني مئخانيکي اولاراق بيرلشديرمک مئيلي مئيدانا چيخدي.

50-30 جي ايللردن فرقلي اولاراق 60-90 جي ايللرده "آذربايجان ديلي تاريخي" ساحه سينده هر هانسي اساسلي منتودولوژي ديشيکليگين اولدوغونو دئمک چتيندير. موشاهيده اولونان بير نئچه ديشيکليگي نظردن کنچيرک...

1- جي مرحله ده (30-50 جي ايللرده، ياخود ه.دميرچيزاده مرحله سيند) آذربايجان ديلي تاريخي عومومتورکولوژي کونتئکستدنتورک ديللري تاريخيندن تجريد اولونموش بير شکیلده آراشديريليردي. 2- جي مرحله ده (60-90 جي ايللرد) همين ساحه يه اؤزونمخصوص بير تورکچولوک ائموسيياسي گلدي... بو ائموسييا اؤزونو خصوصيله آشاغيداکي فورمالاردا گؤستردي:

(آ) آذربایجان دیلی تاریخینی "قدیملشدیرمک" ، ائرامیزدان اولکی عصرلرده، حتی مینیللیکلرده آذربایجاندا تورک انتنوسونون موجود اولماسی اوزرینده ایصرار ائتمک؛

(ب) آذربایجان اراضیسینده موجود اولموش قدیم انتنوسلارین (لولوبیلر، قوتیلر، ماننالیلار، میدیالیلار، آتروپاتنالیلار، آلبانلار و س.) تورک منشه لی اولدوقلارینی "ثبوت ائتمک" ؛

(ج) "تورک" انتنومینی یئری گلدیگلمه دی ایشلمک و س. لاکین همین "تورکچولوک ائوموسیاسی" ایله یازیلیمیش آذربایجان دیلی تاریخلرینده مؤلیفلر آذربایجانین حودودلاریندان کنارا چیخمیر، "تورکچولوی" او آنجاق آذربایجان حودودوندا اندیرلر کی، بو، نتیجه اعتیباریله، گنیشی گۆزل مولاحیظهل رین مئیدانا چیخماسینا سبب اولور. عئینی زاماندا "ادبی دیل تاریخی" کیتابلاریندا عکس اولونموش تورکچولوک ائوموسیاسی آذربایجان دیلی تاریخی نین ماتئریالیندان، همین ماتئریالین تدقیقی منتودولوگیاسیندان ایره لی گلیمیر، 60جی ایللرین سونو، 70جی ایللردن اعتیبارن عومومن آذربایجان ایجتماعی مدنی تفککورونده گنئدیگجه داها گنیش یاییلان "اؤزونه قاییدیش" دوشونجه لری نین نتیجه سیدیر.

بئله لیکله، هم "ادبی دیل تاریخی" ، هم ده "تاریخی قرامماتیکا" ("عومومن" آذربایجان دیلی تاریخی ") ساحه سینده گؤرولموش ایشلرین هانسی نین اوغورلو، هانسی نین قوصورلو اولدوغو باره ده دوشونمه یه احتیاج دویولور.

اوغورلو ایشلرین بیرینجیسی، هنج شوبهه سیز، اوندان عیبارتدیر کی، یندییه قدرکی "تاریخ" لر تورک منشالی آذربایجان دیلی نین (آذربایجان تورکجه سینین) مستقیلیگینی رنگین دیل فاکتلالری ایله علمی شکیلده تصدیق ائئدی. ایکینجیسی، آذربایجان دیلی نین موختلیف تاریخی تظاهور فورمالاری (دبی دیل، یاخود یازی دیلی؛ عومومخالق، یاخود خالق دانیشیق – فولکلور دیلی؛ دیالکت، یاخود طایفا دیلی و س.) باره ده سیستملی اولماسا دا، موعین تصویر یاراتدی. اوچونجوسو، آیریآیری بؤیوک سؤز اوستالاری

نڧن، يازيلي منبعلرين ديل اوسلوب خوصوصيتلري تدقيق ائديلي، آيري-آيري قرامماتيک کاتتقورييالارين تاريخي موختليف تورک ديللري ايله موفاييسه ده آراشديريلدي و س.

لاکين 30جو ايللردن اعتيبارن "آذربايجان ديلي تاريخي" ساحه سينده آپاريلميش تدقيقاتلارين چوخ مووم علمي متئودولوژي قوصورلاري دا مؤوجوددور کي، همين قوصورلار آشاغيدا کيلردان عيبارتدير:

I. آذربايجان ديلي نڧن تورک ديللريندن بيري اولماسي نڧن پرينسيپ اعتيباريله اعتيرافي، لاکين فاکتيکي اولراق، تورک ديللري نڧن موشته رک دؤورلريندن، خوصوصيتلريندن ايمتيناع ائديلمه سي نتيجه سينده مئيدانا چيخان قوصورلار:

1. آذربايجان ديلي نڧن (آذربايجان تورکجه سينين) منشايندن بحث اولونارکن يالئيز آذربايجان اراضيسينده کيتاريخي تورکلوک پوتئنسياسيندان چيخيش ائديلمه سي و آذربايجانينتورکدونياسيندان آيريلماسي؛

2. قديم (عوموم) تورک دؤورونون موشرک تاريخندن عوموميتله قاجيلماسي، اورتا عصرلرين (خوصوصيله 15-16 عصرلر) موشرک ديل منبعلرينه، حاديثه لرينه ايسه بيرطرفلي شکیلده بيهه دورولماسي (يني اونلارين موشرکليگينين قبول ائديلمه مه سي)؛

3. 16-17 عصرلردن سونرا آذربايجاندا گئدن ديل پروسئسلي نڧن يالئيز آذربايجانداخيلي پروسئسلر کيمي شرح اولونماسي و س.

2. آذربايجان ديلي تاريخي دؤورلشديريلرکن ائتئوديل پروسئسلريندن داها چوخ ايجتماعي سياسي، مدنيادي حاديثه لرین گئديشيندن چيخيش ائديلميش، آذربايجاندا قديم دؤورلردن اعتيبارن اؤزونو گؤسترن (و ديل پروسئسلريني ياراديپ ايتيقامتلنديرن) ائتنيک پروسئسلر ديقتدن کناردا قالميشدير... حالبوکي اثراميزين اي مينيلليگي نڧن اورتالارينا قدر هون قيچاق تورکلري، ايي مين ايلليگين اوللرينه قدر اوغوز تورکلري (بو جور عومومي شکیلد)، اوندان سونرا ايسه موختليف تورک (اساسن، اوغوز) طايفالاري آذربايجانداکي فعاليتلري ايله

(آذربایجان میلتي تشککول تاپانا قدر) مورککب انتتودیل منظره سي ياراتمیشلار. عیني زاماندا همین پروسئسلرده غیری تورک انتتوسلاري دا ایشتیراک ائتمیشلر کي، مؤوجود "تاریخ" لر بو باره ده ده سوسور... نتیجه اعتباريله، بنله بیر یانلیش تصور یارادیلیر کي، آذربایجان خالقي) و آذربایجان تورکجه سي) مستقیل بیر خالق (و دیل) اولاراق وییایخ، یاخود ایخخي، یاخود دا 19-20 عصرلرده فورمالاشدیغیندان بوندان سونراکي انتتیک پروسئسلر (تورک انتتوسلاري نین آخيني، مثلن، 13-17 عصرلرده) موختلیف سببلر اوزوندن تورکوستاندان آذربایجانا خارجی موداخيله دن باشقا بیر شئي دئییلدیر. آراشدیرمالار ایسه ایصرارلا ثوبوت اندیر کي، انتتودیل پروسئسلري آذربایجاندا (عومومن تورک دونیاسیندا) 17 عصره قدر یئنئنسبو اولموشدور.

3. دیل پروسئسلري نین (عومومتورکولوژی پروسئسلر؛ آذربایجانداخیلي ادبي دیل، یاخود یازي دیلي پروسئسلري؛ عومومخالق دیلي، یاخود خالق دانیشیق دیلي فولکلور دیلي پروسئسلري؛ دیالکت، یاخود طایفا دیلي پروسئسلري و س.) موختلیف اینکیشاف دؤورلرینده، مرحله لرینده عوضو وحدته گؤتورولمه سي عوضینه "حرکت اندیلمه سي... و دیل تاریخيني ادبي دیل، یاخود یازي دیلي تاریخي، فونکسیونال اوسلوبلار تاریخي، حتی، دئمک اولار کي، بدیعي اوسلوبون تاریخي سوبییه سینه ائندیرمکه اونون بسیطلشدیریلمه سي، مورککب دیل، نیتق، اوسلوب پروسئسلري نین قارشیلیقلي علاقه لي شرحیندن بو و یا دیگر شکیلده قاجیلماسي...همین قوصورلار آرادان قالدیریلمايینجا موکمل، علمیمئتودولوژی باخیمدان اساسلانديريلمیش بیر "آذربایجان دیلي تاریخي" یاراتماق مومکون دئییل. بونون اوچونسه آذربایجان دیلي نین تاریخي عومومتورکولوژی کوننتکسته، انتتودیل پروسئسلري نین گئدیشي دیقت مرکزینده دایانماقلا و موختلیف دیل، نیتق، اوسلوب تظاهورلري عوضوي وحدت حالیندا آراشدیریلمالیدیر. بنله بیر گئنیش میقیاسلي، کومپلئکس آراشدیرمانین مئیدانا چیخماسي ایله"

آذربایجان دیلی تاریخی "نین تدقیقی ساحه سینده، فیکریمیزجه، یئنی اییی مرحلهباشلانیر. همین مرحلهنین عومومی متئودولوژی پرینسیپی آراشدیرمالاردا دیفئرنسیاسیانی درینلشدیرمکله (" دیل تاریخی "نین موختلیف ساحه لرینی آیریلیقدا تدقیق اندیب اؤیرنمکله) یاناشی یینتقراسیانی گوجلندیرمکدن (عومومن آذربایجان دیلی نین تاریخی باره ده بوتؤو تصویر یاراتماغا چالیشماقدان) عیبارتدیر.

معلومدور کی، " آذربایجان دیلی تاریخی "(بیرینجی نؤوبه ده" آذربایجانادبی دیلی تاریخی ") سوونت ایدئولوگیاسی نین اینکیشافدا اولدوغو ایلرده فورمالاشمیشدیر. تورک دیلرینی (و خالقلارینی) بیربیریندن تجرید ائتمک، هر بیر تورک دیلی (و خالقی) اوچون "اؤزونمخصوص "گئنئزيس اختاریب" تاپماق " ، یاخود اویدورماق فلسفه سی بورادا دا اؤز حللندجی متئودولوژی تاثیرینی گؤستریمیشدیر. اونا گؤره ده، یوخاریدا قئید ائیلدیگی کیمی، هئچ بیر " تاریخ " ده آذربایجان دیلی نین ائنتیک منشایی آذربایجانان کناردا اختاریلمامیش، عومومتورک (موشته رک) دؤرلر، مرحله لر بوتونلوکله ینکار ائدیلمیشدیر. سوونت " تجرید ائتمه "ایدئولوگیاسی نین همین غیری علمی مؤوقئینی " یئرلی موتخصیصلر "یئرلی موحیطده محض میللی مستقیللیک متئودولوگیاسی کیمی تبلیغ ائتمیشلر. و بئله لیکله، پارادوکسال بیر وضعیت عمله گلیمیشدیر: آذربایجان دیلی " تاریخ " لرینده " یئرلی "تورکچولوک عومومی (حقیقی!) تورکچولویه قارشى قویولموشدور. مسئله نین باشقا بیر مورککبلیگیسه اوندان عیبارتدیر کی، سوونت خصوصى تورکولوگیاسی (یعنی بو و یا دیگر تورک دیلی، یاخود ادبیاتی ایله مشغول اولان تورکولوگیا) بو و یا دیگر تورک دیلی نین، یاخود ادبیاتی نین ای مین ایللینگین سونو، ایی مین ایللینگین اوللرینده تشکول تاپدیغینی " ثبوت "ائتمک اولدوغو حالدا، سوونت عومومی تورکولوگیاسی (گؤرونور، بیرینجی نؤوبه ده همین ساحه ایله مشغول اولان تدقیقاتچیلارین گؤروش دایره سی نین، عومومتورکولوژی

معلوماتلاري نين گئيشليگينه گۆره) تورک ديللري نين ديفرئئسياسيياسيني سونراكي عصرلره (15-17 عصرلر) آيد ائديرلر. سوونت ايدئولوگيياسي نين سوقوطو ايسه تورک ديللري تاريخي ساحه سينده كي همين مئتودولوژي قوصورلارين آرادان قالديريلماسي اوچون الوئريشلي شرايط ياراتميشدير. لاکين، هئچ شوبهه سيز، ايدئولوگيا مانعه سي نين آرادان قالخماسي هله اوغورلو آراشديرمالارين آپاريلماسي، آلنيميش نتيجه لرین عوموميلشديريلمه سي و نتيجه اعتباريله موکمل بير " آذربايجان ديلي تاريخي "نين ياراديلماسي اوچون حللئديجي شرط دئييل، عئيني زاماندا حاقيندا صؤحبت گئدن" موثبت شرايط " دن ايسٲيفاده ائده رک و ميللي مستقيلايک ايدئولوگييسنا اساسلانراق، هئچ اولماسا مؤوجود تدقيقات تجروبه سي حودودندا، دوزگون مئتودولوژي پرينسيپلره داينماق لازيم گلير. همين پرينسيپلر، فيکريميزجه، اساسن آشاغيداکيلاردان عيارتدير:

1. آذربايجان ديلي نين يالنيز تشکول تاريخيني دئييل، بوتون تاريخيني عومومتورکولوژي کونتکستده آراشديرماق، بو يا ديگر دؤور ايله محدودلاشماق، هر هانسي مرحله ده نه جمعهه طلب اولونسا، او جمعهه عوموم تورک ميقياسينا چيخماق؛

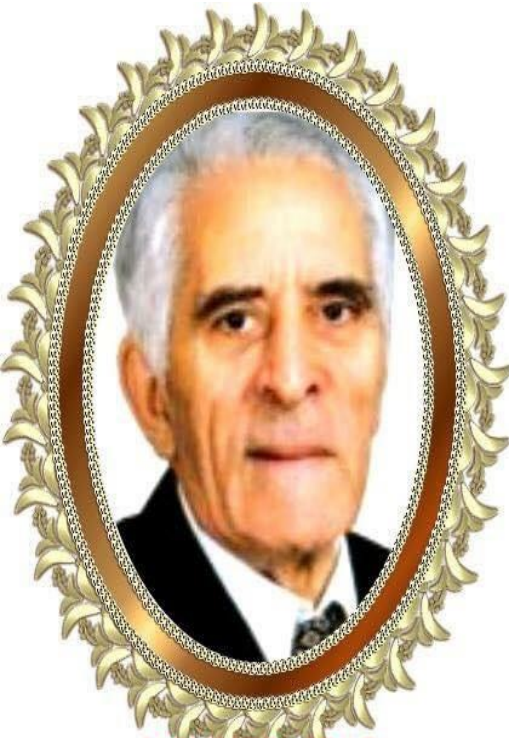
2. آذربايجاندا گئدن ائتنيک پروسئسلرين تاريخيني تحليل ائديب، ديل حاديهه لري نين ائتنيک سبيلرينيمو عينلشديرمکخصوصيله بؤيوک انتتوسلارين آذربايجانداكي و هم حودود رئگيونلارداكي حرکتي نين منظره سيني هر هانسي تاريخي دؤورده مومکون قدر موکمل تصور ائتمک، تورک طايفا ديللري نين ديالئکتلري نين عومومخالق آذربايجان ديلي نين فورمالاشماسينا بو و يا ديگر مرحله دکي " تضيق " ي نين ميقياسيني، کئيفييتيني آيدينلاشديرماق، آذربايجاندا کناردا قالميش آذربايجان تورکجه سي نين انتتوليقويستیک حودودلاريني موعين ائتمک؛

3. ديلين موختليف تظاهور فورمالاريني (تايفا ديللريديالئکتلردن توتמוש ادبي ديله، يازيلي منبعلرين ديلينه قدر) تاريخي استروکتور فونکسيونال علاقه ، قارشيلقلي تاثير حاليندا آراشديرماق،"

آذربایجان دیلی "(" آذربایجان تورکجه سی ") آنلایشی نین ایسته نیلن دؤورده کی ، یاخود مرحله دکي تاریخی مضمونو آیدین تصویر ائتمک.

آذربایجان دیلی نین تاریخی آشاغیداکی دؤورلره بؤلونور:
 تشککول دؤورو (1مین ایللیگین اوللریندن 2 مین ایللیگین اورتالارینا قدر)؛
 1. میللی اساسلار اوزرینده یئنیدن تشککول دؤورو (17-19 عصرلر)؛
 2. موعاصیر دؤور (20 عصرین اوللریندن سونرا). آردی گلن ساییدا

...

MƏMMƏD ARAZ

Sən mənə sevsəydin..."

**Sən mənə sevsəydin nolardı görən?
 Görən olardımı bir dərdim onda?
 Yoruldum demədən qolum üstə sən
 Dünyanı piyada gəzərdim onda.**

**Toxalar, azalar bu sevgimizdən
 Dünyanın məhəbbət acları bəlkə,
 Təzə haşiyələr alardı bizdən
 Dünyanın məhəbbət tacları bəlkə.**

**Bizim başımıza hey ələnərdi
 Alqışlar, təbriklər, dualar-bizim.
 Bizim bəxtimizə səpələnərdi
 Ən duru, ən təmiz şüalar-bizim.**

**Ləpələr göz alıb baxar dənizdən,
 Sular mehrimizə həsəd çəkərdi.
 Ulduzlar bircə yol pəncərəmizdən
 İçəri baxmağa həsrət çəkərdi.**

سنویرم سنی ناظیم حیکمت
میشوو آراشدیرما قوروپو

چۆره یی دوزا باسیب یئیر کیمی
گئجه له بین آتشلر ایچینده اویاناراق
آغزیمی دایاییب قیرنایاسو ایچر کیمی
آغیر پوست پاکاتینییه بین، نه سی
بیلیر سیز تالاشلی، سنوینجلی، قوشغولو آچار کیمی

سنویرم سنی

دنیزی ایلک دفعه اوچاقلا کئچر کیمی
ایستانبولدا یوموشاجیق قارالار کن اورتالیق
ایچیمده قیملدایان بیز زادلار کیمی
سنویرم سنی

«یاشاییریق چوخ شوکور» دئیر کیمی
ناظیم حیکمت

تورا دوست دارم چون نان و نمک
چون لبان گر گرفته از تب

که نیمه شبان در التهاب قطره ای آب
 بر شیر آبی بچسبد
 تو را دوست دارم
 چون لحظه ی شوق، شبهه ، انتظار و نگرانی
 در گشودن بسته ی بزرگی
 که نمی دانی در آن چیست
 تو را دوست دارم
 چون سفر نخستین با هواپیما
 بر فراز اقیانوس
 چون غوغای درونم
 لرزش دل و دستم
 در آستانه ی دیداری در استانبول
 تو را دوست دارم چون گفتن «شکر خدا زنده ام»

porfessor D.r Musaqluzadə

**SƏN MƏNDƏN GİLEYLİ,
MƏN SƏNDƏN GİLEYLİ...**

Elegiya

Bir acı xəbər dedilər. Kaş deməyəydilər... Qopartdılar qaysaq bağlanmış yaramı... Xəbər yox, heç zaman azalmayan, yox olmayan dərd verdilər mənə. Dedilər... Dedilər... köçmüşən bu dünyadan bir az, bir nişanə qoymadan, heç şeydən, heç nədən doymadan getmişən bu dünyadan...

Bu xəbəri mənə deyənlər elə belə dedilər. Olmuş hadisəni bilməyənlərə eşitdirmək üçün deyilən kimi dedilər. Dedilər soyuqqanlı, elə bil heç nə olmamış kimi. Heç üzümə də baxmadılar. Yaxşı ki, baxmadılar...

Bu sözdən göylər qara geyindi. Bu sözdən buludlar sıxıb ətəklərini qaynar su tökdülər başıma. Gözlərim qaraldı, rəngim saraldı, heyvaya döndü. Söndü gözlərimin işığı. Qulaqlarım keyidi, eşitmədim heç

nə. Köksümdə çırpınan ürəyimi məngənədə sıxdılar. Bilmədim haradaydım hara atdılar. Yanımda oturanlar da artıq görünmürdü mənə. Bilmirəm nə qədər keçdi. Anlar illərə köçdü. Haradasa işıq gördüm. İlk anda qılgıcım idi, sonra çoxaldı, böyüdü işıq. Beynimdə də işıq dolaşdı. Haradasa xatirə könlümün qat-qat olmuş, üstünü minrəngli keçən günlərin, ayların, izlərini örtmüş yaralı xatiratım oyandı...

Bilmədən köksümdən bu sözlər çıxdı: “Ey vəfasız dünya!!!” Bilməm eşidən oldumu?! Xatirə dünyam çözləndi...

Mənə elə gəldi ki, ömrümün 40 il əvvəlinə düşdüm. On yeddi yaşındayam. Baharın gözəl günlərinin birində qonşuda bir qız gördüm. Gözləri bir cüt ulduz, dodaqları nar çiçəyi, yanaqları lalə. O anda vuruldum o gözlərə, o ilahi baxışlara... O gündən sevda yolçusu oldum. Bir gün görməyəndə saraldım, soldum. Ayım da o qız oldu, günəşim də.

Mənim tək o da sevdi məni, o ilahi gözlər axtardı məni...

İlk məhəbbət “yaman olur” deyirlər. İlk məhəbbət “yalan olur deyirlər”. İlk məhəbbətin yaman olduğunu gördüm mən, oduna yandım, qovruldu mən...

Nələr çəkdiyimi bir mən bildim, bir də Allah. Nə olacağını bilmirdim, Allah...

Deyirdim, heç bir qüvvə ayıra bilməz bizi.
Deyirdim, çaylar, dənizlər, dağlar ayıra bilməz bizi.
Deyirdim... deyirdim...

Ayrıldıq! İllərə azdıq. İllərdə qaldı bizim Məcnun sevdamız. İllərdə azdı bizim Leyli sevdamız. Nə gözəl deyiblər: (kaş heç deməyəydilər) “çox zaman almayır sevən sevəni... İlk sevdanın sonu ayrılıqdır”. Tale ayırdı bizi, yandırdı bizi...

İllər keçib getdi. İllər məni ondan, onu məndən gileyli etdi. Bax bu da bir nakam sevdanın sonu... O qız sağ ikən mənə elə gəlirdi hələ sevən var məni... Mən də sevirəm hələ... İndisə başımı əllərimlə tutub, uzanan yollara baxıb deyirəm:

Getdin bu dünyadan məndən gileyli,

Qaldım bu dünyada səndən gileyli...

may 1998

HARDASAN EY AĞ AT...

Qara qarğaları sevmirəm. Qarğalar dəstə ilə oturub qarıldaşan da mənə elə gəlir ki, qəbiristanlıqda qara paltarlı qadınlar həyatdan vaxtsız köçmüş bir gənc üçün ağı deyirlər...

Qara qarğaları bir də ona görə sevmirəm ki, onları görəndə gözlərimin önünə bir çox ölkələrdəki qara çarşablı qadınlar gəlir. Qarğalardan fərqli olaraq onların səsləri də eşidilmir, qara örtük altında nə gözlər görsənir, nə də qadın gözəlliyi... Bütün gözəlliklərin nə qara örtüyə bürünməsinə istəyirəm, nə də açıq-saçıqlılığını...

Gücüm çatsaydı, imkanım olsaydı hər qara çarşablı üçün bir ağ at göndərərdim. At dördnala çapardı işıqlı dünyaya sarı. Yəqin o vaxt gözəlliyi gizlədən qara örtüklər sıyrılıb çıxardı və ...Dünya xeyli gözəlləşərdi...

23.03.2000

ƏBƏDİ DÜNYA

Bağçada ağac altında oturub, seyr edirəm.

Bir tərəfdə ötür bülbül, ruhu oxşayır nəvası. Bir tərəfdə ağacların yarpaqlarının kölgələri edir rəqs, yarpaqlar, budaqlar mehdən tərpəndikcə. Ağacda meyvələr rəngbə-rəng, növbə-növ. Haradasa ağacdələn döyəcəyir ağacları. Sərçələr, qaranquşlar öz quş dilində nəsə deyir, yada salır ötən anları. Quşların səsinə qarışib uşaqların səsi. Ağacdən-ağaca qonurlar, budaqdan-budağa sıçrayırlar. Bağın bir tərəfində eşələnir toyuqlar. Haradasa buzov mələyir, at kişnəyir. Haradasa maşınlar səslənir. Ətrafımda müxtəlif rəngli, müxtəlif ölçülü, çalarlı böcəklər dinclik bilmədən, öz təbiətlərinə uyğun qaçışırlar, uçuşurlar...

Göylərə baxıram. Orda da dinclik görmürəm. Ağlı-qaralı buludlar müxtəlif şəkildə, görünüşündə harasa tələsirlər. Hər yanda sükunət yox, ətalət yox, hərəkət görürəm. Deməli, dünya hərəkətdədir. Hərəkətsə həyatdır.

Hərə öz ömrünü yaşayır bu dünyada...

Düşüncələr çulğalayır məni... Vaxt olacaq mən olmayacağam. Köçəri quşlar təki bu dünyadan uçub gedəcəm. Vaxt olacaq indi nə görürəmsə, nə

eşidirəmsə onlar da olmayacaq... Ancaq... Ağac altında oturub ətrafı seyr edən bir kimsə də. Nalə çəkən bülbül də, ağacdən-ağaca sıçrayan quşlar da, göydə buludlar da... Deməli, dünyanın təkəri o vaxt da fırlanacaqdır. Həyat öz axarında olacaqdır. Dünya əbədidir. Dünya əbədidirmi?! Bax bunu bilmirəm...

15.03.2000

BİRLƏŞİN, İNSANLAR

Bəşər sivilizasiyanı min illərlə geri qoyan yalnız müharibələr olubdur. “Müharibə” sözündə qorxunc, dəhşətli bir hiss vardır. Çünki müharibələrdə vəhşətlər, dəhşətlər görüb bəşər zaman-zaman... Zaman-zaman da insanlar müharibələrə nifrət edib. Bu gün də insanlar nifrət edir müharibəyə... Ancaq müharibələr bitib-tükənmir, yenə də davam edir...

Müharibəyə nifrət edən də insandır, müharibə, savaş törədən də insandır!

Qəribədir! Kimi dindirsən, bu yer üzündə müharibəyə, savaşa “yox” deyər. Əcəba, bəs nədəndir olmuş və olan bu qırğınlı savaşlar?!

Müharibəyə nifrət etmək üçün yer üzünün bütün insanları birləşməlidirlər; dildə yox, əməldə. Sonra da qəmədən tutmuş atoma, raketə kimi nə varsa, məhv edilməli, yer üzündən silinməlidir. Yalnız o

vaxt bəşər övladı azad və xoşbəxt olar. Bir gör, nələr yaradar onda insan dühası, insan kamalı...

**EY İNSANLAR, BİRLƏŞİN! QURTARIN
İNSANLIĞI, QURTARIN KAINATI...**

AX ƏDALƏT, ƏDALƏT!

Bəşər övladı ağılı kəsən gündən, dünyanı, aləmi dərk edəndən, yüksələndən, böyüyə-küçüyə bölünəndən, ədalət axtarmışdır. İnsanlıq ədaləti tarix boyu sınaqdan keçirmiş, zərrə-zərrə öyrənmiş, dəyərini, qiymətini dərk etmiş, kəşf etmişdir.

İnsan görmüşdür ki, ədalət olan yerdə bərəkət olur, ədalət olan yerdə insaf olur, yüksəliş olur... Ədalət yoxsa faciə olur.

Tarixdə ədalətə güvənən, ədaləti meyar sayan şəxsiyyətlər olubdur. Ədalətlə yaşayan, ədalətlə iş görübdür, ədalətlə ucalıbdır.

Deyirlər bir gün ulu xaqan Çingiz xandan sual etdilər:

- Ey ulu xaqan, bu dünyanı sən nəylə fəth edə bildin?
- Güclü orduyla, - deyə cavab verdi xaqan.
- Güclü ordunu nəylə yaratdın?
- Nizam-intizamlə.

- Bəs nizam-intizamı nəylə yaratdın?!

- Ədalətlə - deyə cavab verdi Çingiz xan. - Hər kəsə bacarığına, istedadına görə iş tapşırdım, vəzifə verdim. Bu əməldə yaxın-uzaq, doğma-ögey bilmədim.

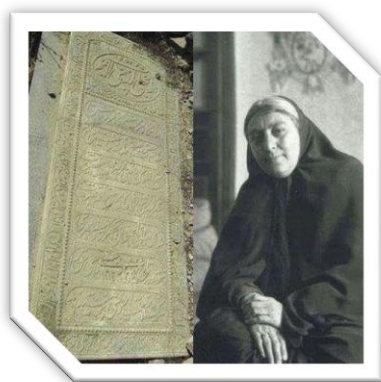
Deməli, ədalət həm dünyanın fəthi, həm nizam-intizam, həm də böyük Vicdan imiş!

Kaş həmişə belə olaydı. “Qoy ədalət qalib gəlsin!” şüarı sözdə yox əməldə olaydı...

Ədalətdən söz düşəndə nədənsə həmişə yadıma kor ərəbin “Ax ədalət! Ədalət”, “Ax ədalət! Ədalət” hayqırtısı düşür...

15.08.03. Xıl

رحیم ممقانی:

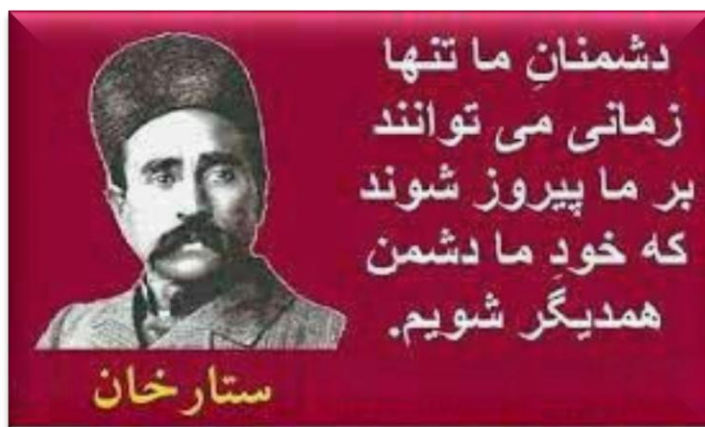
اشرف الدوله معروف به فخرالدوله

دختر مظفر الدین شاه قاجار

فخرالدوله دختر مظفرالدین شاه تورک قاچار از جمله زنان مشهور تاریخ معاصر است. او از جایگاه سیاسی ویژه ای برخوردار بود. فخرالدوله نخستین کسی است که در تهران موسسه تاکسی رانی به راه انداخت. او قصد تاسیس یک موسسه بورس ملی را در ایران داشت که به علت فراهم نبودن شرایط موفق نشد. از جمله کارهای فخرالدوله تاسیس یک آسایشگاه برای سالمندان در املاک موروثی اش واقع در کهریزک بود؛ بنایی که آغازگر ساخت بزرگترین بنیاد کمک رسانی به از کار افتادگان و سالمندان شده است. محله الهیه در تهران زمانی باغ بیلاقی فخرالدوله بود. او با وجود همه فراز و نشیب های انتقال قدرت و غصب حاکمیت تورکان توسط رضا پالانی با کمک استعمار گران و عزل پدر

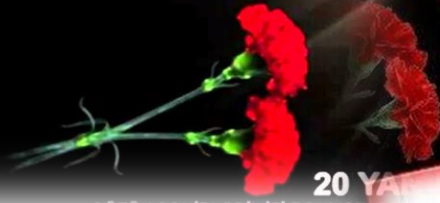
همسرش تلاش کرد اموال خانوادگی خود را حفظ کند. فخرالدوله سرپرستی 28 فرزند یتیم را برعهده گرفت و امکان تحصیل را برای آنان فراهم کرد. او بانی مسجد فخرالدوله که در محله دروازه شمیران طهران قرار دارد، است؛ مسجدی که روبروی خانه‌اش ساخته شد و بنای آن در فهرست آثار ملی ایران قرار دارد. فخرالدوله مورد تحسین رجال سیاسی زمان خود بود. فخرالدوله در اواخر عمر بر اثر از دست دادن پسرش حسین امینی، دچار اندوه فراوان شده بود. او پس از این واقعه اوقات خود را در باغ الهیه می‌گذراند و از مراوده با اشخاص خودداری می‌کرد. مدتی پیش از مرگش خواسته بود او را گورستان ابن بابویه در کنار مزار پسرش به خاک سپارند. او دی‌ماه 1334 در سن 73

سالگی در پی یک سکته قلبی درگذشت

20 YANVAR

Qanlı ve Şanlı gece

20 YANVAR

BÜTÜN ŞƏHİDLƏRİMİZİ RƏHMƏT OLAR

20 yanvar

Ümumxalq matəm günüdür!

20 Yanvar tariximizin qəhrəmanlıq səhifəsidir

20 Yanvar Azərbaycan tarixində təkə faciə deyil, Azərbaycanın istiqlal yolunun ilk zirvəsi, milli məfkurəmizin azadlıq istəyinin oyanış günüdür. Bu, uzun illər sovet imperiyasının əsarətində yaşayan xalqın azadlıq səsinə ortalığı, öz suverenliyi uğrunda cəsarət nümayiş etdirdiyi şərəfli bir tarixdir. Bu tarix həm də kimin kim olduğunu sübut edən növbəti imtahan idi.

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıda sovet ordusu tərəfindən dinc əhaliyə qarşı dəhşətli, kütləvi qırğın hadisəsi törədildi. Bu qanlı hadisənin törədilməsində əsas məqsədlərdən biri öz haqlı tələblərini irəli sürən, bu tələblərə demokratik yollarla nail olmaq istəyən, istiqlaliyyət, azadlıq, suverenlik istəyində olan Azərbaycan xalqının iradəsini qırmaq, insanların müstəqillik arzularını tankların tırtılları altında əzmək idi. Sovet imperiyası: günahsız insanların qanını axıtma da, xalqımıza qarşı misli görünməmiş qəddarlıq etsə də, istəyinə nail ola bilmədi, **milli qururumuzu qıra bilmədi.**

Sun.Az

REVIVAL DAY

20 JANUARY

Akademik Nizami Cəfərov
"Cənubi Azərbaycanda ədəbi dil"
kitabına (1990) önsöz.

ARAZIN O TAYINDAKI ƏDƏBƏYYATIMIZ

Tanınmış tədqiqatçı Nizami Cəfərovun Cənubda yaşayan xalqımız həyatına və onun yaratdığı ədəbiyyatın dilinə həsr etdiyi "Cənubi Azərbaycanda ədəbi dil: normalar, üslublar" adlı səriştəli tədqiqat əsərində ədəbi dil prosesini müasir elmimizin aktual problemi kimi qaldırması bu məsələnin təkcə filoloji qaynaqlar baxımından deyil, həm də milli azadlıq hərəkatının güclü bir qolu yönündən ictimai-tarixi əhəmiyyətə malik olduğunu göstərir və sübut edir, onun geniş siyasi-fəlsəfi tutumunu müəyyənləşdirir. Əsərdə zaman-zaman müxtəlif ictimai mühit çərçivələrində (məhz çərçivələrində) yaşamağa məcbur edilən, məişəti və təfəkkürünün ifadə formaları təzyiqə məruz qalan, dəyişdirilən, buna baxmayaraq, öz mənəvi gözəlliyini, üsyankar ruhunu, koloritini qoruyub saxlayan bir xalqın ədəbi dili, onun qədim və müasir tarixi, təkrarsız mədəniyyəti, adət-ənənəsi zəminində nəzərdən

keçirilir. Gətirilən çoxlu misallarda (seçmələrdə) müəllif fıkri (bir sıra hallarda ictimai mövqeyi) elmi məntiqə sübut olunur.

Əlbəttə, Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı barədə əhəmiyyətli ədəbi materiallar vardır və vaxtaşırı məqalələr yazılmışdır, bunların heç biri alimin elmi-nəzəri mühakimələrindən kənarda qalmayıb, əksinə, qruplaşdırılaraq, müəyyən tənqidi nəticələrə gəlmək üçün imkan yaratmışdır. Bununla belə, Ana ədəbiyyatımızı yaradan cənublu şair və yazıçıların ədəbi dili, bədii təfəkkürü barədə bütöv, ardıcıl, əlaqəli və əhatəli araşdırma işi yazılmamışdır; bu əsər, mənim fikrimcə, böyük tədqiqatın böyük başlanğıcı kimi ədəbi-elmi hadisədir.

Məsələ burasmdadır ki, müəllifin dediyi kimi zəngin folklor bazası üzərində ucalan Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı, demək olar ki, geniş təbliğ edilməmiş, yazıçıları dərslıklərə salınmamış, koloritli və obrazlı dili istehza ilə əyalət dili kimi qələmə verilmişdir - bu "əyalət dili" isə Sahiblərin, Səhəndlərin, Şəhriyarların adı ilə tanınan milli ədəbiyyat yaratmışdır, bu ədəbiyyatın mənsub olduğu xalqın içindən Səttarxan, Xiyabani, Pişəvəri kimi milli qəhrəmanlar çıxmışdır.

Mən bu tədqiqat işinə, təbii ki, geniş elmi təhlil yazmaq fikrindən uzağam, yəqin ki, bunu yazacaqlar, hətta bu əsər Cənubi Azərbaycanda nəşr edilib, onun öz oxucusuna (həmin sənətkarları yetirən xalqımızın böyük bir hissəsini nəzərdə tuturam) çatdırılacaqdır, amma mən bir yazıçı kimi mülhizələrimi, ilk təəssüratımı söyləməyə çalışıram...

Çar Rusiyasının və fars şovinistlərinin ikiye parçaladığı, maddi və mənəvi sərvətlərini talayıb apardığı Azərbaycan heç bir əsrdə mübarizəsini dayandırmadı; silahlılarla silahsız döyüşdü, tarixi qanla yazıldı, torpağının hər qatı qanla, göz yaşı ilə suvarıldı, analarımızın naləsi nəsil-nəsil qulağımızda səsləndi, laylalarımız həzinləşdikcə, taleyimiz sərt gəldi. "Mədəni" dövlətlərin soyğunçuluğu ara vermədi, bir xalqın başına açılan oyunlar barədə dünyaya və tarixə saxta məlumatlar verildi, bu, indi də davam edir. "Gülüstən müqaviləsi" gülüstənimizi, "Türkmənçay müqaviləsi" türkəm deyən xalqların həyatını pozdu, tariximiz yalan yazıldı, bizim dilimizə rus, Cənubdakı qardaşlarımızın dilinə çoxlu fars sözləri dolduruldu, dilimizin əlifbası kiril, o biri qardaşın əlifbası ərəb əlifbası oldu, ağırimızdan-acımızdan xəbərimiz olmadı, burada Stalinə,

kommunizm şüarlarına əl çalmaq öyrətdilər, orda millətin varlığını dandılar, dünyanın "humanist", "mədəni" dövlətlərinin vəhşiliyini Azərbaycan xalqı gördü: bir xalqı iki yerə ayırmaq üçün arasında tikanlı məfillər çəkildilər, ananı baladan, atanı oğuldan, qocaları yerindən-yurdundan ayırdılar. "Azadlıq", "Səadət", "Bərabərlik", "Qardaşlıq", "Beynəlmiləçilik" şüarlarını gözümüzə soxdular, "sapı özümüzdən olan" satqın oğullarımız xalqa rəhbərlik elədilər, gələndə əl çaldıq, gedəndə məhkəməyə verilməsini tələb elədik, xalqın özü ikiləşdi, cırışdı, adamlar bir-birinin yanında etibardan düşdü və s. Belə bir şəraitdə Azərbaycanın şimalında ədəbiyyatın vəzifəsi dəyişdi. "Qızıl qələmlər" "Yaşıl qələmlər"i əzməyə, nəzərdən salmağa başladı. Və xalq birinciyə əl çaldı, qondarma "siyasi lirika" yarandı, sosializm realizmi ancaq bir partiyanın, ideologiyanın üstünlüklərini göstərməyi tələb etdi, sosialist əməyi qəhrəmanları, ədəbiyyat laureatları - ədəbi komissarlar meydan suladı; Leninə, Stalinə, partiyaya yazılan şeirlər həmişə kitabların əvvəlində verildi, təbii lirik əsərlər kitabların sonuna keçirildi, senzorlar siyasi səhv axtarmağa başladılar, "formaca milli, məzmunca sosialist" mədəniyyət yaradıldıqdan sonra "sovet xalqı" deyə millətlərin özünəməxsusluğunu

əllərindən aldılar. "Partiya təşkilatı və partiyalı ədəbiyyat" məqaləsi əsas götürüldü və bütün milli ədəbiyyatlara (onun milli adət-ənənəsinə uyğun oldu-olmadı) proqram verdi, Mayakovskini ismin hər halında təriflədilər və beyinlərə pərçimlədilər - Mayakovski Stalini təriflədi ki, qurultayda poeziyadan hesabat versin: Stalin də Mayakovskini təriflədi ki, o, epoxanın ən böyük şairi olaraq qalır və s. Sonra Mayakovski kimi yazmaq etalon sayıldı, ədəbi bütələr əmələ gəldi, əsl ədəbiyyat unuduldu. Milli ədəbiyyatın yaranması və təbliği üçün şərtlər qoyuldu, tərcümə ədəbiyyatı, onun təbliği qiymətləndirildi, "ədəbi əlaqələr" adı ilə nəşriyyatlarda milli ədəbiyyatın hesabına tərcümə ədəbiyyatı artdı, genişləndi, ədəbiyyatda xalqlar dostluğu məsələsi birinci yerə çıxdı, öz xalqımızın taleyi barədə yazmaq isə unuduldu, Mozambikin, Vyetnamın, Kubanın, Anqolanın, Nikaraquanın mübarizəsinə buradan həmrəy olduq, qan göndərdik, ərzaq göndərdik, Cənubda şah üsul-idarəsi millətimizi qırdı, ondan xəbərimiz olmadı. Xomeyni İraq müharibəsinə əsasən azərbaycanlıları göndərib qırırdı, xəbərimiz olmadı. "Heydər baba"nın səsinə eşidəndə ürəyimiz göynədi... Bu da hər iki tərəfdə narahatlıq yaratdı, milli şüurun oyanışı milli faciəmizə səbəb oldu, qanlı yanvar

hadisələri, Şəhidlər Xiyabanı dediklərimizə sübut deyilmi?!

Nəriman Nərimanovun məktublarınm hələ heç də hamısı dərc edilməmişdir, o, siyasi fəaliyyətinin axırlarında avantüraya aldandığını etiraf etmiş, mərkəzi aparatı amansız tənqid atəşinə tutmuşdu, ürək iflicindən həyatla vidalaşdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin lideri Məmmədəmin Rəsulzadənin və onun digər rəhbərlərinin həyat və fəaliyyəti 70 il Azərbaycan xalqından nəinki gizlədildi, hətta onları "xalq düşməni" adlandırdılar, Azərbaycanın suverenliyini tələb edən və bu uğurda olmayan əzablara düçar olan milli qəhrəmanlar unutturuldu. Cənubi Azərbaycanda milli Azərbaycan dövləti yaradan və ilk baş nazir olan Pişəvərinin sovet Azərbaycanına siyasi mühacirətə gələndən sonra ölümü hələ də müəmmalı qalır...

Azərbaycan dilində danışmaq - hər bir azərbaycanlı üçün azadlıq dilində danışmaqdır; bu heç vaxt yaddan çıxmamalıdır, çünki bizi əsir eləyənlər bunu unutmayıblar.

... Biz Yazıçılar İttifaqında Şəhriyarın yolunu gözləyirdik, bir dəstə yazıçı Bakı dəmiryol vağzalında, o biri dəstə aeroportda... Bizə dediklərinə görə, o, Təbrizdən Bakıya - M.P.Vaqifin

iki yüz əlli illik yubileyinə dəvət edilmişdi. Lakin gəlib çıxan ol- madı, hamımız məyus qaldıq. Bir müddət keçəndən sonra görkəmli şərqşünas alim Rüstəm Əliyev İrandan qayıtmışdı (o vaxt R.Əliyev Tehran, Təbriz, hətta ABŞ universitetlərində mühazirə oxuyurdu), Yazıçılar İttifaqında görüşümüz oldu. Sual verdik, Şəhriyarın gəlməməsinin səbəbini soruşduq. Rüstəm Əliyev danışdı ki, Bakıdan göndərilən dəvətnaməni Tehrandakı sovet səfirliyində bir makinaçı rus qızı alıb və Şəhriyarın kim olduğunu bilmədiyi üçün əhəmiyyət verməyib. Bu dəvətnamədən heç Şəhriyarın xəbəri olmayıb. Mən elə bilirəm, daha izahata ehtiyac qalmır...

Bütün dediklərim onu göstərir ki, ədəbiyyatımızın bir baş mövzusu vardır: azadlıq, suverenlik. Bu mövzuya həsr edilən ömür itmir, bu ədəbiyyatın tədqiqi ilə məşğul olan həssas ürəyə və istedadlı başa öz minnətdarlığımı bildirməkdən başqa söz tapa bilmirəm.

شاه اسماعیل صفوی

Mişov araşdırma qürüpü

اوغرادیم

بیر بلادان قاچیبیان یوز مین بلایا اوغرادیم
 بیر زامان شاد اولمادیم درد و بلایا اوغرادیم
 قان یوتوب هر لحظه بیر درد و بلایا اوغرادیم
 نئیله بیم ائی دوستان من بی وفایا اوغرادیم
 شول فلکین گردیشی، هنج وقت منی شاد ائتمه دی
 خسته کؤنلوم بیر بلادن، غمدن آزاد ائتمه دی
 آیری دوشدوم قووم و قارداشدان منی یاد ائتمه دی
 من تکین بختی قارانی خانه ویران ائتمه دی
 نئیله بیم ائی دوستان، من بی وفایا اوغرادیم؟
 گؤرسه لر احوالیمی هر موبتلا بیغلار منه
 آه و ناله مدن یانیب شاه و گدا بیغلار منه
 دال اندیب بیگانه لر هر آشینا بیغلار منه
 رحم اندیب هر مفلس و هر بینوا بیغلار منه
 نئیله بیم ائی دوستان، من بی وفایا اوغرادیم؟
 ائی خودایا ائیله دین غمدن صنوبری نه حال
 هنج موسلمان اولماسین من تک غم ایچره موبتلا
 لوطف اندیب یا خیضری پیغمبر مدد ائت سن منا
 قالمیشام دار و فنا ایچره گیرفتار و بلا

نئیله ییم ائی دوستان، من بی وفایا اوغرادیم؟

ترجمه اشعار

بهر فرار از یک بلا، افتاده ام در صد بلا
ناشاد ماندم هر زمان، با درد و آلام و بلا
خون خوردم اندر دل بسی، در موج غم ها
غوطه ور

گوئید با هر دوستی، گشتم اسیر بی وفا
از گردش چرخ فلک، ناشاد ماندم هر زمان
با قلب مملو از غم و بیداد ماندم هر زمان
در بند و دور از یاد هر، آزاد ماندم هر زمان
در حسرت یک خانه آباد ماندم هر زمان

گوئید با هر دوستی، گشتم اسیر بی وفا
بر حال زارم می کنی، گریه اگر بینی مرا
از ناله ام سوزد دل شهزاده و پیر گدا
گرید بر احوال دلم، بیگانه و هر آشنا
آرد بحالم رحم دل، هر مفلس و هر بینوا

گوئید با هر دوستی، گشتم اسیر بی وفا
قد صنوبرسای من، از غم شده لام ایخدا
هرگز نگردد مسلمی چون من به غم ها مبتلا
ای خضر پیغمبر مدد؛ بر حال من لطفی نما
افتاده ام مهجور در آلام و اصرار بلا
گوئید با هر دوستی، گشتم اسیر بی وفا

Şah İsmayıl I
(1501-1524)

Şah Təhmasib I
(1524-1576)

Şah İsmayıl II
(1576-1577)

Şah Məhəmməd
(1578-1587)

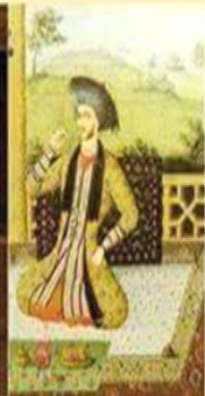
Şah Abbas I
(1587-1629)

Şah Səfi I
(1629-1642)

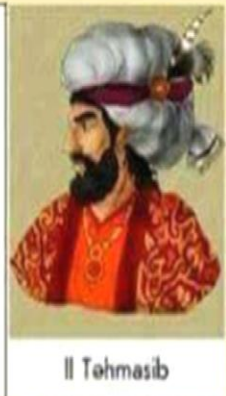
Şah Abbas II
(1642-1666)

Şah Süleyman
(1666-1694)

Şah Sultan Hüseyn
(1694-1722)

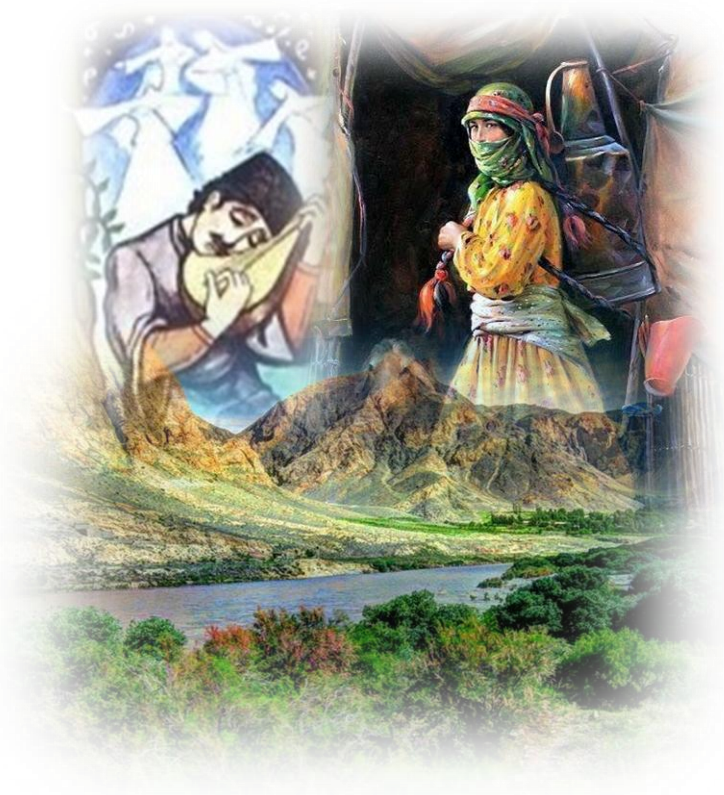

Şah Təhmasib II
(1722-1732)

Şah Abbas III
(1732-1736)

Azərbaycan Səfəvilər Dövləti (1501-1736)

باياتی

میشوو آراشدیرما قوروپو

من عاشیقم سالماسا
خویدان گئدر سالماسا
بنده بنده یه نیئر
الله گوزدن سالماسا

گل منی بنده آتما
خویدان مرنده آتما
هامی منی آتیدیر
رحم ائله سنده آتما

تبریز اوستو میانا
گول سونبوله دایانا
اوخو بولبولوم اوخو
بلکه یاریم اوپانا

تبریز اوستو مراغا
زولفون گلیمیر داراغا
آختاریرام یاریمی
طاقتیم یوخ فراغا

اصلیم قارا باغلیدیر
سینم چارپاز داغیدیر
نه گلن وار نه گندن
یوخسا یوللار باغلیدیر

تبریز اوستو گونئی دی
شوشه لر دولو منی دی
یاردان بیر نامه گلیب
تامام عرض گیلنیدیر

عزیزیم یانی باغلار
تبریزین یانی باغلار
سن یادیم توشنده
اوره گیم یانیب آغلار

من عاشیقام گنجہ وار
شکی شیروان گنجہ وار
دوست دوستان آیر یلسادا
محبت اولونجه وار

قارا باغدا تالان وار
زولفون اوزه سالان وار
گندیرسن تنز قنئییت گل
گوزو یولدا قالان وار

بوردان اوزاق گنجہ دیر
زولفون پنجه - پنجه دیر
اولوم آله ایشیدیر
آیریلیق شکنجه دیر

اهرده یهریم وار
مینمگه کهریم وار
غم یئمہ دلی گویلوم
آچیلان سحریم وار

شیرواندان کروان گلیر
قباقدان سروان گلیر
غصہ لی اوره گیمنن
گنجه گوندوز قان گلیر

خویا گل مرندہ گل
گوللری درہ نده گل
بیر گلدین خسته گوردون
بیرده جان وئرندہ گل

تبریزین باغ آلماسی
یئمه لی آغ آلماسی
قالیبدير قیامته
یارامین ساغالماسی

عزیزیم خوی چیمنی
مرندین خوی چیمنی
یا ملرم تاپارام
یا وورار اووچو منی

بوردان تبریزه کیمی
قار یاغار دیزه کیمی
بیر دوز موسن بیرده دوز
گلن پاییزا کیمی

لای لای لار، نازلاملار – میشوو آراشدیرما قورویو

قیزیل گول بوتام، لای-لای،
اترینه باتام، لای-لای
بالام عرصه یه گله،
تویونو توتام، لای-لای

آ لای-لای، بَییم لای-لای،
گۆزل-گۆیچه ییم لای-لای
قوربت اۆلکه، یاد ائلده،
آرخام، کۆمگیم لای-لای

لاى-لاى بئشىگىم، لاي-لاى،
 ائويم-ائشىگىم لاي-لاى
 سن گئت شيرين يوخويا،
 چكىم كئشىگىن، لاي-لاى

لاى-لاى، هر كسىم لاي-لاى،
 سنه نر كسىم لاي-لاى
 يات، يوخون شيرين اولسون،
 اوجالسين سسىم، لاي-لاى

لاى-لاى ماراليم، لاي-لاى،
 صبريم، قراليم لاي-لاى
 بؤيو، بير قوچ ايگيد اول،
 سنه يار آلیم، لاي-لاى

آ لاي-لاى، قوزوم لاي-لاى،
 آييم، اولدوزوم لاي-لاى
 سن حاصيله چاتينجا
 هر درده دؤزوم، لاي-لاى

MIŞOV
DAĞI

OLKLORBXSI فالكلور

خوروز

آی پیپیگی قان خوروز
گۆزلری مرجان خوروز
سن نه تئزدن دورورسان
قیشقیریپ بانلاییرسان
قوبماییرسان باتماغا
آی جانیم مستان خوروز

Məryəm və Mədin

دار یخما
سنینده
بیرگون
چرخین
فرلانار

باکی شهریندن گوندن
Baqır Xan (Araz)

اولو باسدیرماق

ابتدائی اینسانلار ائله باشا دوشوردولر کی اولموش اینسانین
حیاتی آخرت دونیا سیندا داوام اندیر. اونا گوره ده اولونو دفن
اندرکن اونون یانینا موختلیف معیشت اشیالاری وسیلاحلاری
قویوردولار. اولولر موختلیف جور دفن اولونور . ایچریسنی
چیخاریب مومیالایاراق

(خصوصی ماده واسیطه سیله چورومکدن قورونموش اینسان
جسدی) اولدوغو کیمی ویا یاندير اراق کولونو قبییره قویودولار.
قبر آبیده لری ده مختلف اولور حوكمدار حاکیمیتی نین بویوکلویونو

Nerede bir can ölse,
Oralı olur yüreğim, olmalı zaten.
Olmazsa "insan" olmaz yüreğim..

Ahmed Arif

گوسترمک اوچون موختلیف آبیده تیکیلیر، قایالار چارپاراق سردابه لر (قبیر آبیده سی) حاضیر لانیردی. طایفاباشچیلاری و وارلی آداملاری نین قبیری اوزرینده کورقانلار (تورپاق تپه) قورولوردو. اولولر داش قوتو (دورد طرفی و اوزری سالداسلاردان عیبارت اولان قبیر) و تورپاق، کوپ و کاتاکومبا (قویو قازیلیر اونون دیواریندا قبیر اویوقلارینا اولورولر و اشیالار قویورلور، و اویوغون آغزی چایداسلاریلا هورولور.) قبیرلرده دفن اندیلر.

ŞAİR ASLAN KƏMƏRLİ

***Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, Azərbaycan
Jurnalistlər Birliyinin üzvü***

May ayının 17-də Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Natəvan klubunda Aslan Kəmərlının 70 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbir keçirildi. Tədbiri giriş sözü ilə açan Fikrət Qoca qonaqları salamladıqdan sonra Aslan Kəmərlı şəxsiyyətindən, yaradıcılığından söz açdı: “Biz kimləri xatırlayıırıqsa, onlar yaşayırlar. Aslan Kəmərlı olduqca qiymətli, vətənpərvər bir şair, istedadlı qələm sahibidir”.

Tədbirin aparıcısı Nizami Cəfərov Aslan Kəmərlının

yaradıcılığı, şəxsiyyəti haqqında fikirlərini tədbir iştirakçıları ilə bölüşdü, onun xatirəsini əziz tutduqları üçün Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin rəhbərliyinə təşəkkürünü bildirdi: “Aslan Kəmərlinin yaradıcılığında bütün İncədərəsinin şairləri kimi güclü etnoqrafiya, maddi tarixə bağlılıq var idi, həm də xarakterik bir xüsusiyyəti - həddən artıq müasirliyi idi. O uzun illər “Azərbaycan gəncləri”, “Azərbaycan” qəzetlərində, “Pioner” jurnalında jurnalist kimi fəaliyyət göstərib, Qazax Xeyriyyə Cəmiyyətinin sağlam düşüncə tərzilə yaranmasında xidmətləri olub. Aslan Kəmərlili döyüşkən xarakterli, vətəninin kiçik parçasını düşməyə verməyən vətənpərvər şair idi. Səmimiyyət, kişilik, mərdlik onuntəbiətində idi”. Arif Əmrahoğlu çıxışında Aslan Kəmərlini filosof, ruh şairi kimi xatırladı: “Aslan Kəmərlinin bütün poeziyası ruhun üzərində köklənib. Azərbaycan poeziyasında Aslan Kəmərlili qədər “Əsli və Kərəm” dastanının qəhrəmanı Kərəmə şeir həsr edən olmayıb. Sufi ovqat Aslan Kəmərlinin yaradıcılığının ana xəttini təşkil edirdi. O, sufi ovqatının tərənnümçüsü idi. Ölməmişdən əvvəl ölmək sufiliyin əsas prinsiplərindən biridir. Aslan Kəmərlili poeziyası mənim nəzərimdə bunun davamıdır”. Abbas Abdulla çıxışında Aslan Kəmərlinin həm şair,

həm də şəxsiyyət kimi hamının hörmətini qazandığını vurğuladı, mərhumun Abbas Abdullaya həsr etdiyi şeirini oxudu.

“Ölümlərinə qədər və ya ölümdən sonra xatırlanan şairlər var. Şairlər var ki, ölümdən sonra tarix başlayır. Aslan Kəmərlı Vətənin, torpağın qeyrətini, təəssübünü çəkən milli qeyrəti olan şairlərdəndir. Onun sözü ilə əməli bir idi. Aslan Kəmərlı tez-tez sərhədlərdə olurdu, rayon ziyalılarını bir araya gətirirdi. Onun şeirlərinin əksəriyyəti Vətən ilə görüş haqqındadır” – bu fikirləri yubiley mərasimində Rüstəm Kamal səsləndirdi.

Yubileydə Fəridə Ləman, Teymur Bünyadov, Elxan Məmmədli, Salatın Əhmədli, Zərəngiz Dəmirçi Qayalı, Vidadi Bayramov, Natəvan Dəmirçioğlu, Mahmud Allahamanlı və başqaları çıxış edərək vətənpərvər şair Aslan Kəmərlını yad etdilər, onun haqqında xatirələrini tədbir iştirakçıları ilə bölüşdülər.

Tədbirdə Aslan Kəmərlının “Seçilmiş əsərləri” (III cildə. Tərtibatçı Fəridə Ləman), “Dənizdə şəhər”, “Dərilməmiş bənövşə”, “Ölümdən o yana”, uşaqlar üçün “Dəvə yurdu”, “Yadigar şəkil”, “Palazqulağın dastanı” (tərtibatçılar Fəridə Ləman və Salatın Əhmədli), Türkiyədə nəşr olunan “Bu yerlərdən Nazim keçdi” kitabları iştirakçılara təqdim olundu.

Yubiley mərasiminin sonunda Aslan Kəmərlinin qardaşı Sayad Yolçuyev çıxış edərək Aslan Kəmərlinin 70 illik yubileyini keçirdiklərinə görə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin rəhbərliyinə, iştirakçılara şairin ailəsi adından təşəkkürünü bildirdi.

Sərvər Məsum(kiçik bir etüd)

Bir az ayrı düşüb ana vətəndən,
Döyünən ürəkdi , candı Naxçıvan.
Daim nigarandı öz taleyindən ,
Danılmaz şöhrətdi , şandı Naxçıvan.
Burda ayrı cürdü havanın dadı ,
Mərdlik də , sərtlik də torpağındadı ,
İllərdi Bakının sorağındadı,
Həsərdən qovruldu , yandı Naxçıvan .
Gözləyir Bakıdan gələn qatarı,
Təklidən çıxıbdı ərşə havarı ,
Üzünü çevirib Təbrizə sarı ,
Özün yavru vətən sandı Naxçıvan

پروفیسور لطفی زادہ، دانشمند آذربایجانی

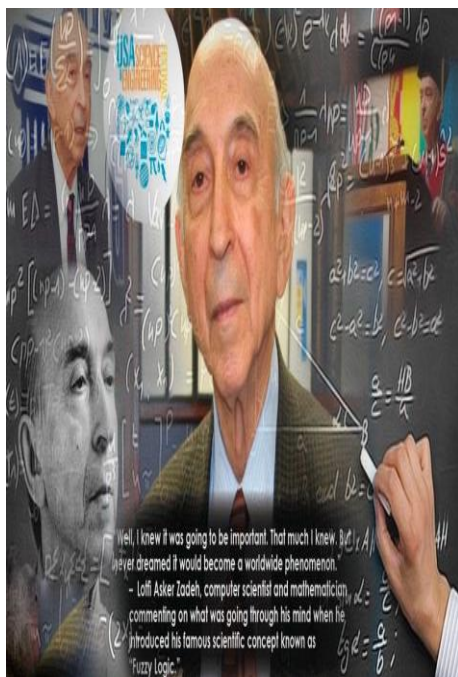
Mişov araşdırma qürüpu

Dünya şöhrətli Azərbaycanlı alim, süni intellekt sahəsində qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinin banisi, Kaliforniya Berkli Universitetinin professoru Lütfi Zadə

بهمن ۱۲۹۹، برابر با ۴ فوریهٔ ۱۹۸۰، پروفیسور لطفی علی عسگرزاده ۱۹۲۱ میلادی در باکو)، مشهور به لطفی‌زاده یا لطفی ع زاده او بنیان‌گذار منطق فازی و استاد دانشگاه برکلی در کالیفرنیا است. در بخش یادکرد منابع اکثر متون فنی مربوط به منطق فازی، نام او به‌صورت زاده ذکر می‌شود. او با نام اصلی لطفی علی عسگرزاده اردبیلی از پدر بازرگان و ژورنالیست اهل اردبیل و مادر روسی در باکو بدنیا آمده است و بیشتر به پروفیسور زاده و لطفی زاده در دنیا شناخته می‌شود.

پروفیسور لطفی‌زاده، متولد باکو و دانش آموخته دانشگاه تهران با درجه استاد تمامی در دانشگاه کالیفرنیا، برکلی، بازنشسته شد. وی تحصیلات عالی خود را از دانشکده فنی دانشگاه تهران آغاز کرد و در سال ۱۳۲۱ دانش‌آموخته این دانشگاه شد. سپس به آمریکا مهاجرت کرد و در دانشگاه‌های این کشور فوق لیسانس و دکترای خود را کسب کرد و به تدریس پرداخت.

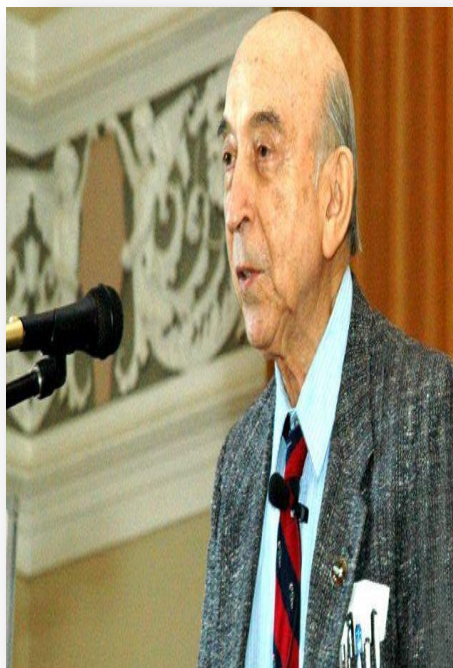
لطفعلی عسکرزاده
مشهور به لطفی زاده یا
لطفی ع زاده، بنیانگذار
منطق فازی و استاد
دانشگاه برکلی در
کالیفرنیا است. وی در
سال ۱۲۹۹ شمسی
برابر با ۱۹۲۱ میلادی
در باکو متولد شد. پدر
او یک روزنامه‌نگار
آذربایجانی و مادرش
یک پزشک روس بود.
او در ۱۰ سالگی همراه

با خانواده به خانه پدری مراجعت کرده و در تهران ساکن شد

لطفی زاده تحصیلات متوسطه را در کالج البرز (دبیرستان البرز
فعلی) به پایان رساند و با کسب رتبه دوم در کنکور سراسری در
رشته برق و الکترونیک دانشگاه تهران پذیرفته شد و در سال
۱۳۲۰ با مدرک لیسانس از آن دانشگاه فارغ التحصیل شد. وی سپس
دوره فوق لیسانس مهندسی برق را در انستیتوی تکنولوژی
ماساچوست (MIT) آمریکا شروع کرده و در نهایت در سال
۱۳۲۷، مدرک دکتری خود را از دانشگاه کلمبیا دریافت کرد. پس
از آن در همان دانشگاه تحقیقات خود را در زمینه نظریه سیستم‌ها

آغاز کرد و سپس در سال ۱۳۳۴ به عنوان پژوهشگر به مرکز مطالعات پیشرفته «پرینستون» دعوت شد.

پروفسور لطفی زاده در سال ۱۳۳۵ کار تمام وقت خود را با سمت استادی در دانشکده مهندسی برق دانشگاه «برکلی» آغاز کرد و در فاصله سال‌های ۱۳۴۶-۱۳۴۱ ریاست این دانشکده را بر عهده داشت.

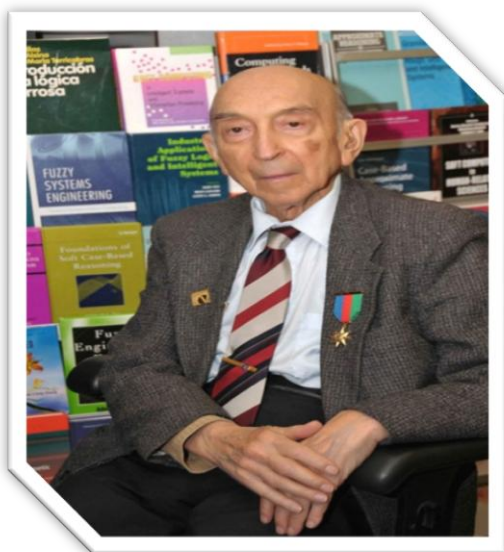

تا سال ۱۳۴۳ تحقیقات پروفسور لطفی زاده عموماً در زمینه تئوری سیستم‌ها و تجزیه و تحلیل تئوری تصمیمات بود. در آن سال، وی تئوری منطق فازی را پایه‌گذاری کرد و سپس در زمینه کاربردهای این

تئوری در هوش مصنوعی، زبان‌شناسی، منطق، تئوری تصمیمات، تئوری کنترل، سیستم‌های خبره و شبکه‌های اعصاب به تحقیقات گسترده‌ای پرداخت.

تحقیقات پروفیسور لطفی زاده در زمینه منطق فازی در بخش‌های گوناگون طراحی نرم‌افزار و سخت‌افزار و محاسبات کامپیوتری بر مبنای کلمات، تئوری شعور کامپیوتر، در درک زبان طبیعی و صنایع سبک و سنگین متمرکز شده بود.

پروفیسور لطفی زاده به عنوان کاشف و مبتکر «منطق فازی» شهرت جهانی دارد. وی که در جهان علم به «پروفیسور زاده» معروف است، طی یک مقاله علمی کلاسیک که در سال ۱۳۴۳ به چاپ رسید، مفهوم مجموعه فازی را که مبتنی بر تئوری تجزیه و تحلیل سیستم‌های پیچیده است، بر اساس زبان طبیعی معرفی کرد.

پس از معرفی تئوری فازی، بیش از ۱۱۱ هزار مقاله علمی توسط دانشمندان جهان درباره منطق فازی و کاربردهای گسترده آن در نشریات علمی منتشر شده و در حدود هزار درخواست ثبت اختراع در این زمینه در ژاپن و سایر کشورهای مختلف جهان به عمل آمده است. وی موفق به دریافت ۹ مدال علمی شد که ۵ مدال به مناسبت‌های گوناگون توسط انستیتوی مهندسی برق و الکترونیک آمریکا و ۴ مدال دیگر توسط انستیتو مهندسی مکانیک آمریکا، انجمن علوم مهندسی آمریکا، آکادمی علوم جمهوری چک و انجمن بین‌المللی سیستم‌های هوشمند به وی اهدا شده است. لطفی‌زاده موفق به دریافت ۱۴ جایزه علمی شد که از آن جمله می‌توان به جایزه اهدایی بنیاد معروف هوندای ژاپن اشاره کرد. پروفسور لطفی‌زاده، عضو هیات مشورتی مرکز فازی آلمان، عضو هیات مشورتی مرکز تحقیقات فازی دانشگاه تگزاس، عضو کمیته مشورتی مرکز آموزش و تحقیقات سیستم‌های فازی و هوش مصنوعی رومانی، عضو هیات مشورتی موسسه بین‌المللی مطالعات سیستم‌ها، عضو هیات مدیره انجمن بین‌المللی شبکه‌های اعصاب بوده است. وی به باکو علاقه فراوان داشت و سالها در این شهر زیبا زندگی کرد. دانشگاه تهران در اسفند سال ۱۳۹۴ به پاس خدمات علمی پروفسور لطفی‌زاده، به این دانش‌آموخته پیشین خود دکترای افتخاری اعطا و از سرдіس وی رونمایی کرد. از دانشگاه‌های مختلف جهان ده‌ها دکترای افتخاری به پروفسور لطفی‌زاده اعطا شده است.

جمعیت ملت بزرگ تورک ایران

در رابطه با جمعیت تورک ایران آمار روشن و دقیق حکومتی در دست نیست و نزدیک یک قرن است که آمار دقیقی از طرف نهادهای دولتی ایران ارائه نمی‌شود، زیرا با نشان دادن رقم صحیح جمعیت تورک ایران بدیهی است که مشروعیت حاکمان ایران زیر سوال خواهد رفت لذا حاکمان در طول نود سال اخیر سعی در کتمان حقیقت آماری کرده‌اند. و در شیوه آمارگیری نیز طوری عمل کرده‌اند تا نسبت جمعیت ملت تورک ایران رقم کمتری نشان دهد و در صورت احراز حقیقت آماری معمولاً آنرا محرمانه نگه داشته‌اند و یا با اعلام نتایج فرعی، آمار حقیقی را تحت الشعاع قرار داده‌اند تا ملت بزرگ تورک در ایران در اغفال باشند که با توجه به اکثریت میزان جمعیتی خود، دارای چه حق و حقوقی هستند.

لذا ما برای نشان دادن حقیقت جمعیت ایران مجبورا از منابع اینترنتی استفاده کرده‌ایم که بشرح ذیل می‌باشد.

در سال 2003 میلادی کل جمعیت ایران حدود 67 میلیون نفر بوده است.

- جمعیت تورک ایران بیش از 37 میلیون نفر، 55% کل جمعیت ایران.

- جمعیت فارس ایران حدود 18 میلیون نفر، 26% کل جمعیت ایران.

Nəriman Həsənzadə

Məhəbbət..

Mən sənə bağlıyam xatirələrlə,
Nə bilim,
Həyatda daha nələrle.
İztirab vermişəm sənə bir zaman,
Sən onu bəxşeyiş adlandırmısan.
Qatmışam gecəni gündüzünü də,
Mən sənin mehriban, gül üzünü də
İsti göz yaşınla naxışlamışam,
Səncə, göz yaşı da bağışlamışam?
Mənim varlığımı çoxu unudub,
Endirmək istəyib bəzən lap heçə.
Məni dahilərə bərabər tutub,
Sən qibtə etmisən öz ürəyincə.

İnsan dahi olar insan yanında,
Dahi adiləşər nadan yanında.

Yaşa məhəbbətim, yaşa, etibar!
Sənə sədaqətlə öləcəyəm mən.
Harda mənliyimi xırdalasalar,
Yanına böyüyüb gələcəyəm mən.

Gecənin son Şeiri..

YALNIZ...

Ayrıldıq...
de, nədən qorxursan indi,
gedən də qoy görsün, gələn də səni.
Gözümün önündə gözümdən itdin,
itirdi izin də, yolun də səni.
Gələndə sən idin - əziz, mehriban,
gedəndə yad oldun,
yad...
sənə qurban.
Yanımda nə qədər dinib danışsan,
yalnız tanıyaram güləndə səni.

NƏ QƏRİBƏDİR...

Elə dayanırsan, elə baxırsan,
Elə bil qarşında quru bir daşam.
İpək saçlarını bir vaxt oxşayan
Elə bil hardasa mən olmamışam.

Səni dostlarımla, tanışlarımla,
Mən tanış edərdim nə vaxtsa bir-bir .
İndi özgələri, yad ehtiramla,
Deyirlər tanış ol., Nə qəribədir ?!

Yuxuda görərdin nə vaxtsa hər dəm,
Yolumu gözlərdin yollardan uzaq.
Mən sənənin yuxundan çıxıb gəlmişəm,
Bu da bir yuxudur, gəl tanış olaq.

Qoluna girərdim, bu, yadıındadır,
Gedərdik ,yolumuz, arzumuz şərik.
Qolum qollarının lap yanındaır,
Toxunsa, biz indi üzr istəyirik.

Hayanda oldumsa səhər, ya axşam,
Aradın sən məni, gördün sən məni.
İndi gözlərinin qabağındayam,
Hayanda durum ki,
Görəsən məni?

Samad Bayramzadə

Çox müdrik kəlamlardır

Bu kiçik yazı ürəyimdən xəbər verdi...

Babam mənə tez-tez deyərdi:

- Suyu atın içdiyi yerdən iç. At heç vaxt pis su içməz;
- Yatağını pişiyin uzandığı yerdə sal;
- Qurd dəymiş meyvəni ye;
- Üzərinə mığmığaların oturduğu göbələkləri ürəklə götür;
- Ağacı köstəbəyin qazdığı yerdə ək;
- Evi ilanının özünü günə verdiyi yerdə tik;
- Quyunu quşların istidə yuva saldıqları yerdə qaz;

- Sübh tezdən oyansan, günün bərəkəti sənin olar;
- Daha çox göyərtili yesən, güclü ayaqlara və heyvandakı kimi dözümlü ürəyə sahib olarsan. Suda tez-tez üzsən, torpaq üstündə özünü balıq suda üzən kimi hiss edərsən.
- Tez-tez ayağının altına yox, səmaya bax və bu zaman sənin düşüncələrin aydınlaşacaq;
- Daha çox susmağa üstünlük ver-bu zaman ruhun aramlıq tapar.

Həqiqətən BABALARIMIZIN müdrikliyi sərhəd bilməyib.

: نام های اصلی مناطق آذربایجان

- ۱ (خزر دنیزی - دریای مازندران
- ۲ (قاراداغ - ارسباران
- ۲ (خیاو - مشکین شهر
- ۳ (قارا آغاج - قدس
- ۴ (سرايسکند- هشتروود
- ۵ (توفارقان - آذر شهر
- ۶ (اوجان- بستان آباد
- ۷ (قره قوچ کندی - پارس آباد (مرکز محال موغان)
- ۸ (آجی چای - تلخه رود
- ۹ (آراز - ارس
- ۱۰ (ساوالان - سبلان
- ۱۱ (ساری قایا - سارقیه
- ۱۲ (میدان چای - مهران رود
- ۱۳ (قیزیل اوزن- سفید رود
- ۱۴ (قارا گؤل - سیاه استخر
- ۱۵ (سو باتان - تازه ده
- ۱۶ (قالاجیک- عزیز آباد
- ۱۷ (باخجاقیق - سردار آباد
- ۱۸ (قاراخاچ - علی آباد
- ۱۹ (ساووج - ساوه

- ۱۹ (ساووج - ساوه) ،
- ۲۰ (توركان اووا - فرزانه آباد) ،
- ۲۱ (قاراوول داغی - شیرکوه) ،
- ۲۲ (میشو - میشاب) ،
- ۲۳ (آخما قایا - احمقیه) ،
- ۲۴ (جیرانلی - جاریحانی) ،
- ۲۵ (اسکی شهر - اسک شهر) ،
- ۲۶ (باش بولاق - سرچشمه) ،
- ۲۷ (قره سو - سیه چشمه) ،
- ۲۸ (کیوی - کوثر) ،
- ۲۹ (قره تپه - سیاه کوه) ،
- ۳۰ (کوشک سارای - کشکسرای) ،
- ۳۱ (گون دوغان - کندوان) ،
- ۳۲ (داش آتان - دانش آباد) ،
- ۳۳ (یام - پیام) ،
- ۳۴ (هلاکو - هرزند) ،
- ۳۵ (انه مه - انانق) ،
- ۳۶ (گلن بی - گل انبر) ،
- ۳۷ (فازان خان - غازیان) ،
- ۳۸ (طارم - آب بر) ،
- ۳۹ (زنگان - زنگان) ،
- ۴۰ (قافلانتي - قافلانکوه) ،
- ۴۱ (حاجی بی کندي - حاجی بکنده) ،

- ، (اوچ نووا - اشنويه ۵۱
- ، (قاراعینی - سیه چشمه ۵۲
- ، (اورمو - رضائیه و ارومیه ۵۳
- ، (گروس- بیجار ۵۴
- ، (قویون داغی- کبودان ۵۵
- ، (انشک داغی- جزیره آشک ۵۶
- ، (جیغاتای چای - زرینه رود ۵۷
- ، (دیلمقان یا سلماس - شاپور ۵۸
- ، (تاتانو چای - سیمینه رود ۵۹
- ، (قوشاچای- میاندواب ۶۰
- ، (گادار چای - قادر رود ۶۲
- ، (ینددی گۆز - هفت چشمه ۶۳
- ، (داش دورگه - درگه سنگ ۶۴
- ، (دلمه - اسلام آباد ۶۵
- ، (قالالار - قلات ۶۶
- ، (سولدوز - نقده ۶۷
- ، (گۆز ایران- کوزه گران ۶۸
- (ایراق دهنه - راهدان ۶۹

بونلاری تورکو آدی لار

سونرا بو فارسی آدلارا چنویریلر

يوسف ممد علييف

گوندرن ستارخان (ارول)

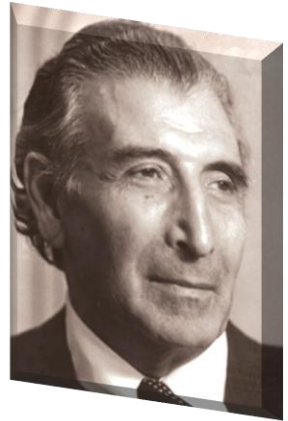
1942- نجی د کا بر آبی نین 31 ایدی همین
 گون هامی 37 یاشی تامام اولموش گنج
 عالیم یوسف ممدعلیئیفی تبریک اندیردی،
 تکجه دوغوم گونو موناسیبتیله دئییل، عینی
 زاماندا یئنی کشفینه گوره. او، آویاسییا اوچون یئنی، یوکسک
 کنفیئتلی یاناجاق ایجاد انتمیشدی. محض بونون سایه سینده
 ایکینجی دونیا موچاربه سی زامانی فاشیستلرله گندن دویوشلرده
 سویت قیریجی طیاره لری هاوا دا اوستونلویو اله کئچیرمیشدی
 بونونلا علاقه دار او دوورون قزئت لری یازیردی : (سویت
 آویاسییا سینین مشهور قهرمانلاریندان، ایگید قیریجی طیاره چی
 لردن سوروشون، هاوادا آغالیق انتمکده سیزه کیم کومک ائتدی ؟
 بیر آغیزدان دئییه جکلر: ممدعلیئیف محض او، سویت طیاره چی
 لرینه هامی دان یوکسکده، هامیدان اوزاق اوچماقغا کومک ائتدی).

گنج عالیمین کشفی یوکسک قیمتلندیریلیردی. اولکه نین عالی باش
 کوماندانی ایستالین اوزو اونو لئنین اوردنی ایله تلطیف ائدی. او
 دوورده بو، اس.س. ر.ی ده ان یوکسک موکافات ایدی.
 یوسف ممدعلیئیف کیمیا علملری دوکتورو عالیملیک

درجه سی و پروفئسور علمی آدی آلدی.

12 ایل سونرا یوسف ممدعلییف دیگر بویوک ایختیراسی ایله دونیا علمینه یئنی توحفه وئردی. بئله کی، اونون ایجاد ائتدی راکئت یاناجاگی نین کومه یی ایله سوئیت کوسمیک راکت لری آتموسفئری یاریب اوربیته چیخابیلدی و دونیادا ایلک دفعه اولاراق 1957- نجی ایله سوئیت صونعی پئیکی چکیسزلیک شراییطینه قالدی.

بوتون بو یوکسک نایلیت لری نظره آلاراق کئچمیش س.س.ر.ی. نین علمی دایره لری یوسف ممدعلییف نوبئل موکافاتینا نامزدلییینی ایره لی سوردولر. همین مسئله مسکووادا دولت سوییه سینده کئچیریلن ایجلاسدا موذاکیره یه چیاریلدی. ایجلاس ایشتیراکچیلاری یوسف ممدعلییف ین کشفی ایله باغلی سندلرین نوبئل کومیتة سینه تقدیم اولونماسی حاقیندا راضیلیغا گلдіلر انله بوزامان ققیلدن ایجلاسدا عینوانلانیش بیرمکتوب اوزه چیخدی. مکتوبدا سوئیت اوردوسونون مارشالی باغرامییان، تانک قوشونلاری کوماندانی گئنئرال باباجانیان دولت سیری وحربی سیر اولدوغو اوچون بو کشفه داییر معلومات ین آچیقلاماسینی مصلحت گورموردولر. بیر چوخلاری مکتوبدا یازیلانلارا اعتراض اندیر. لاکن تیجارت ناظیری میکویان چیخیش انده رک مکتوبون مولیف لرینه ینه حاق قازاندیردی و اونلاری دستکله دی. بئله لیک اوچ یوکسک وظیفه لی ائرمنی نین ایشه قارشماسی ایله یوسف ممدعلییف نین نوبئل موکافاتینا نامزدلییینی ایره لی سورولمه سی باش توتمادی. لاکین او داھی شخصیت ین فعالیتی همیشه یوکسک علمی دایره لرین دیقت مرکزینده اولموش، لایققلی قیمتینی آلمیشدی.

میرزه ابراهیموون گله جک رومانیدان بیر اپیزود...

موسا کیشی ایله سریه خالا خیرماندا تایانین دییینده
 اوتورموشدو. گلناز آياق اوسته درزلره
 دیرسکله-نیب، هارا ایسه اوزاقلارا باخیردی.
 نیاز اونون اته-ییندن توتوب دورموشدو. سولماز
 و آلماز باشینی سریه-نین دیزی اوسته قویارق
 مورگوله-بیردی. یالنیز آياز خیرمان آياغیندا نه ایسه ائشه-له-نیر،
 گاه خالبیری گۆتورور، گاه شانایا ال آتیر، خیرمانین اته-یینی
 تمیزله-بیردی. قالان هامیسی گونون آغیر تاثیراتی آلتیندا فیکره
 گئتمیشدی. موسا کیشی ده، سریه ده فریدونون توتولماسینا اؤزلرینی
 گناهکار و باعث گۆروردولر. بو باره ده آچیق دانیشمیردیلار،
 لاکین حرکت و باخیشلاریندا بو افاده آیدین گۆرونوردو. خیرمانا
 تۆکولموش تاخیل درزلری، ایندی اونلارا اوغرو و تالانچیلار
 اوچون آیریلیمیش بیر شئی کیمی گۆرونوردو. بیرجه گون اول بو
 بول محصولون اویاتدیغی سنوینج و آرزولاردان ایندی هنج بیر اثر
 قالمامیشدی. بونا گۆره ده نه موسا کیشی-نین، نه ده سریه-نین الی
 ایشه گئتمیردی. بیر قورخو، اوشاقلارین باشسیز قالاچاغی
 قورخوسو اولماسایدی، موسا کیشی بو تایالاری یانديراردی. بونو
 دا، او آروادیندان گیزلتمه-یرک دندی:
 -بو اوشاقلار اولمایایدی، واللّه، بو گئجه هامیسینا اود ووراردیم.
 باش گۆتوب، آياغیم گلدیکجه گئدریم. ال-قولومو باغلایان
 بونلاردير.

-کیشی یاخشیسی بودور، او بدبختین حالینی دوشون، صاباح شهره
 آپارسالار داها زنداندان قورتارماق اولماز.
 موسا کیشی هنج بیر سۆز دئمه-یب، سیزیلتي ایله آياغا دوردو،

آرخاسينا وورولان چوبوقلاردان بئلىنن شىدتلە آغريدیغينا باخمایيب، دئمىسىنى توسۇلەدرک، قونشو خیرمانا گئىدى. سىرپە اونون عینی مایوسلوقلا ال-قولو ایشدن سویموش باشقا کندلیلرلە نە ایسە پىچیلدايىغینی ائشیدى. لاکین نە دانیشدیقلارینی آنلايا بىلمەدى. آزا سونرا موسا کیشی گئری دۇندو:

-آرودا، چۆرەیی بیغ باغلا، ات سوینو دا قوی، آياز آپارسین، فریدون شامسىزدير...

سىرپە یاتمیش اوشاقلارین باشینی دیزی اوستوندن یئره قویماق ایستەمەدى. گلناز تئز گلیب، چۆرەیی بیغیشیدى، سلیقه-ایله ات سوینو اولان مىس کاسانین آغزینا قويدو، سفرە کیمی یئره سىرلمیش بئزە باغلادی. موسا کیشی آيازى چاغیردی: -گۆتور، اوغولم، حسین کیشی-نین خارابالیغیندا تۆلە-یه سالمیشلار. کوللویون یانینداير. تانییرسانمی؟ -تانییرام، آتا...

-امنییه-یه دئیرسن، چۆرە-ک گئیرمیشم. قویماسا یالوار، یاریسینی دا اونا وئر. بیر تهر فریدونو گۆر. سوروش کی، نە فیکیر ائدیر، نئیلە-یک؟ بیلدین؟ -بیلدیم آتا...

آياز باغلانمانی گۆتوروب، یولا دوشدو. موسا کیشی خیلی اونون دالینجا باخدی. آخشام قارانیغیندا اوشاق گۆزدن ایتە-ندن سونرا دۇنوب، یئنە دئمىسىنى آلیشیدى:

-گلناز، قیزیم، گۆزون اطرافدا اولسون، گلن اولسا منە خبر وئر. - دئدی و سىرپە-نین یانیندا چومبە-لدى.

گلناز، اونون آناسی ایله ایکی-لیکده دانیشماق ایستە-دیینی دویوب، تیانین دالینا کئچدی. موسا کیشی سىرپە-یه پىچیلادی:

-آرودا، فریدونو کریم امنییه-یه تاپشیریلار. او دا تاماهاکارین بیرى دیر. دنیا مالینا ایمانینی ساتاندير. نە-یین وار؟..

سىرپە فیکره گئتدی. ائوده قیمتلى بیر شئی یوخ ایدی.

-بلکه، اینە-یی ساتاق؟

-بو گنجە گۆزو اینە-یی کیمە ساتاجاقسان. بیرده بئله بیر ایش

ائله-مک اولماز. شبهه-یه دوشرلر، سونرا یاخامیزدان ال چکمز لر.

سریه آنجاق ایندی، موسا کیشی-نین قطعی فیکره گلدیینی و نه-یه اشاره انتدیینی آنلادی.

-اولسون، کیشی، بویونباغی دا، قولباق دا، اوزوک ده فریدونا قوربان اولسون! -دئدی، و یاشارمیش گۆزلرینی یانا چئویردی.

موسا کیشی یاواشجا الینی آروادینین چیینینه قویدو:

-جان ساغلیغی اولسون، ایشلرم، بیغاریق، اوندان دا قیمتلی-سینی آلارسان، -دئییب آیاغا دوردو.

او، آروادینین نه قدر فداکارلیق انتدیینی آنلاپیردی. بو اوزوک، قولباق و بویونباغی سریه-یه آناسیندان، اونا دا ننه-سیندن قالمیش بیر یادگار ایدی. سریه ده اونلاری گلنازین توپونا ساخلامیشدی.

قیزینا وئره-جه-یی یگانه قیمتلی جهیز اولماقدان علاوه، بیر ده کئچمیش نسلین عنعنوی یادگاری ایدی. بو عنعنه-نین سریه-ده قیریلماسی اونا چوخ آغیر گلیردی. لاکین باشقا چیخیش یولو یوخ ایدی. موسا کیشی آروادین فیکرینی داغیتماق اوچون:

-دور، سنده اوشاقلاری گۆتور، گئت ائوه، -دئدی. بورادا اوتورماغین بیر فایداسی یوخدور.

سریه خالا برک یاتمیش آلمازی قوجاغینا آلدی. سولمازی اویاتماق ایسته-دی، گلناز قویمادی، یاواشجا گۆتوروب، باغرینا باسدی.

نیازی یانلارینا سالیب، کنده یوللانیدیلار.

Tehran

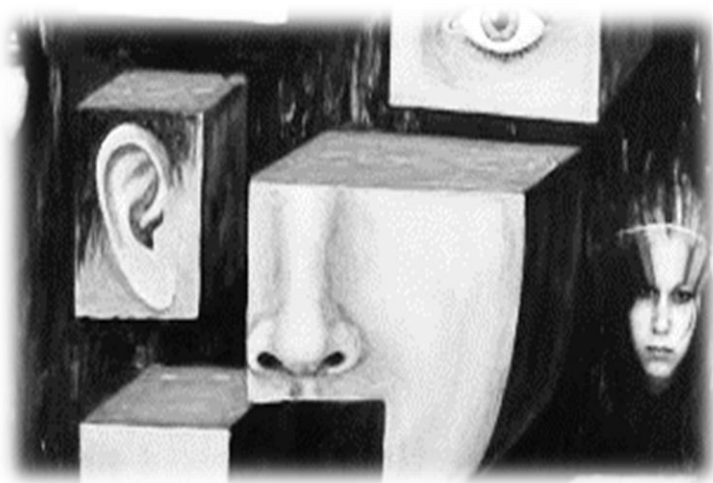
Nəbi Xəzri

Yenə qorxuludur, "Qorxulu Tehran"

Burda əkiz olub, ölüm - yas ilə.

Elə bil böyük bir məsciddir İran,

Yatır da, durur da - azan səsilə.

Qədim Azərbaycan Manna dövlətində türk mənşəli toponimlər

Vahid ÖMƏROV,

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

Qədim Mannadakı toponimlər onun Azərbaycan dövləti olduğunu sübut edir. V.V.Bartold, İ.M.Dyakonov, O.T.Molçanov, Y.Yusifov, E.Qrantovski, Qiyasəddin Qeybullayev və başqa tədqiqatçılar Mannadakı bir çox toponimlərin

mənasını açmışlar. Q.Qeybullayev yazır: "Manna tarixindən yazmış bütün tədqiqatçılar Assur və Urartu mənbələrində çəkilmiş Manna toponimlərinin bir hissəsinin Qədim Şərq dillərində olmadığını söyləyərək, izahını verə bilməmiş və onları "qədim yerli adlar" adlandıraraq üstündən keçmişlər. "Qədim yerli dillər" dedikdə, onlar süni olaraq quraşdırdıqları "Kaspi dilləri", "Zaqr-Elam dilləri" və s. adlandırdıqları dilləri nəzərdə tutmuşlar. "Kaspi dilləri", "Zaqr-Elam dilləri" ifadələri heç bir konkret mənaya malik deyil.

Qədim Mannadakı toponimlər onun Azərbaycan dövləti olduğunu sübut edir. V.V.Bartold, İ.M.Dyakonov, O.T.Molçanov, Y.Yusifov, E.Qrantovski, Qiyasəddin Qeybullayev və başqa tədqiqatçılar Mannadakı bir çox toponimlərin mənasını açmışlar. Q.Qeybullayev yazır: "Manna tarixindən yazmış bütün tədqiqatçılar Assur və Urartu mənbələrində çəkilmiş Manna toponimlərinin bir hissəsinin Qədim Şərq dillərində olmadığını söyləyərək, izahını verə bilməmiş və onları "qədim yerli adlar" adlandıraraq üstündən keçmişlər. "Qədim yerli dillər" dedikdə, onlar süni olaraq quraşdırdıqları "Kaspi dilləri", "Zaqr-Elam dilləri" və s. adlandırdıqları dilləri nəzərdə

tutmuşlar. "Kaspi dilləri", "Zaqr-Elam dilləri" ifadələri heç bir konkret mənaya malik deyil. Həqiqət isə mahiyyətə konkret, mücərrəd mülahizələrdən konkret nəticə çıxarıla bilməz. Aşağıda biz Manna və Midiyanın konkret toponimlərinin və şəxs adlarının mənalarını açacağıq. İndi isə məlum olur ki, bu adlar Altay-türk mənşəlidir və "yerli dillər" dedikdə, türk dilləri nəzərdə tutulmalıdır. Türk mənşəli adlara keçməzdən əvvəl, qeyd etmək lazımdır ki, əsasən, asur mənbələrində çəkildiklərinə görə bu adlar həmin dilin fonetik qanunlarına tabe edilmiş və nəticədə, yerli formaları fonetik dəyişikliyə uğramışdır. Ona görə aldığımız nəticələrin hamısı dəqiq olmaya da bilər. Bu, onunla bağlıdır ki, er. əv. I minilliyə aid adlar VII-XII əsrlərin qədim türk dilləri və müasir türk dilləri əsasında izah olunur. Türk dillərində bir sözün çox hallarda müxtəlif, həm də hərfi və məcazi mənaları vardır. Bundan başqa, bir söz müxtəlif dövrlərdə müxtəlif mənə kəsb edə bilər. Manna və Midiya adlarının Qədim Şərq dillərinin fonetikasına uyğun şəkildə gəlib çatması da onların həqiqi formalarını müəyyən etməyə çətinlik yaradır. Çətinliklərdən biri də odur ki, assur dilində adların sonlarına əlavə olunan "u" adlıq hal şəkilçisini bəzi adlarda köklü "u" sonluğundan

ayırmaq olmur". İndi isə tədqiqatçıların mənasını izah etdikləri aşağıdakı toponimləri diqqətinizə çatdırırıq.

Parsindu (er. əv. 881-880-ci il). E.A.Qrantovski bu adı İran mənşəli saymış və onu "Fars (Pars)" etnonimi ilə bağlamışdır. Bu, yanlış fikirdir. Mənbədə deyilir ki, Parsindu Ameka adlı bir hakimin qəlasıdır. Aşağıda Ameka şəxs adının türkcə olduğunu deyəcəyik. Ehtimal ki, bu qala er. əv. 820-ci ildə Midiyada qeyd olunan Parsan (bəlkə də Parsin) qəlasının eynidir. Türkcə bair, bayır "təpə", "yüksəklik", "yarğan", "sıldırım" (buryat - monqolca boori "hündür yer", "yüksəklik"), sin "dağ belə", yaxud, çin(q) "çox hallarda şaquli sıldırımlı yayla", "sıldırım", "sıldırım dağ yarğanı" və tu "dağ" sözlərindəndir. Aydın ki, qala çətin keçidli, sıldırım yerlərdə tikilə bilərdi. Toponimin birinci komponenti Çal-Bair (Kəlbəcər rayonu), Qızıl-Bair (Zəngəzurun Mehri rayonu), Çil-Bair (Şamaxı rayonu) dağ adlarındakı "bair" sözü ilə, ikinci komponenti isə "Cindağ" (Ordubad rayonu) oronimindəki "çin" sözü ilə müqayisə olunur.

Parsindu qəlasının adı ehtimal ki, Cənubi Azərbaycanda Mərənd şəhərinin 12 kilometrliyində xarabalıqları qalmaqda olan Baruc adlı qəlanın

adında qalmışdır. Bu qalanın türk əfsanəvi Əfrasiabın tikdirdiyi Barcuq qalasının adı ilə (erkən orta əsrlərdə uyğurlarda Barçuk-Yurt toponimi məlumdur) oxşarlığı da diqqəti cəlb edir. Yaqut Həməvi (XIII əsr) yazır ki, Səfidrud çayı Parsis dağlarından başlanır. Ehtimal ki, müəllifin "Parsis" kimi qeyd etdiyi oronim, əslində, "Parsin" kimi oxunmalıdır, başqa sözlə, katiblərin səhvi üzündən adın sonundakı "n" (nun) səsi "s" (sin) kimi yazılmışdır.

Bara (er. əv. 881-ci il). Y.B.Yusifov mətndən çıxış edərək, bu toponimi türkcə bərə (qoyun-quzu saxlanılan yer) sözü hesab etmişdir. Qeyd edilməlidir ki, sonrakı assur mənbələrində Manna və Midiya ərazisində Barrua (er. əv. 728-ci il), Uba-Bara (er. 714-cü il), Barunakka və b. toponimlər də çəkilir. Bu toponimlərin də "bərə" sözündən olduğunu demək çətinidir. E.A.Qrantovskiye görə, bu toponimlər Bara tayfasının adını əks etdirir. Maraqlıdır ki, Savalan dağının ətəyində indi də əhalisi türk-azərbaycanlılardan ibarət Bari kəndi vardır.

Arakdi. Er. 881-ci ildə Assur çarı Aşşurnasirpal Urmiya gölünün ətrafına basqın edir və Ata adlı hakimin Arakdi qalasını tutur. Toponim iki cür izah

oluna bilər. Türkcə erik, xalxa - monqolca ərəq, buryatca ərɣe, kalmıkca ərɣe (sıldırım, yarıqan, uçurum - "(qayanın, dağın) kənarı, sahili" - sözündən və - di(-li) şəkilçisindən ibarətdir. Er. əv. 728-ci ildə adı çəkilən Arakuttu toponimi də belə izah edilə bilər.

Sanqiu (er. əv. 744 və 737-ci il). Müasir Səhənd dağı ilə lokalizə olunur. E.Qrantovskiye görə, Avesta dilində sanqha - "əmr" sözündəndir. Aydındır ki, "əmr", "göstəriş" sözündən heç vaxt toponim yaranmaz, bu müəllifin Manna və Midiya ərazisində İran mənşəli əhali axtarmaq təşəbbüsündən irəli gəlir. Türkcə çanq, çinq (türk dillərində ç-s əvəzlənməsinə görə sanq, sinq) "sıldırım dağ yarıqanı", "əlçatmaz dağ", "çətin alınan zirvə" sözündəndir. Altayda "Sanqin-Dalay" toponimi ilə müqayisə olunur. Hazırda Səhəndabad mahalında Çinibulaq adlı Azərbaycan kəndi vardır.

Surikaş (er. əv. 714-cü il). Türkcə sori - "alçaq, hamar dağ belə", "iki dağ zirvəsini birləşdirən dağ keçidi" və kaş - "qaya", "dağ çıxıntısı", "kənar", "sahil" sözlərindəndir. Cənubi Azərbaycanda Süleymaniyyə yaxınlığında indi Suridaş adlı kənd vardır. Balakən rayonundakı Soorqaş dağının adı ilə müqayisə olunur.

Uişdiş (er. əv. 714-cü il). Y.B.Yusifov bu toponimi türkcə Bişdiş (beş diş) hesab edir və beş diş formalı qayası olan dağ kimi mənalandırır. O, Həmdullah Qəzvininin XIV əsr qeyd etdiyi "Beşbarmaq" dağının adına əsaslanır.

Ereşteyana (er. əv. 714-cü il). Araz çayının adından və türkcə tey - "təpə", "qabarıq" sözlərindəndir. "Araz" sözünün Urartu mənbələrində çəkilən "Eriaxi" əyalətinin adından ibarət olması haqqında erməni tarixçilərinin fikri səhvdir. Eriaxi adı Urartu dilində kitabədə Eriahi (ni) adının rusca yazılışıdırsa ("hi" komponentinin "xi" kimi yazılışı), bu addan "Araks", yaxud "Araz" necə alınır? Bu toponimin mənası haqqında başqa mülahizə də irəli sürmək olar: Ereşteyana toponimi Arazdöyən (Cənubi Azərbaycanda Arazbaran mahalı adının məhz qədim Arazdöyən adından alınması, "döyən" sözünün farsca bəran - "sahil", "kənar" sözü ilə əvəzlənməsidir) və Şimali Azərbaycandakı Arazdöyən adının assur dilində yazılış forması hesab edilə bilər. Qeyd edilməlidir ki, toponimin "Ereş" forması indi də Cənubi Azərbaycanda Eris (danışıqda əvvəlinə "h" səsinin əlavəsi ilə heris) adlanır.

Arsianşi (er. əv. VIII əsr). Y.B.Yusifovun şifahi məlumatına görə, Arsi dağ adıdır və bəlkə də şam

ağacılığı ilə fərqlənirmiş. Mixi yazıda qeyd edilir ki, Arsiyanşi Arsi dağının yanında yerləşir. Buna uyğun olaraq Y.B.Yusifov toponimi "Arsi enişi", "Arsi yanı kənd" kimi mənalandırır. Bizcə, ad türkcə arça - "ardıc kolu", "şam ağacılığı" və enşi - "malikanə", "padşahlıq mülkü" sözlərindəndir. Urartu mənbələrindən Urmiya gölü ətrafında "Harsi", "Arsita" və "Arsindu" toponimləri də məlumdur. Cənubi Azərbaycanda Savalan dağının ərazisində Ərçə, Ərçistan, Əcir, Ərcan və b. yaşayış məntəqələrinin adları ilə müqayisə oluna bilər.

Durdukka (Zurzukka, Sirdakka, Zirdakka variantları da vardır). Mannada bir qalanın adı. Toponimii müxtəlif yazılış formaları onun əslinin müəyyən olunmasını çətinləşdirir. Durdukka (assur dilində "k" "səsinin qoşalaşdırılması ilə) ehtimal ki, türkcə tur, tura - "dayanacaq", "düşərgə", "şəhər" sözündən və duk (-luk) şəkilçisindən ibarətdir. Sirdakka (Zirdakka) forması isə türkcə sirt - "dağ belisi" və dağ (taq) "dağ" sözlərindən ola bilər.

Sukka. Mannada bir qalanın adı. Türkcə çoku (özbəkcə çukki, qazaxca şoki), "konusvarı yüksəklik", "dağın şiş zirvəsi, təpəsi" sözündəndir.

Abitikna (er. əv. VIII əsr) Mannada bir qalanın adı. Naməlum "ba" və türkcə tiqey - "dağ zirvəsi", "tələ" sözündəndir.

Uaşdirikka (er. əv. 714-cü il). Mannada bir qalanın adı. Y.B.Yusifov "baş darak" kimi bərpa edir və onu "dişli dağ" kimi mənalandırır. Bizcə, toponim türkcə yoğuş - "yoxuş" və terek - "dişli dağ zirvəsi" sözlərindəndir. Altayda Tas-Terek, Kırmda Tarak, Daş, Tuvada Saaday-Terek toponimləri ilə müqayisə olunur. Quruluşca Həmdullah Qəzvininin (XIV əsr) qeyd etdiyi Təbriz yaxınlığındakı Culandarak toponimi ilə eynidir.

İzirta (er. əv. VIII əsr). Mannada bir şəhərin adı. Türkcə izir, izer - "aşırım", "dağ keçidi", "dağ çökəyi" və tay - "tərəf" sözlərindəndir. Altayda (Xakasiyada) İzertaq və İzir-Su toponimləri ilə müqayisə olunur. Y.B.Yusifov qədim toponimlərdə "ta" komponentini türk dillərindəki too, tuu (dağ) sözü ilə bağlayır. Qeyd edilməlidir ki, Manna və Midiya toponimlərinin bəziləri (Arsita, İzirta, Meista, Parta, Şurda və b.) üçün "ta" sonluğu səciyyəvidir. Bizcə, bu komponent türkcə "tay" sözündən ibarətdir. Quruluşca bu toponimlər, məsələn, Kırmda türkmənşəli Yalta toponimi ilə eynidir. O.T.Molçanova Orta Asiya və Altay toponimiyasında

"tay" sözünə xüsusi tədqiqat həsr etmişdir. O, yazır ki, Yakutiya dan Qazaxıstanın və Özbəkistanın qərb əyalətlərinə qədər toponimlərdə yayılmış bu söz "təraf", "yer" mənasındadır. V.V.Bartolda görə, qədim türk toponimlərində (məsələn, "Altay" bu söz "ölkə" anlamını ifadə edir.

Uauş (er. əv. VIII əsr). Mannada bir dağın adı, Assur mənbəyində bu dağ "əlçatmaz (sıldırım mənasında) dağ" adlandırılır. İ.M.Dyakonova görə, indiki Səhənd dağının bir hissəsinin adıdır. Ehtimal ki, oronim qədim türk dillərindəki yoquş (yoxuş), yəni "dağ zirvəsi", "yüksəklik", yaxud youş, yəni "pis", "düşmən" sözlərinin təhrifidir. Fikrimizcə, İ.M.Dyakonovun Uauş dağını Səhəndlə lokalizə etməsi düz deyil. Savalanda indi də bir sıldırım dağ Yaş adlanmasına görə, güman ki, assur mənbəyindəki Uauşdur.

Armaiti, Urmayate. Mannada bir şəhər və mahal adı. Tarixi ədəbiyyatda çox vaxt Urmiya gölünün adı ilə əlaqələndirilir. Lakin bizcə, bu, ağlabatan deyil. Həm də qeyd edilməlidir ki, ərəb mənbələrində Cənubi Azərbaycan ərazisində Urmiya və Urm adında iki yaşayış məntəqəsi qeyd olunmuşdur. Ehtimal ki, Urmiya şəhərinin adı Mannadakı Urmeyate toponiminin qısaldılmış formasıdır. Bizcə,

türk dillərindəki arım, irim, yəni "fal", "nişanə", "ələmət", "qabaqcadan xəbər verən", "ovsun", "cadu", "sehr" və ata sözlərindən ibarətdir. Bəlkə də maqlara mənsub müqəddəs əyalət olmuşdur.

Təsadüfi deyil ki, Urmu şəhəri Zərdüşt peyğəmbərin doğulduğu yer sayılır (İbn əl Fəkih yazır: "Maqlar güman edirlər ki, dinlərinin yaradıcısı Zərdüşt bu şəhərdəndir"). Zaqatala rayonunda Armatian adlı dağ vardır ki, bu da maqların özləri ilə gətirdiyi toponim ola bilər. Gürcü mənbələrində bu bölgədə Movakan, X əsrə aid ərəb mənbəyində Muqkan adlı mahalın qeyd olunması da bunu təsdiqləyir.

Y.B.Yusifov Assur mənbələrində adı çəkilən bir sıra Manna toponimlərini sadalamışdır.

Sinixinu (yaşayış məntəqəsinin adı). Assurca yazılış formasında "sinix" və "in" hissələrinə ayrılır (sondakı "u" assur dilində adlıq hal şəkilçisidir).

Türkcə sinq, çinq (məsələn, qazaxca şinq, tuvaca şinq və s), "sıldırım dağ yarığı", "alınmaz dağ" (Gədəbəy rayonunda Şınix kəndinin adı da bu sözdəndir) və in, "yarğan", "çuxur", "mağara" sözlərindəndir.

Arkaniya (dağ adı). Toponimin birinci komponenti türkcə arka (arxa), yəni "dağ beli", "suayrıcı", "dağın kölgəli tərəfi", (xakasca arğa - "dağ meşəsi",

"uzanmış dağ belisi"), ərqa - "sıldırım yer",
"yüksəklik", "düşərgə", "qala, urqa - "yüksəklik",
"sıldırım yer" sözlərindən biri ilə əlaqədardır.
Midiyada Arkadr (Bisütun qaya yazısında) oronimi
ilə eyni mənada ola bilər: türkcə arq - "dərə",
"yarğan", və tör - "yüksək dağ özü" sözlərindədir. Toponimin ikinci hissəsini, güman ki, türkcə an - "ayla yerdə kars (torpağı asanlıqla həll olunan süxurlardan ibarət olan sahələrdə relyefin spesifik forması) çökəkliyi (çuxuru, uçurumu)" sözü təşkil edir. Müxtəlif fonetik formalarda bu söz Midiyanın Elani (u), Kabani, Uranbarzani və b. toponimlərində də nəzərə çarpır.

İzzibia (er. əv. VIII əsr). Assur çarı II Sarqonun (er. əv. 721-705) Manna ərazisinə hərbi səfəri haqqında mənbədə qeyd olunur. Güman ki, şumerca izi - "od", türkcə issi, izzi (tuvaca iziq, altayca üzü, uyğurca izik, azərbaycanca isti) və Altay dillərində bia - "su" sözlərindən ibarət olub "isti su" mənasındadır. İndiyədək Cənubi Azərbaycanda Ziviyyə yaşayış məntəqəsinin adında qalmışdır.

Bunaqış (dağ keçidinin adı). Erkən orta əsrlərdə Cənubi Azərbaycan ərazisində Babaqış və Zöhrqaş toponimləri məlumdur. Türkcə bun - "dağlarda keçid başlanan yer", "dağ çökəyi" və qaş (dağın qaşığı)

sözlərindəndir. Güman ki, "bun" sözü Midiyada "Bunisa" toponimində də əksini tapmışdır və Bunisa, əslində, Buniçay adının asurca yazılışdır.

Qılzan. Urmiya gölünün qərb sahilinin adı. Türkcə qöl - "kol" və ezən - "vadi" sözlərindəndir. Gölün cənub sahili isə Zamua adlanırdı, Zamua hidronimi türkcə zay (say) və mua (bua) - "su" sözlərindəndir.

Aziru (dağ adı). Türkcə izer, izir - "aşırım", "dağ keçidi", "dağ çökəyi" sözündəndir (adın asurca yazılışında sondakı "u" həmin dildə adlıq hal şəkilçisidir).

Buya (Urmiya gölü ətrafında bir çayın adı). Zamua (Urmiya) hidronimindəki "mua" komponenti ilə bəlkə də eynidir. Türkcə biya - "çay" sözündəndir. Ob çayının bir qolu Biya, Tatarıstanda Biya və Muya, Başqırdıstanda Kama çayının sol qolu Biua, Orta Uralda Viya, Tüməni əyalətində Viya və b. çay adları ilə eynidir. Xakasiya ərazisində çay adlarında geniş yer tutan termindir.

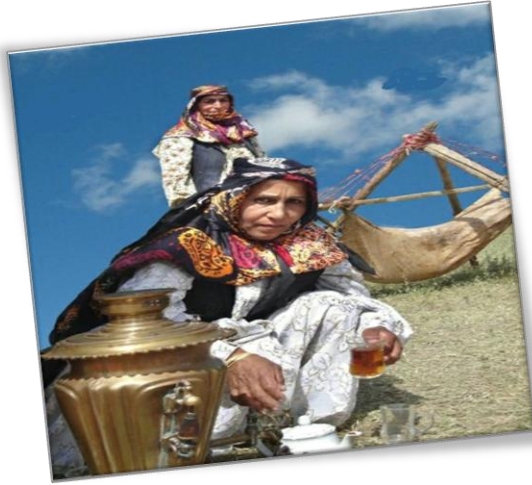
Simaki (dağ adı). Türkcə çim (asurca "ç" səsi olmadığına görə "sim" kimi verilmişdir.) "torpağın kökləri bir-birinə sarılmış, sıx ot bitkiləri bitmiş üst qatı, təbəqəsi" və ık (ehtimal ki, qədim forması "ak") - "dağın soyuqdan qorunan yamacı" (oradakı ev

heyvanlarının sürüsü soyuq küləkdən və tufandan gizlənir sözlərindəndir. Qazaxistanda Çimbulak, Çim Kurqan və b. dağ adları ilə müqayisə olunur.

Simirria (Mannada toponim). Assurca yazılış formasında bu toponim simir və-ri (-li) şəkilçisindən ibarətdir. Ehtimal ki, bu ad, əslində, Sivrirridir, lakin assur dilində "v" səsi olmadığına görə, onu "m" səsi ilə verirdilər. Türkcə şiver, şiber (buratka şeber, monqolca şiver) - "qalın, sıx meşə", "bataqlıq cəngəllik", "subasar kolluq" sözüdəndir. Er. əv. 820-ci ilə aid "Assur mənbəyində Midiyanın Sibarü ("u" adlıq hal şəkilçisidir) qəlasının adı çəkilir. Ehtimal ki, mənacə Simirria toponimi ilə eynidir və Saburxast (IX əsr) toponimində qalmışdı.

Axşura (yaşayış məntəqə adı). Türkcə ax - "ağ" və şura - türkcə "göl", udmurtca şur - "çay", türkcə - soru "bataqlıq yer", "duzlu gölməçə" sözlərindəndir. E. əv. 615-613-cü illərdə Manna Midiyaya birləşdirildikdən sonra Manna toponimləri Midiya toponimlərinin bir hissəsi kimi qeyd olunur. Oxucu nəzərə almalıdır ki, Cənubi Azərbaycan ərazisindəki toponimlərin dəqiq lokalizələri yoxdur. Ona görə onların Manna və Midiya toponimlərinə ayrılması şərtidir.

قاراقان دا شال ساللاماق

یازار: حسین قاراقانلی

دوزدو بایرام گنچیب اما هله او قدرده اوزاقلاشماییب. اما آقای
دمیرچی کوگونگوندن گوزل بیر عکس یوللادی. بو عکس دوز
منی آپاردی اوشاقلیقما. بوتون اوشاقلیق خاطیره لریم گوزومون
قباقینا کلیب مرور اولدولار. او گونلر کی من تزه اوزومو تانیماقا
باشلامیشدیم. او زمانلار بیزیم کنده قاراقانین (بلکه بوتون تورک
بولگه لری) بوتون کندلرینه تای بایرام گنجه سی شال سالاما دبی
واریدی.

قدیم ائولرده پاجا اولاردی. پاجا ائوین اورتاسیندا تندیرین اوسته
اولار. قیشدا هر گون دوروب تندیره اودون توکوب یانديراردیلار
و بیر سیرا گونلوک ایشلری گورردیلر. مثلا ساغیلان سوتلری
پیشیریب قاتیق چالاردیلار یا دا چورک لرین یاپاردیلار. سونرادا

کورسونو قویوب یورقانی اوستونه چئکر دیلر. تندیر جالیب بیر سیستمی وار ایدی! بئله کی کولیه دن هاوا آلیب دیدن یاناردی. توتون ده (توستو) پاجادان ائشیکه چیخاردی. پاجانین ایشلمی بویودو. اما بایرام گنجه لری ان قالارقی ایشله می ده واریدی. بایرام گنجه سی کندین اوشاقی و جوانلاری داملارا چیخاردیلار. هر کس بیر شال گوتوروب فامیللرین پاجاسیندان ساللاردی. البته غریبه لرین (کنده معمولاً هنج کس بیر بیر ایله غریبه اولماز. هامی فامیل اولارلار) غریبه پاجاسیندان ساللاردیلار. ائو صاحابدا چیخاردی کورسونون اوستونه بیر بایراملیق باغلاردی. معمولاً دامداکی چالیشاردا تاتیلیمیا. ائوده کی ده سعی ائلردی شال سالیانی تانییا! اگر یاخین فامیل اولسایدی دیرلی بایراملیق باغلاردی. اوزاق اولسادا نومورتا ایله باشیندان آچاردی!

سونرالار ایسه بخاری گلن دن سونرا تندیرلر یاواش یاواش بیقیشماقا باشلادی. اونون دالینجا پاجالارین دا اوستو باسدیریلدی. اما شال سالاماق هله رایجی دی. عکس ده گوردوگویوز کیمی، پاجا اولمادیقینا گوره شالاری ائیوان دان ساللاردیلار و بایراملیق لارین آلیب گئردیلر. البته قدیم برق یوخودو. معمولاً هر یئر قارانقولوق اولاردو! قدیم کی لر دنمیشکن هر یئر ظلمات اولاردو! بونا خاطر معمولاً بایرام گنجه لری دام دان دوشوب قیچ قولو سیناندا اولاردی. بیزیم کتلی ماحمود کیمی!

شهریارین حیدربابا منظومه سینده بو دبی ایکی بنده چوخ گوزل جانلاندیریب:

بایرامیدی، گنجه قوشی اوخوردی

آداخلی قیز، بی جورابی توخوردی

هرکس شالین بیر باجادان سوخوردی

آی نه گۆزل قایدادی شال ساللاماق !

بیگ شالینا بایراملیغین باغلاماق !

شال ایسته دیم منده ائوده آغلادیم

بیر شال آلیب ، تنز بئلیمه باغلادیم

غلام گیلہ قاشدیم ، شالی ساللادیم

فاطمه خالا منه جوراب باغلادی

خان ننه می یادا سالیب ، آغلادی

چومچه خاتون

یازار: حسین قاراقانلی

یکی از مراسمها و آیین های باستانی در قاراقان و البته سایر مناطق ترک نشین مراسم چومچه خاتون است. این مراسم در بهار به ویژه ماههای خرداد و اردیبهشت توسط دختران نونهال با راهنمایی و هدایت یکی از زنان روستا برای تمنای باران از آسمان برگزار می شود. نحوه اجرای این مراسم آیینی بدین صورت است که یک روز دخترکان نونهال روستا جمع شده و هر یک دو تکه سنگ برداشته، در کوچه های روستا راه افتاده و

همزمان با زدن سنگ ها به یکدیگر این شعر را با هم همخوانی می کردند:

چومچه خاتون چوم اوسته

الله دان یاغوش ایسته

الیم قالوب خمیرده

بیر قاشوق دا سو ایسته

آنها با زمزمه این شعر جلوی در تک تک خانه ها توقف می کردند. صاحب خانه با توجه به توان و بنیه مالی اش، هدیه و تحفه ای (بیشتر مواد غذایی مثل برنج، رشته، عدس، و ..) به گروه هدیه می کرد. بعد از گز کردن کل روستا، از اجناس جمع شده، غذا بار می گذاشتند. برنج را در پشت بام مسجد و در کنار ناودان رو به قبله پشت بام مسجد آبکش می کردند و آب آن از ناودان سرازیر می شد.

اعتقاد بر این بود اجرای این مراسم باعث افزایش نزولات آسمانی می شود.

نکته یک: چومچه خاتون به نوزاد قورباغه که تازه از تخم درآمده است گفته می شود. همانگونه که می دانید قورباغه در آب تخم گذاری می کند و نوزاد آن بعد از اینکه از تخم خارج می شود از طریق آبشش تنفس می کند. البته چومچه به قاشق چوبی هم گفته می شود. روایتی هست که معتقد است منظور از چومچه همان قاشق است و مراد از خاتون هم همان زن هدایت کننده مراسم است.

نکته دو: روایت گفته شده مربوط به روستای عباس آباد قاراقان است که تا 20 سال پیش در این روستا مرسوم بود است. ممکن

است محتوا و نحوه اجرای مراسم، نوع نذری و ... در روستاهای دیگر به این صورت نبوده باشد و یا شعر مربوطه با این شعر فرق داشته باشد.

سلیمان گنددی اودونا

یازار: حسین قاراقانلی

یکی از داستانهایی که احتمالا خیلی ها در دوران کودکی آن را شنیده اند داستان منظومی است با مضمون «سلیمان گنددی اودونا». متأسفانه نام این منظومه اسطوره ای به خاطر ندارم ولی در بسیاری از مناطق آذربایجان از ماکو و اردیل گرفته تا ساوه و همدان و قاراقان شایع و جاریست. امروز سه روایت از آن در این پست منتشر می شود مربوط به سه منطقه متفاوت است. قطعه اول مربوط به یکی از روستاهای بوبین زهرا است که در مدرسه ابتدایی توسط یکی از شاگردان به معلم شان داده شده بود. قطعه دوم مربوط به روستای عباس آباد از توابع قاراقان قزوین و قطعه سوم مربوط به روایت روستای قارلوق از توابع قاراقان ساوه است. باید خاطر نشان کنم که هیچ یک از این روایتها احتمالا دقیق نباشد و دچار اشکال بوده و ناقص باشند و یا حتی ممکن است در همین روستاها افراد دیگر نیز روایتهای دیگری از این منظومه در خاطر داشته باشند. ولی برای حفظ امانتداری هر سه روایت همانگونه به دستمان رسیده است منتشر می شود. ولی برای تصحیح اشکالات احتمالی امیدوارم سایر دوستان روایتهای مناطق خود را برای ما ارسال کنند تا در این وبلاگ منتشر شود.

ساوه دن بیر ایشیق

اکبرخان رزاقی نین (۱۳۶۸-۱۲۹۹) شعر دیوانی «ساوه دن بیر ایشیق» آدیندا اندیشه نو انتشاراتی طرفیندن یایملاندی. شاعیرین

ایلیک کیتابی «گلزار حسینی» عنوان ایلا دکتور علی کمالی امگی اکبرخان رزاقی گونش ایلی 1299-دا ساوا .ایله یایمیلانمیشدیر شهرى نین قاراقان بولگه سینین میصیرقان کندینده اکیچی بیر عاییلده ده دوغولوب، بویا- باشا چاتیپ و کند ایشلرینده ایشله میشدیر. کند ایشلری آراسیندا ادبیاتلا ماراقلانیپ تورک، عرب و فارس ادبیات لارینی چوخ گوزل اؤیرنمیشدیر. اکبرخان تحصیلاتینی قدیم مکتب لرده بیتیرمیشدیر. اوزل چالیشمالاری نتیجه سینده اوز آنا دیلی نین ادبیاتیندا بؤیوک اوغورلار قازانراق یوکسک سویه لره چاتمیشدیر. شاعیر رزاقی آرتیق اوز آنا دیلینده یازیب- یاراتمیش و طبیعی اولاراق ساوه نین تورک لهجه سی و قاراقانین دیالکتی نین ایزلرینی اونون اثرلرینده آیدینجه گورمک شاعیر اوز اثرلرینده اینسانی سجیه لری قورویارکن .اولا بیلر عدالت سیزلیگه، ظولمه، بیلمه مزلیگه قارشى چیخیر و اجتماع نین آجی لارینی اوره گه یاتان بیر دیل ایله اوخوجولارا چاتدیریر و مهارتله مظلوملاری مدافعه انده رک، ظالیم لری آجی بیر طنز ایله رزاقی دوغما کولتور و آنا دیلینه درین محبتینی قامچیلاییر!

بیلدیریر و اوز آنادیلی نی، کولتور و فرهنگی انکار اندیب حاج اکبر رزاقی هر ایل میصیرقان .دانانلاری سرت تنفید اندیر کندینده تاسوعا - عاشورا گونلرینده شبیه چیخارتما مراسیمینده ایشتراک اندیب و شبیه اوخوجولاری نین مکالمه لرینی اوزو سونوندا 70 ایله یاخین حیات سوردوکدن .یازیب حاضیرلاییردی دا تاسوعا گونو -19سونرا، 1368 ایلین مورداد آیی نین میصیرقان کندینده شبیه مراسیمینده ایشتراک اندرکن دونیادان کوچموشدو. بو دیوانی اونون اوغوللاری حسین و جعفر یایما حاضیرلامیشلار.

تورك دونياسيندا قاراقان آدلاري

آچيقلاما: قاراقان سۆزو همشه منه سىرلي بير سۆز اولوب. ايلك اونجه اونو "قارا قان" اولدوقون سانيردم. سونرا ايسه "ايدىن قاراقانلي" يازادىقي "قاراقان توركلري مدنيت اوجاقي" آديندا مقاله ده، اونون خرقان واسيطه ايسه "داغليق بولگه نئين آراسيندا آخيلان چاي" معناسي ايله تانيش اولدوم. سونرا ايسه "بير "گول" آدي اولدوقون ائشيدديم. سونرالار ساين مهران بهاري آچيلادىقي "وجه تسميه قاراقان" دا داها بونو گننیش آنلامدا معناسين بيلديم. اما بونون كؤكو هارادان گليب؟ ندىن بو آد بو بولگه يه قويوب؟ كيملر بو آدي قويولار؟ و باشقا بونا تاي سورولار هئچ زامان بئنينمدن چيخمادي. آراشديرديقم سورجده بير جاليب نكته يه راستلاشديم. بو كلمه تورك دونياسيندا رايچ بولگه آدلاريندانير. آلتاي داغلاري، ازبكستان، قيرقيزستان، قزاقستان، سين كيانگ (چين) و گونئي آذربايجاندا بوتون بو بولگه لرده قاراقان آدي بير جغرفيا آدي وار. بو قدر گننیش بير بولگه ده هانسي عامل بو آدي تحميل ائديب بو خالقلارا؟

اوندان اونملي بودور كي بيزيم قاراقاندا "خرود" آدلي بير چاي آخير. اوردا بيز بو چايا "خرود چايو" دئيه ريك. خرود نه آنلاميندادير؟ اولورمو تورك بير بولگه ده فارسجا آد و اوزوده بو قدر مسمي سيز آد سئچيلسين؟ جاليب بودوركي ازبكستاندا "خره رو" آديندا بير چاي وار آدي دير! خره رو، خرود، خرقان، قاراقان، داغليق بولگه نين آراسيندا آخان چاي، تورك دونياسندا قاراقان آدلاري و بيزه گؤرسه دير بو بولگه نين آدي اتقايي دئييل و بير منطق اساسيندادير.

مطلبین آردیندا "[قاراقان مملکتی](#)" آدیندا بیر مقاله سونولور. بو مطلبده یازار قرقیزستان و قزاقستان سینیرلرینده یئرله شن قاراقان بولگه سین تانیتدیرماقا چالیشیر.

آچیقلاما: بو شعر [قارلوق وئلاگی](#) ندان آلینییدیر. قارلوق ساوا قاراقانین گۆزل کندلریندن بیرى دیر. شاعر **علی محمد نادری** اوشاقلیق خاطیره لرین و اونا اولان نیسگیل لرین گۆزل دویغو ایلا نظمه چئکیدیر. شعرین هانسی کنده عایید اولدوقونا باخمایارق هامیمیزین گنجیمیشیمیزی تصویره چئکیر. ساین **نجفی** وئلاگین مودورو بو شعرى کندين دوغا و شعرده ایشله نن یئرلر ایله بزه دیدیر. بو ایش شعرده اولان دویغونو داها دریندن جانا سیندیریر.

گنچن گونلر

گنچن گونلر تنز گنچدی یوخو
کیمین

اوشاخلوگدا آخو گدی سو کیمین

کاش اولایدو گنه او گون گلیدی

قوزو اولاق داوارلوقدا ملردی

گون چیخمه میش نه نم داوار ساقاردو

چؤلده داغدا چوبان داوار یایاردو

ایننه دیلر چخین داوار قاتماگا

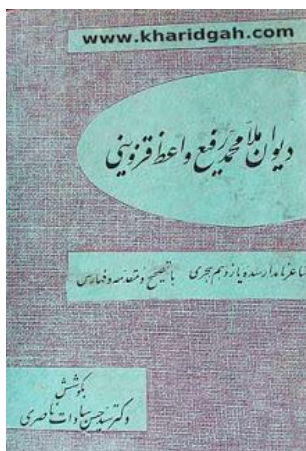
چېش لرى ساخلاماگا ساتماگا

رضا کریمی نین «آنا» عنوانلی شعری

هر یئرده سنه اوخشار آنا گوردوم یاندوم
 سنی سالدوم یادوما آه چکوب اودلاندوم
 قارا یئل اسدی محبت ائوینی تئز بیخدی
 سس سسه چاتمادی من روزگارا آسلاندوم
 ائله سیخ توددی زمانه منه بنش گون عوموری
 چکدی هاردان هارا داردان دارا من دیرماندوم
 گون باتاندان سورا بیرگون گنه گلدیم قاپووا
 باقلو قالموش قاپووا باختوم آنا باغلاندوم
 سن گورن گوزده منه بیر دفه باخماز هش کیم
 چوخ دندیم بلکه باخان وار اما یوخ آلاندوم
 دونیا تئزدن سنی مند، منی سندن آلدی
 باشومو قاتدی بویاندان اویانا تؤولاندوم
 نه یامان درد دی داروخماخ گنه قلبیم آلوشوب
 داروخاندا گله بیلسن آنا گل داغلاندوم
 هم یازان هم اوخیانلار بو غزلده آغلار
 گوزلریم بسدی بیغیشدیر یاقوشون ایسلاندوم

رضا کریمی

«ملارفيق الدين محمد واعظ قزوینی» صفوي عصرينين آدليم
شاعري
حسين قاراقللي

«ملارفيق الدين محمد واعظ قزوینی»، 1027 هجري قمري ده قزوینين صفي آباد کندینده آنادان اولموشدور. آتاسي «فتح الله واعظ قزوینی»، قزوینين بویوک و آدليم واعظ و عاليم لریندن ایمیش. صفوي عصري نین بویوک عاليمي ملا رفیع، زمانه سي نین نقلي و عقلي علم لرینده استاد اولدوغوندان باشقا، نظم و نثر بولومونده ده استادلیق درجه سینیه یئتیشمیشدیر و شعر سبکي، صفوي عصري نین معاصیر شاعرلري وحید قزوینی و صائب تبریزیه یاخین بیر سبکه صاحیب دیر. اوندان باشقا او تورکجه و فارسجا دیلرینده شئعر دئییب و هر ایکی دیلده گؤجلو شعرلر یارادمیشدیر. «باب الجنان» [بهشت قاپی لاری] اونون بویوک اثرلریندن بیریدی. شاعیر بو کیتابین بیرینجي باب-ین ایکینجي شاه عباس زمانه و

ایکینجی باب-ین دا ایکینجی شاه صفی الدین زامانی یازیبیدیر. اما تاسفله او بیرری باب لارین یازماقا فرصت تاپمادان دونیاسین دگیشمیشدیر و کیتابین قالدیقین اوغلو «ملا محمد شفیع» یازیب سونا یئتیرمیشدیر.

ملا رفیع الدین 7000 بیتدن آرتیق بیر دیوان صاحبیدیر. اونون شعرلری ایران و هندوستان اولکه لرینده شهرت تاپیب و یاییلمیشدیر. بو شاعرین شعرلری نین بیر قیسمی صفوی عصری نین ساواشلارین او جمله دن شاه عباس ایله ائیلیم ازبک ساواشی و هائبله شاه اسماعیل ایله شنیبک خان ازبک ساواشین تصویره چئکیبیدیر.

ملا رفیع الدین واعظ قزوینی سونوندا 1089 هجری قمری ایلینده دونیاسین دگیشمیشدیر. اونون فارسجا دیوانی دکتر سادات ناصری مقدمه سیله تهراندا باسیلیب یاییلمیشدیر، اما تاسفرله تورکجه شعرلری کتیاخانالاردا توزلار آلتیندا چورومک دورموندادیرلار. آشاغیدا «سیری در تاریخ زبان و لهجه های ترکی» کیتابیندا چاپ اولونان بیر تورکجه غزلی عزیز اوخوجولار سونولور.

سید اشرف الدین قزوینی (1872-1943)

یازار: علي قافقازيالي
كۆچورن: حسين قاراقاتلي

ايلىندە (1287 ھجري 1872 سید اشرف الدین حسینی قزوینده قمري) دونیایا گلمیشدیر. اوشاق ایکن آتاسی سید احمد حسینی قزوینی اولوب، سید اشرفی یتیم قویموشدور. جوانلیق چاغیندا عراق یولون توتولوب کربلایا گنتمیشدیر اما اوردا قالا بیلمه ییب وطنه دؤنموشدور. تحصیل آماق ایلا تبریز گنڈیب، مقدماتی تحصیلی اوردا گنچیرمیشدیر. تحصیلی بیتیردیکن سونرا 1908 ایلىنده رشت گلیب نسیم شمال و سونرالاردا تهراندا سور اسرافیل آدیندا قزنتلری چیخارماقا باشلامیشدیر. سید اشرف الدین، نسیم شمال قزنتین چیخارماسینا گۆره و اونونلا تانیندیقینا گۆره اونا سید اشرف الدین گیلانی و نسیم شمالدا دئیرلر.

سید اشرف الدین گونئی آذربایجانین مشروطیت انقلابی دؤنمی او قزنتلرده یازدیقى شعرلرده شعرینین اؤنملى تمسیلچیلریندن دیر گونون اؤنملى مسئله لرینی، طنز، هجو و فکاهی بیچیمده باشاریلا اثرلرینده ایران تورک خالقىنین اوزون ایللار یازمیشدیر

وئردیگی آزادلیقا موجدیلله سینی و بو موجدیلله نین قهرمانلاری نین قانلاری باهاسینا الده گتیرتیگی نسبی آزادلیق و اعلان اندیلن آنایاسایی آقیشلامیشدیر. اویان دان یئنی قورولان مجلسی بویوک اومودلار بسله دیگینی گورستمیشدیر

معرفی قاراقان ساوه

آچیقلاما: مطلب زیر نوشته ای از آقای خسرو امیر حسینی است که به قصد معرفی منطقه قاراقان شهرستان ساوه نوشته شده است. ولی قبل از هر چیز باید توجه داشت که قاراقان یک کلیت فرهنگی تاریخی است و مساحتی نزدیک به 500 کیلومتر مربع مساحت دارد. این منطقه بزرگ در دوره پهلوی و بعدها جمهوری اسلامی بین چهار استان مرکزی، همدان، قزوین و زنجان تقسیم شد. متأسفانه در هنگام اجرای برنامه تقسیمات استانی، کلیات فرهنگی تاریخی این منطقه نادیده گرفته شد و به هر استانی تکه ای از آن را اهدا نمودند. امیدواریم با تلاش دلسوزان منطقه بار دیگر شاهد در کنار هم قرار گرفتن این تکیه های از هم جدا شده و شکل گیری کلیت واحدی به نام قاراقان باشیم و یکبار دیگر اوج و شکوفایی ای را که این منطقه در دوره ایلخانی داشت را جشن بگیریم.

حسین قاراقانلی

قاراقان و ویژگیهای فرهنگی اجتماعی آن

خلاصه و تلخیص: حسین قاراقانلی

آچیقلاما: مطلب زیر بخشی از فصل چهارم پایان کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی- اقتصادی موثر بر مشارکت در بازسازی زلزله (مورد مطالعه بازسازی زلزله 81 قاراقان)» است که از طرف نویسنده جهت انتشار در اختیار مدیریت وبلاگ قرار داده شده است. ضمن تشکر از ایشان یادآوری می گردد این پایان نامه در سال 1387 در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران دفاع شده است و نگارنده آن را به محقق بزرگ و شهیر قاراقان، آقای دکتر علی کمالی تقدیم کرده است.

البته شایان ذکر است که این اطلاعات صرفاً مربوط به قاراقان قزوین می باشد و آمار مربوط به قاراقان ساوه، قاراقان همدان و منطقه ای که در ترکیب استان زنجان واقع شده است لحاظ نشده است. امیدواریم این مطلب زمینه ای کوچک برای انجام تحقیقات جامع و درخور منطقه تاریخی و غنی قاراقان باشد. چرا که جای خالی تحقیقات تاریخی، ادبی، جغرافیایی و توپوگرافیک، فرهنگی و اجتماعی و ... به شدت احساس می شود و نسل جوان منطقه را به میدان می طلبد. بدون شک در این مسیر پژوهشهای استناد علی کمالی می تواند بسیار راهگشا بوده و راهنمای مسیر پر چالش آینده باشد.

قاراقان خالق آراسیندا

آچیقلاما: قاراقان داغلیق و اوجا بیئرده بیئرله شیب. اسکی زامانلاردان شیشه ونلرین (شاهسونلر) یایلاق اولموشدور. اونلار هاوالار ایستی له شن زامانلار بو بؤلگه یه گلیب اونون تای سیز

دوغاسیندان فایدالانارمیشلار. اونلار هله ده بو بؤلگه نین اؤزللیک
لرین بایاتی لار ایله خاطیرلاییرلار.

قاراقان بولاخ لاری

گؤگه رر قیراخ لاری

سن اولای سلم آغاجی

من اولام بیداخ لاری

Qaraqan bulaxları

Gögərər qırxları

Sən olay sələm ağacı

Mən olam budaxları

چشمه های کوه قاراقان را ببین که کناره هایشان سرسبز شده است
ای کاش تو درخت سلم باشی و من برگ های تو

قاراقان نان آخایدوم

گیلازیردان باخایدوم

قیزلار سویا گئندنه

قول بوینونا تاخایدوم

Qaraqandan axaydum

Gılazırdan baxaydum

Qızlar suya gedəndə

Qol boynuna taxaydum

ای کاش از کوه های قاراقان سر می خوردم و از پهن دشت
گلازور سر بر آورده نگاه می کردم و آن هنگام که دختران برای
آوردن آب از چشمه می رفتند دست در گردن او می انداختم

قاراقان بوز باغلادی

دیبی یارپیز باغلادی

بیر ائوه قوناق اولدوم

آتیمی قیز باغلادی

Qaraqan buz bağladı

Dibi yarpuz baqladı

Bir evə qonaq oldum

Atımı Qız bağladı

کوه های قاراقان (از فرط سرما) یخ بست، بیخ یخ پونه جوانه زد.
در خانه ای مهمان شدم و اسبم را دختری بست.

وجه تسمیه قزوین

کلمه قز-قاز-قاد-کاس-کاد در ترکی و دیگر زبانهای آلتایی به معنی
صخره، کوه صخره دار، شیب تند میباشد. این کلمه (ریشه کلمه
“قایا=قمیه” ی ترکی امروزی به معنی صخره) در ریشه شناسی

کلمه "قفقاز" نیز پیشنهاد شده است. علاوه بر آن "کاس" نام طائفه ای باستانی است که از جمله در تشکل تباری خلق تورکی قراق کنونی نیز اشتراک داشته است. بر طبق روایات تاریخی دیگری نیز، "کوز- قاز" نام دختر افراسیاب "خاقان" بنیادگذار خاندان سلطنت "خان" ها، "تگین" ها و "تریم" ها و پدر قاز، بارمان، و بارس قان که هر کدام به نام خویش شهری پی افکندند میباشد. شهری که به اسم "قاز" نامگذاری شد شهر قزوین در آذربایجان ایران، که اصل آن "کاز اوینی- قاز اوینو" (به ترکی بازیگاه قاز) میباشد است، زیرا که وی در آنجا ساکن بود و بازی مینمود. زبانشناس باستان شناس روبرت دانکوف در مقاله خویش بنام ادبیات قاراخانیان و آغاز فرهنگ ترک-اسلامی [1] میگوید: "افراسیاب" خاقان بود، بنیادگذار خاندان سلطنت "خان" ها، "تگین" ها و "تریم" ها و پدر قاز، بارمان، و بارس قان که هر کدام به نام خویش شهری پی افکندند.... شهری که به اسم "قاز" نامگذاری شد شهر قزوین در ایران، که اصل آن "قاز اوینو" (به ترکی بازیگاه قاز) می باشد، است.

1- Qarakhanid Literature and the Beginnings of Turco-Islamic Culture-Robert Dankoff

Aacar, Association For The Advancement Central Asian Research Fall 1989

چنین آمده است: "مشاهدات در همین مورد در بولتن شماره هفت محمود کاشغری (نویسنده کتاب دیوان الغات الترك، قرن 10 میلادی) در باره افراسیاب محتاج نگاهی نزدیکتر میباشد. در توضیح در باره دختر "کوز" اطلاعات جالبی داده میشود: "کوز"

نام دختر افراسیاب، کسی که شهر "قزوین" را ساخت میباشد. شکل ریشه ای این کلمه "کاز اوینی" به معنی محل بازی کاز به ترکی میباشد زیرا که وی در آنجا ساکن بود و بازی مینمود".

آچیقلاما: آشاقیداکي شعر **یاجا وئلاگیندان** آلینیب. شاعیر اسکي گونلرین و اوشاقلیق زامانلارین خاطیرلییب مریض دوشن آتاسینا شعر دئییه رک اؤز دویغولارین ایفاده ائدیپ.

بو شعر ایکی ننده گۆره بوردا یاییلیر: ایلک بو کی نه قدر شعر ساده اولسادا قاراقاندا بعضی اینام و خالق کولتور و فولکلورون اؤزونده داشیر. اکینجی، آسیمیلایسون سیاستلرینه باخمایارق هله ده خالق دوغال دویغولارین ایفاده ائمه گه اؤز آنا دیلرینده فایدالانیرلار.

شعربین بعضی ایملائی غلط لری دوزلتیلیب اما چالیشیلیب لهجه اؤز للیکلرینه ال دیلمه سین.

عزت بابا دور گئدک

عزت بابا دور گئدک مریض چی لیک بس دی دا

عمری چیخیب هشتادا کیشی بهری دی بابا

الینی قوی دیز اوسته بیرده دور آباق اوسته

خودا چاتار کؤمگه او ایستیر سن ایسته

بو ایل یاقوش یاقموویوب بولودو آغلادموویوب

گل گئدک سووارماقا بؤیوک گۆله آبالاغا

خوش او یاغچو گونلره گلردیک یایدا کنده

دئیردی بو غدانو تۆکدنده[صلواتو
 ناماز قیلنده]خوش او موناجاتییه انرته
 امر به معروف ائلردی آخشام اذان دئینده
 روقی ننه گولماقو بیر دونیایا دگردی
 خودا اونو ساخلاسو بیزی چوخ ایستیردی
 هارا گئددی جوانلوق نییه گلدی قوجالوق
 نییه گئددی بو دنیا اورتاموزا آیرولوق
 آتا آنای هار دادو باجو قارداشی هانو
 هارا گئددیلر اونلار قارداش اوغلی هار دادو
 عزت بابا دور گئدک کند دئییر گل بورا سن
 اون ایل سالامات اولای بیزیم برکتی میزی سن
 (غلامرضا کرمی - پاییز 89)

- آبلاغ: میاندره ده بیر گؤل آدی دیر. احتمالا آغ بلاغ-ین قیسا
 فورماسی دیر!

- **صلواتلىق:** آذربايجانين گونئي بولگه لرینده اوزللیکله قاراقان کندلرینده بیچین توکنن گونہ، صلواتلىق گونو دئیرلر کي بؤیوک بیر بايرام کیمی قوتلاناردی. اسکی زامانلاردا و اوزللیکله خانلار زمانى بیچین باره سینده چیشیدلی مراسیملر و حتی چوخلو ایناملار واریدی.

بیر اینام بو ایدی کي ان سون صلواتلىق وئرن کیشي نین آروادی اؤلر. بونا گؤره هامی اکینین بیر آز قالاندا بیراخیب آیری ایشلرین یئر به یئر ائلردی و سون گون هامی اکینچی لر دوشوب قالان اکینلری بیچرдіلر و هئچ کس دالا قالمادی!

- **ائرتہ:** ایلک ایشیقلر ساچان زامان، صبح تنزدن

آچیقلاما: قاراقان اسکی زامانلاردان، شعر و موسیقی اوجاقی اولوب، قوجامان و دئو شاعیر، آشیق و صنعتکارلار تورک دونیاسینا هدیه وئریب. رحمتلیک دکتر علی کمالی آناسینین یاس تۆرنینده بو بولگه نین یاخین 40 شاعیرین دیوانین چاپا حاضیرلاماسیندان سؤز آچیر. آشاغیداکي شعر قاراقانین گنج شاعیری **هادی رمضاتخانی** دندی.

هرایینیم

هرایینیم

منیم آی باصفا کندیم

اورک بندیم

گوزل کنديم

منيم دنيايم

منيم عشقيم

منيم شعر و ترانم سن...

اورک گر دۆزدو غربتده، منيم ياخچى بهانم سن...

نئجه سندن اوزاق اولدوق! غریبلر يادووا آغلار

هامي عشقيوه دل باغلار...

اوجا داغلار

ياشیل چؤلر

گوزل گوللر تمام سنده

اوجا قامت جاوانلارين

شيرين صحبت اوشاقلارين

دولو سؤزنن قوجالارين

ساغ اولسونلار، ساغ اولسونلار

هر ايينيم

منيم آي باصفا کنديم

اورک بنديم گوزل کنديم

بوتون دنيانى گزسن

هر ايين آيرى بير کندی

منیم کندیم بیزه مین بیره بخارا و سمرقنددی

ریشه م سندن

شرف سندن

غرور و غنیرتیم سندن

قالیبیدیر گوزلریم یولدا

سنین بیر افتخاریندان

منه هر گون خبر چاتسین

کتاب انقلاب

کتاب انقلاب اثری پربار از دکتر علی کمالی محقق و فولکورشناس شهیر ساوه ای است. ایشان در این کتاب تمام دیوار نوشته ها و شعارهای رایج در انقلاب را در 550 صفحه اهمیت این کار از این روست که گردآوری، گردآوری کرده است آن در سال 57 - 58 و در بحبوحه و روزهای اول انقلاب انجام شده است. مولف تلاش کرده است تا مطالب خود را بر حسب موضوع شعارها تقسیم نماید و از این جهت به راحتی می توان با به مراجعه به عناوین آن، اطلاعات ارزشمندی به دست آورد. عنوان مثال بخش مفصلی از آن در باره شاه و خاندان سلطنتی است و بخشی نیز به فلسطین، اسرائیل، امریکا، روسیه، بختیار اختصاص یافته است و بخشی نیز درباره چهره های انقلابی مانند این کتاب علاوه بر اهمیت، امام خمینی، بازرگان و ... است تاریخی خود، ابه خاطر انعکاس ادبیات عامیانه از نظر ادبی نیز بسیار ارزشمند می باشد

آشيق قىاس جىبارى دونياسين دىيىشدى

تاسف لرله قاراقانين چينار كندىندن اولان حورمتلى و دىرلى
 صنعتچىمىز آشيق غياث جىبارى ايللر بۇيو آشيقلىق صنعتىندە امك
 چكەن سونرا، سه شنبه گونو آبانين 4 ده دونياسين دىيىشدى
 قاراتورپاقلارا وئرمە رم سنى يئرین قوللاریمین
 آراسیندادىطیبىعی سولارا یومارام سنى گۆزلىرىمىن قاراسىندادی
 تاسف لر ايله ائلىمىزین ده يرلى صنعتچی سی قوجامان آشيق
 قىاس جىبارى نین آجى هيجرانى بیزی ده كدرلندیردی . اورە ك
 ائويندن بو عزیزین عائله سی غمىنده اوزوموزو شریك بیلیریک
 .اولو تانیریدان دیله بیریک قالانلارینا دوزوم ،و اؤ رحمتلیگه
 باغیش عنایت ائله سین .توم سئونلرینه باش ساغلیقى آرزولاییرام .

قارا اوزلو فلک سنده یوخ وفا
 برە کسب قوچچاق آسلان اوولادین
 قوجامان آشيقا چوخ وئردین جفا
 برە کسب آسلانلاری اوولادین

یوخ موروتین سن یامان ظلوم کارای
 ظلوم هاردا اول سا، سن اوردا وارا ی
 مرد ایگیده سندن هئچ اولماز هارای
 بره کسب ائل آشیقین اوولا دین

گونش ! دونیا مرد آسلانا قفس دی
 اوولی تؤی بایرام سوراسی یاس دی
 سن اوولایان آسلان ! آشیق قیاس دی
 بره کسیدین ائل آشیقین اوولادین

تهران و البرز ولایتلری تورک کولتورو آچیسیندان یئرلی و زنگین
 بیر مدنیتینه صاحب دیرلر. شهریار، ساووج بولاغ، نظرآباد و گنده
 اسکی تهران ولایتین باتیسی تورک بؤلگه لر دیر. یانی یئرلی
 اهالیسی تورک دورلر. ایریجا تهرانین گونئی و دوغوسوندا:
 ورامین، پیشوا(بش اووا)، فیروزکوه و حتی سمنان ولایتی
 اوستونه اولان گرمسار(قیشلاق) دا دا چوخلو یئرلی تورک یئرله-
 شیم یئرلر وار. بو بؤلگه لر آشیقلیق سنتی باخیمیندان قوم-ساوا-
 همدان آشیق محیطینه باغلی دیرلار. بونلارا رغمن قید اولونان
 بؤلگه لرده کولتورل ارشدیرما اولدوقجا آزدیر. رحمتلیک غیاث
 جباری بو بؤلگه لرده تانیمیش بیر آشیق و اوزانیمیزایدی کی شاید
 یئری داها دولمایا. تانری یئرینی جنت ائتسین.

بۆلگە میزین لهجه سیندن اۆزللیک لر-1

قزوین، همدان، ساوا، شهریار، زنجان و بوتونلوکله آذربایجانین
گونئی بۆلگه لری نین لهجه سینده بیر اۆزللیک وار. بو بۆلگه نین
چوخ یئرلرینده 9 سسلی حرف یئرینه، 8 سسلی حرف ایشله نیلر و
لر (ا) ایشلنمیر. بونا گۆره ایلك هیجادا اولان قالین ای (اقالین ای
یه چئوریلر. اۆرنک اوچون: آینه له شیب اینجه ای

Sınmaq=Sinmək سینماق = سینمک

Sıxmaq=Sixmək سیخماق = سیخمک

Işıqlar=İşıqlər ایشیقلار = ایشیقلر

و

یا چئوریلر. U لر، «او» اما ایلك هیجadan سونرا گلن قالین ای
اۆرنک اوچون:

Yaşasın=Yaşasun یاشاسین=یاشاسون

Qalır=Qalır قالیر = قالور

Baxır=Baxur باخیر = باخور

Danışır=danuşur دانیشیر = دانوشور

Yanır=Yanur یانیر = یانور

Qaçır=qaçur قاچیر = قاچور

و ...

توضیح:

است و مردم (Gövezami) نام این روستا در اصل **گوو زمی** منطقه همه آن را به این نام می شناسند و برای اشاره به این روستا نیز از همین کلمه استفاده می نمایند و استفاده از نامهای **گاو زمین** سابق و **گل زمین** فعلی فقط در اسناد دولتی و رسمی کاربرد دارد. متأسفانه با توجه به وجود سیاست تغییر نامهای تورکی در ایران و سیاست فارسیزه کردن اسامی جغرافیایی **گوو زمی**، ابتدا به **گاو زمین** و سپس در سال 1382 به **گل زمین** تغییر پیدا کرد که کلمه ای (Göv) **گوو**. به هیچ وجه توجیه علمی و اخلاقی ندارد است که در زبان تورکی و به ویژه در منطقه قاراقان برای اشاره به زمینی که از لحاظ رطوبت آماده شخم زدن و کاشتن است به کار می رود. **گوو زمی** در واقع استعاره از **حاصلخیز بودن و زمینی که همیشه آماده کشت می باشد** است و تغییر آن به نامهایی مثل **گاو زمین** و **گل زمین** جنایتی نابخشودنی از سوی مسئولین مربوطه می باشد

Atillanın Avstriyadakı heykəli

Nuray Bilgili

Hun-Türk imperatoru Atillanın Avstriyadakı heykəli bütünlüklə onun xarakteri və yaşadığı dövrün rəmzlərini əks etdirir. Atilla sol əlində məşhur qılıncını, sağ əlində isə Həyat çiçəyi tutur. Türk ikonoqrafik duruşu əks olunur. Marsın qılıncı əfsanəsinin Atilla ilə batıya yayılmasına inanılır. Belə hesab edilir ki, Atilla bu qılınca sahib olub və bu səbəbdən ona Tanrının qırmancı və ya Tanrının qılıncı deyilir.

Hunlar və Göy Türklər Mars və Antaresə xüsusi əhəmiyyət verirdilər. Döyüş zamanlarında bu iki savaş ulduzuna və qılınc üstünə And içirdilər.

Atillanın başının ətrafı ataları kimi bir bez bantla sarılmışdır. Saçlar uzun və arxadan yığılmışdır. Döş qəfəsinin üzərində günəş ikonoqrafiyası təsvir edilib. Hun və Göy Türk xaqanları taxta çıxtıqlarında günəş və aydan Kut alırdı və bunlara hörmət göstərirdi. Oğuz xaqan "Günəş bayrağımız olsun" deyərək günəşə özəl bir anlam yükləmişdir.

Ərlik kəməri əlbəttə unudulmayıb. Hun-Türk kəmərləri və toqqaları onların rütbə işarələridir. Çəkməsi və çarığı Orta Asiyaya xasdır.

Arxadakı sancaqlar da Qurd-Əjdaha ağzılı Hun Türk sancaqlarıdır. Bayraq adı verilir və bu şəkildə kargı ucuna taxılır. Kargının ucunda bir də Türk hilalı diqqəti çəkir.

Sən aşkar-aşkar...

Bəxtiyar Vahabzadə.

Səhənd qardaşıma.

Səhənd mehrabımız Ana Vətəndir, Mehrabın başına dön aşkar-aşkar. Arzu çələngimi dan şəfəqindən, Höürəm qardaşım mən aşkar-aşkar... Deyirlər səbr edin, susun, gözləyin, Necə qışqırmayım - Necə? Bir deyin. Sıxır bədənimi bu kor fələyin Əynimə bığdıyı don aşkar-aşkar... Məni qorxutmayıq qara gecələr, Zülmətin təşvişi hədərdir hədə. Gecənin bağrından doğular səhər, Qızarıp üfüqdə dan aşkar-aşkar... Baba kölgəsində daldalanmayaq, Kül olub, kül üstə biz qalanmayaq. Çillə quşu kimi gizli yanmayaq, Odundan od alım, yan aşkar-aşkar... Haqqımı tapdayan məni nə anlar? Haqqımdan danışır haqqı dananlar. Belə də dərd olar? - Siz ey qananlar - Ağla gizli-gizli, qan aşkar-aşkar?! Kəndə səs düşməsə itlər hürüşməz, Könül istəməsə əllər görüşməz. Bir addım qabağa işığı düşməz, İçindən yanmasa, can aşkar-aşkar... Umur səhərini o yazıq Vətən, Bizim qəlbimizin öz atəşindən. Belə gəlişini istəmirəm mən Gələsən, gedəsən - sən aşkar-aşkar...

ماللا ولى ويدادى

دَلى كۈنۈل، گل ائولنمە غوربت دە،
 بىر گۈن اولار وطن دىيىب آغلارسان
 يادلار ايله عۇمور چورور حسرت دە،
 بىر گۈن اولار وطن دىيىب آغلارسان
 ياخشى گۈندە يار و يۇلداش چوخ اولور،
 يامان گۈندە ھىچ بولونماز، يوخ اولور
 ياد ائللرين تەنە سۆزو اۇخ اولور،
 بىر گۈن اولار وطن دىيىب آغلارسان
 مەن گۆرمۈشم بو غوربە تىن دادىنى،
 يانئىب - يانئىب چوخ چىكىشم اۇدونو
 غەملە نىرسەن ھەر گۆرندە شادىيى،
 بىر گۈن اولار وطن دىيىب آغلارسان
 اۇخودوقجا غەمگىن شەرى - غەزلى،
 كۈھنە يارالار يىر - بىر تە زەلى،
 يادا دوشە ر كىچەن گۈنۈن ازلى،
 بىر گۈن اولار وطن دىيىب آغلارسان
 يادا دوشە ر باغچالار يىن، باغلار يىن،
 آلا قارلى، بۇز دومانلى داغلار يىن،
 قۇجاللارسان كىچەن جاوان چاغلار يىن،
 بىر گۈن اولار وطن دىيىب آغلارسان
 كىچەن كۈنۈ بىر - بىر خيال ائىلە رسەن،
 دۇلار غەم كۈنلۈنە ملال ائىلە رسەن
 گلەندەن - گەندەن سۇال ائىلە رسەن،
 بىر گۈن اولار وطن دىيىب آغلارسان

هر مزارا دوشه ر اولسا گوزارین،
 یادا دوشه ر آتا - آنا مزارین،
 ویدادی "خسته تگ آرتار آزارین"،
 بیر گون اولار وطن دئییب آغلارسان.

Molla Vəli Vidadî

Dəli könül, gəl evlənmə qürbətdə,
 Bir gün olar vətən deyib ağlarsan.
 Yadlar ilə ömür çürür həsrətdə,
 Bir gün olur vətən deyib ağlarsan.

Yaxşı gündə yar ü yoldaş çox olur,
 Yaman gündə heç bulunmaz, yox olur.
 Yad ellərin tə'nə sözü ox olur,
 Bir gün olur vətən deyib ağlarsan.

Mən görmüşəm bu qürbətin dadını,
 Yanıb yanıb çox çəkmişəm odunu.
 Qəmlənirsən hər görəndə şadını,
 Bir gün olur vətən deyib ağlarsan.

Oxuduqca qəmgin şer-i qəzəli,
Köhnə yaraların bir-bir təzəli,
Yada düşər keçən günün əzəli,
Bir gün olur vətən deyip ağlarsan.

Yada düşər bağçaların, bağların,
Ala qarlı, boz dumanlı dağların,
Qocalırsan keçər cavan çağların,
Bir gün olar vətən deyib ağlarsan.

Keçən günü bir-bir xəyal eylərsən,
Dolar qəm könlünə məlal eylərsən.
Gələndən-gedəndən sual eylərsən,
Bir gün olur vətən deyib ağlarsan.

Hər məzara düşər olsa güzarın,
Yada düşər ata-ana məzarın,
"Vidadi" xəstə tək artar azarın,
Bir gün olar vətən deyib ağlarsan

[Rahim Mamaghani](#)

شیخ شهاب الدین سهروردی یکی از فیلسوفان و عارفان آزادی خواه و حکمای بزرگ تورک آذر بایجانی بود که در سال ۵۴۹ق در روستای سهرورد زنجان متولد گردید. او تحصیلات خود را در زادگاه خویش و مراغه و اصفهان طی کرد و سپس به سیر و سیاحت در بلاد اسلامی پرداخت و سرانجام در شهر حلب سوریه کرسی درس و بحث ایجاد کرد و به بیان عقاید و افکار خویش پرداخت. اما بیان بی پرده افکار در محیطی که بسیاری مخالف افکارش بودند، او را دچار مشکل نمود و باعث گردید به او اتهام ارتداد بزنند و به زندان بيفکنند که سرانجام در سال ۵۸۷ هجری قمری در زندان از دنیا می رود. در شیعه بودن او بحث های زیاد و تحقیقات شایسته ای صورت نگرفت،

نگاهی گذرا به زندگی کوتاه اما پر بار فیلسوف بزرگ تورک آذر بایجانی، شیخ شهاب الدین سهروردی خواهیم داشت. ابوالفتح یحیی بن حبش سهروردی ملقب به شهاب الدین، از بزرگان فلاسفه و حکمای اسلامی بود که در فقه، حدیث و دیگر علوم متداول زمان، مهارت داشت، او در سال ۵۴۹ هجری قمری، در روستای سهرورد، بخش قیدار از توابع زنجان دیده به جهان گشود

وی تحصیلات مقدماتی را که شامل حکمت، منطق و اصول فقه و فلسفه بود، در نزد مجدالدین جیلی که استاد فخر رازی نیز بود، در مراغه آموخت و در علوم عقلی و فلسفی سرآمد عصر خویش گشت و به مدد تیزهوشی، پشتکار و همچنین برخورداری از روحی متلاطم و کنجکاو، بر اغلب علوم عصر خویش تبحر یافت. سهروردی بعد از آن به اصفهان رفت و تحصیلات خود را در محضر ظهیرالدین قاری که از دانشمندان آن روزگار بود، به نهایت رساند

او پس از پایان تحصیلات خود در اصفهان، به سیر و سلوک و سفر پرداخت. مدتی با جماعت عرفا و صوفیه حشر و نشر داشت و به ریاضت و مجاهدت با نفس مشغول شد. غالب ایام سال روزه بود و زندگی را به سختی می گذارند. گفته می شود به دلیل ریاضت ها به مقامات عالیّه سالکان رسید و صاحب کرامت هایی نیز گردید

سفرهای و سیر سلوک های عرفانی او گسترش یافت تا این که از آناتولی به سوریه و سپس به شهر حلب رفت. حاکم شهر در آن زمان ملک ظاهر، پسر صلاح الدین ایوبی، قهرمان جنگ های صلیبی بود. سهروردی با او دیدار کرد و ملک ظاهر او را تکریم بسیار نمود و از او خواست در حلب بماند و به درس و بحث بپردازد. در مدرسه حلاویه شهر حلب بود که شاگرد معروف

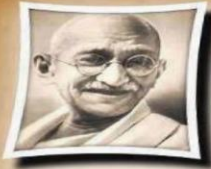
سهروردی، شمس الدین محمد شهرزوری به او پیوست. صراحت شهاب الدین سهروردی در فاش کردن مسائل سیر و سلوک باعث شد فقهای شهر علیه او بشورند و سخنانش را خلاف اصول دین عنوان کنند

عاقبت به بهانه آن که وی سخنانی برخلاف اصول دین می‌گوید، فقهای حنبلی از ملک ظاهر خواستند که او را به بهانه ارتداد به قتل برساند، اما او از اجابت خواسته آنها خودداری کرد، بدین جهت به صلاح الدین ایوبی شکایت بردند. صلاح الدین که به تازگی سوریه را از دست صلیبیون بیرون آورده بود و برای حفظ اعتبار خود به تأیید علمای دین احتیاج داشت، ناچار در برابر درخواست ایشان تسلیم شد؛ به همین دلیل، پسرش ملک ظاهر تحت فشار قرار گرفت و ناگزیر سهروردی را در سال 587 هجری قمری به زندان افکند. به گفته برخی از تاریخ نویسان شیخ شهاب الدین سهروردی همان جا از دنیا رفت. وی در هنگام مرگ، 38 سال داشت

سهروردی آثاری به فارسی و عربی دارد. مجموعه مصنفات او به تصحیح هانری کرین و سید حسین نصر به طبع رسیده است. آثار فارسی سهروردی عبارت‌اند از: «رسالة فی حقیقة العشق»، «لغت موران»، «روزی با جماعت صوفیان»، «آواز پر آثار عربی وی نیز شامل «جبرئیل» و «عقل سرخ «حکمة الاشراق»، «قصه غربة الغربیة»، «تلویحات»، «المشارع و المطارحات» و «هیاکل النور» می‌باشد

متأسفانه در مورد مذهب شیخ شهاب الدین سهروردی تحقیق جامعی صورت نپذیرفته است و آنچه که بعضاً توسط برخی از محققان بیان می‌شود، مورد اجماع نیست و در هاله‌ای از ابهام

است. اما به هر صورت از منظر برخی از سهروردی شناسان برجسته، این حکیم شهیر شیعی مذهب بوده ،
 برخی از محققان علت تکفیر فقهای حنبلی مذهب شهر حلب را به واسطهٔ سؤالاتی می‌دانند که پاسخ آنها لاجرم هویت واقعی سهروردی را که بر مذهب شیعه استوار بوده است، فاش می‌کند. سهروردی یک آزادی خواه و ظلم و خرافی ستیز بود

گاندی

“درد من تنهایی نیست؛
 بلکه مرگ ملتی است
 که گدایی را قناعت،
 بی‌عرضگی را صبر، و
 با تبسمی بر لب این
 حماقت را حکمت
 خداوند می نامند”

تبریزده کی قدیم قورد میدانیندان بیر روایت

تاریخ و جغرافیا درگی سینین 68-69 نجی نمره سینده (1382
 نجی ایلین خرداد و تیر آیی) دکتر مسعود مرادی جنابلارینین
 دهیهرلی مطلبینده تبریزده قورد اویناتما دبلریله راستلاشیریق.
 بو مقاله نین عنوانی " برلاندير (ماري پتي) صفوي دربارینین
 فرانسه لی ائلچی سی " اولموشدو. ماری پُتی 1706 نجی ایلین
 دسامبریندا مدیترانه دنیزین ، عثمانلی تورپاغین ، ایروان شهرین
 کنجیب تبریزه وارد اولور . او مقاله ده اشاره اولونورکی:
 ماری پتی وارد اولان تبریز شهرینده اوگون 9 محله 15000 ائو ،
 اوچ یوزکاروانسرا، 250 مسجد و 500 مین نفر جمعیت
 یاشیردی...

ننچه گون اقامتدن سونرا ماری تبریز شهرینین اسکی حصه لریندن
 گوروش اندیب ایلك کره " گوگ مسجد " کی شهرین عظمت لی
 بنالاریندان ساییلردي اونون دقتینی جلب ائله دی، سونرا ...
 تبریزین بازاریندان گوروش ائله دی . بو بازار آسیانین گوزمل

بازارلار يىندان بىر يىسى سايلىردى و احتمال وئىرلىركى بو بازار دان اجناس ھابىئە باشماق آلمىشىدى.

او سئو يىردى قورد لارىن اوينا ماسى مراسىمىندە كى امام قلى بىگ واسطە سىلە تدارك گۇرونموشىدى اشتراك ائتسىن . بو مراسىم يالنىز اونون تبرىزە داخل اولدوغو كىجەدە تدارك گۇرونموشىدى. بو مراسىم قىصرى ميدانىندا قورولموشىدى. بو ميدان ايرانىن بۇيوك ميدان لارىندان بىرىسى دىركى 30 مىن نفر اورادا بىر يىرە يىغىشا بىلىردىلر . بو شىلىك تورە نىندە چوخلى جماعت اشتراك ائدىب و اونا بىر باش قاتما و تفريح كىمى باخىردىلار.

بو مراسىم دە يوزدە نە قورد اشتراك وئىرلىمىشىدى . اونلار بىر سىرادا او كىشى نىن دالىجا ميدانا وارد اولدولار كى . اونلارىن تربىتىن عەدە دار اىدى.

مستقر اولاندىن سونرا، او كىشى قوردلارى اويناغا مجبور ائتىدى. جماعت قورخامازلىقلا بو صحنە لرى گۇرمك دن لذت آپارىردىلار. ماري بو صحنە لرى گۇرمك لە ھىجانا گل مىشىدى ، اما قورخو اونون اىچىندەكى ھىجانىن برونوندىن مانع اولوردو.

قوردلارىن اوينا تۇرەنى باشا چاتىنجا او ھىچ تىرپنمەدى. اوز يىرىندە قورويوب قالمىشىدى...

مىشوو آرشدىرما قورويو

Qasım Turkan

تاریخ

در دوران مشروطیت نقش ترکان در تنویر افکار جامعه کتمان ناپذیر بود به ویژه کانون‌هایی در باکو، استانبول و برلین خارج از حوزه‌ی استبداد در بازتاب حوادث و وقایع و حمایت از انقلاب نقش تعیین‌کننده‌ای داشتند و در داخل نیز تبریز کانون تجددخواهی و انقلاب به شمار می‌رفت. افزون بر تبریز رجال ترك به ویژه آذربایجانی‌ها در کانون‌های فعالی چون گیلان و مشهد و دیگر نقاط در صدر امور و وقایع قرار داشتند. ملك الشعراي بهار در سرآغاز جلد اول تاریخ احزاب سیاسي ایران می‌نویسد: «در مشهد انجمنی بنام "سعادت" بوسیله ارتباط با انجمن "سعادت" اسلامبول و احرار بادکوبه بوجود آمد و جمعی از تربیت شدگان مستخدم دولت و طلاب مدارس و تجار و کسبه در آن انجمن انباز شدند و لوای انقلاب را بلند کردند.» وی در ادامه می‌افزاید: «در سال 1328 روزنامه نوبهار را که ناشر افکار حزب دموکرات ایران بود دایر کردم و در همان سال حزب نامبرده بهدایت دوستان اداری و بازاری و با تعلیم حیدرخان عمواغلی که از پیشوایان احرار مرکز و خراسان مسافرت جسته بود دایر گردید و من نیز به عضویت کمیته ایالتی اینحزب انتخاب شدم... دموکراتهای خراسان نیز بر حسب تلگرافی که بامضای سلیمان میرزا از تهران رسید و دستور مقاومت بحزب داد بازارها را بستند و اسلحه برداشتند. ولی اتفاقی افتاد که ما را از حوادث ناگزیری برکنار

داشت و آن پاره شدن سیم تلگراف بین خراسان و تهران و آذربایجان و غیره بود. بنابراین من و رفقای ما ندانستیم که چه باید کرد و از راه سیم عشق اباد-باکو با تبریز ارتباط بدست آوردیم که تکلیف خود و جریان حوادث را بدانیم اما جوابی که آنها بما دادند از راه داخل مخابره شد و بعد از ختم جانبازیهای احرار تبریز آن جواب بما رسید.»

سطور فوق مبین نکاتی چند است.

1- گواهی برای هدایت حرکت‌های انقلابی در سایر شهرها توسط احرار آذربایجان.

2-

تحریف برخی نکات برای کتمان نام آذربایجان و یا آذربایجانی که در ادامه نیز شواهدی ارائه خواهد شد.

بهار در این اثر دو جلدی نمی‌تواند ماهیت بنیادین خود را پنهان سازد. از سویی اشارتی به جانبازی‌های احرار تبریز دارد، از سویی دیگر در معرفی حیدرخان مغرضانه رفتار کرده و در معرفی شخصیتی چون حیدرخان عمواغلی وی را چنان از پیشوایان احرار مرکز معرفی می‌کند که مخاطب بی اطلاع هرگز از آذربایجانی بودن حیدرخان مطلع نگردد. بهار این شیوه‌ی ترک ستیزی را در باره‌ی سردار ملی (ستارخان) و سالار ملی (باقر خان) به حد سخیفی بیان می‌دارد و در صفحه‌ی 5 جلد اول به شیوه‌ی پلیدانه‌ای می‌نویسد:

« ستار و باقر دو تن از طبقات فرودین در تبریز علم طغیان برافراشتند و بقدری قوی شدند که تبریز و توابع را بدست آوردند و در تحت رأیت "انجمن ایالتی" حکومت را در دست گرفتند و شاه ناچار شد، سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله را با سپاهی از نظامی و چریک و الوار بدفع طاغیان گسیل دارد، و عاقبت منجر بدخالت قوای نظامی روس گردید.» وی پیشاپیش مخالفت خود را

با شیخ محمد خیابانی و کلنل محمدتقی خان پسیان اعلام داشته بود.
این شیوه‌ی تاریخی نگاری از نوع احزاب سیاسی آریایی است که
توسط محمدتقی بهار قلمی می‌شود.

سیمای دیپلماسی سارا خاتون

نوشته: مهربان سردار اوا

ترجمه: قاسم ترکان

نخستین زنی که در تاریخ دولت های تشکیل یافته در ناحیه آذربایجان وارد پهنه دیپلماسی می شود و در تمامی مشرق زمین، یگانه دیپلمات با استعداد زن عصر خویش می گردد، "سارا خاتون" است، زنی خردمند، متین، مدرک و دارای جسارتی ستودنی.

"سارا خاتون"، زاده ایل بایندر است. بر اساس مندرجات منابع امپراطوری عثمانی نام اصلی وی، گوهر شاه خاتون، دختر پیر علی بیگ یکی از بزرگترین بیگ های بایندر می باشد. وی مادر اوزون حسن، حکمران آق قویونلو و مادر بزرگ مادری شاه اسماعیل ختایی بنیانگذار سلسله صفویه بود. "سارا خاتون" به

واسطه توانایی های دیپلماتیک خود در حافظه تاریخ جایگاه بایسته ای دارد. بعد از درگذشت جلال الدین علی بیگ حاکم آق قویونلوها در فرو نشانندن آتش جنگ میان سلاله بایندرها و دیگر مدعیان تاج و تخت نقش بزرگی ایفا کرده بود. به همین خاطر در آن زمان، دولت نه چندان بزرگ آق قویونلو در میان دو رقیب قدرتمند، موفق به حفظ استقلال خود گشته بود. "سارا خاتون" در اداره کلیه امور دولتی مستقیماً برای پسرش یاری می رساند.

در مناسبات دیپلماتیک دولت آق قویونلو با کشورهای خارجی، نقش سارا خاتون پر رنگ تر و مهم تر بود. اوزون حسن در باره تمامی مسائل سیاست خارجی خود با وی مشورت می کرد و برای تمامی مذاکرات خارجی وی را می فرستاد.

سرکرده این دولت کوچک که از هر سو توسط دشمن احاطه شده بود، متفقین خود را در میان کشورهای می جست که از بیم پیشروی امپراطوری عثمانی به قلب اروپا در هراس به سر می بردند. اوزون حسن توسط مشاورین خود با چند کشور اروپایی مذاکراتی جهت خرید سلاح گرم به انجام رسانده بود. این مرسوله ها می بایست از طریق دریای سیاه و مدیترانه و هم پیمانان طوایف آق قویونلو یعنی بیگ های قارامان و دولت های طرابوزان و یونان واقع در مرزهای غربی می گذشت و به دست اوزون حسن می رسید. امپراطوری عثمانی نیز سعی در جلوگیری از این مساعدت ها داشت و در سال 1453 بعد از فتح استانبول توسط سلطان محمد دوم عثمانی ها در صدد نابودی طرابوزان بر می آیند. اگر چه اوزون حسن سعی می کند مانع نابودی طرابوزان توسط عثمانی ها شود، باری مداخله عثمانی ها در اراضی آق قویونلوها وی را مجبور می سازد تا در اندیشه برقراری صلح با آنان برآید. برای بیلاقات چمنزار همواری (یاستی چمن) که اردوی عثمانی فرود آمده بود، هیئت سفیرانی به سرکردگی سارا خاتون

اعزام می شود. سارا خاتون در قلمروهای دوردستی از وطن خویش نیز به عنوان دیپلمات ورزیده ای شناخته شده بود. وی این بار نیز از عهده وظایف خویش بر آمده و صلح منعقد می شود. در دوران حیات سارا خاتون به عنوان یک دیپلمات، انعقاد معاهده صلح وی با سلطان محمد دوم در سال 1461 میلادی دارای اهمیت به سزایی است. بر اساس منابع متعدد این معاهده صلح یکی از اولین معاهدات منعقد جنگی ساراخاتون با حکمرانان کشورهای خارجی به شمار می آید. وقتی اوزون حسن، ساراخاتون را به اردوگاه نظامی سلطان محمد دوم می فرستاد، دو وظیفه مهم را به عهده وی گذاشته بود. اولین وظیفه او منصرف ساختن سلطان عثمانی از اندیشه حمله به آق قویونلوها بود. زیرا حمله سلطان محمد دوم می توانست به حیات دولت آق قویونلوها نقطه پایان بگذارد. بعد از موفقیت در این باره، ساراخاتون موظف بود سلطان عثمانی را تا حد ممکن از فتح طرابوزان منصرف سازد. در اردوگاه نظامی سلطان عثمانی، از سارا خاتون دیپلماتی که در شرق نزدیک و خاور میانه دارای نفوذ قابل توجهی بود، استقبال شایانی به عمل آمد. بر اساس اطلاعات مندرج در منابع، طی اثنای مذاکرات دیپلماتیک بین سارا خاتون و سلطان محمد دوم، این دو مذاکره کننده همدیگر را پسر و مادر خطاب می کردند. طی این مذاکرات سارا خاتون با استفاده از توان دیپلماتی برتر خویش توانست نخستین سفارش اوزون حسن را با موفقیت به انجام رساند. وی سلطان محمد دوم را از اندیشه حمله به آق قویونلوها منصرف کرد. در میان دو کشور مشروط بر اینکه در اثنای حمله نیروهای نظامی عثمانی به طرابوزان دولت آق قویونلو بی طرف بماند، پیمان صلح بسته شد. معاهده صلح منعقد شده در آن شرایط زمانی برای دولت آق قویونلوها دارای اهمیت به سزایی بود. صرفاً بر اساس این معاهده، دولت نوپایی چون آق قویونلو که قادر

به رویارویی با دولت مقتدر عثمانی نبود، می توانست استقلال خویش را حفظ کند. اما سارا خاتون موفق نشد تا سلطان عثمانی را از اندیشه حمله به طرابوزان و الحاق یونان به قلمرو عثمانی منصرف سازد. در آن سفر سارا خاتون تمامی سعی خود را به کار بست تا مشایعت کننده خویش را از فتح طرابوزان باز دارد اما کوشش های وی ثمر نبخشید. طرابوزان که از سوی دریا به واسطه نیروهای عثمانی محاصره شده بود، بعد از محاصره ای 30 روزه، سرانجام در 26 اکتبر سال 1461 از سوی ترک ها ضبط شد.

در دریای سیاه مرکز تجاری مقتدری که با ژنو در رقابت بود، سقوط کرد. سرانجام سارا خاتون که شاهد از دست رفتن طرابوزان بود، مسئله حقوق وراثتی تخت و تاج عروس خویش دسپینا خاتون (فئودورو) را مطرح ساخت. وی بعد از تقسیم خزاین طرابوزان با سلطان عثمانی، در رأس هیئت دیپلماسی آق قویونلو به موطن خویش بازگشت.

در سال 1468 میلادی نیز ریاست هیئت دیپلماسی مذاکرات با سلطان ابو سعید، (حکمران تیموری) را نیز سارا خاتون بر عهده داشت.

سارا خاتون به مثابه یک زن، علاوه بر دارا بودن توان والایی در عرصه دیپلماسی، از توانایی شگرف فرماندهی نظامی و اشراف بر اصول و نظام جنگی برخوردار بود. ابوبکر تهرانی مورخ برجسته دوره آق قویونلوها می نویسد: سارا خاتون برای مذاکره با جهانشاه قره قویونلو به اردوگاه نظامی رستم ترخان اعزام شده بود، در اردوگاه قره قویونلو سپاه رستم ترخان را از نظر گذرانده و به ناکار آمدی سپاه قره قویونلو واقف شده بود و در اسرع وقت به فرزندان اوزون حسن و جهانگیر میرزا پیکر فرستاده و خاطرنشان شده بود که، "اگر بیایید پیروزی با شما خواهد بود،

نباید این کار را به تاخیر بیندازید". سارا خاتون با يك نگاه ساده به اردوي حریف، برتري نیروهاي آق قويونلو را نسبت به نیروهاي قره قويونلو در مي يابد. و این نگرش حاكي از نبوغ حربي و سررشته داري این زن در امر سپاهيگري است. حقيقتا نیز بعد از انجام عمليات دسته اکتشافات لشکر اوزون حسن، آق قويونلوها طي حمله اي به لشکر رستم ترخان، آنان را از پاي افکنده و قره قويونلوها را سخت به هراس مي افکنند.

XATİRƏLƏR

Fəridə Ləman

Yandırır ürəyi,yaxır ürəyi,
Acılı,şirinli,bal xatirələr.
Bəzən qanad açır zirvəyə,dağa,
Bəzən də sükutlu,lal xatirələr!

Sərhədlərdən aşır,ellər dolaşır,
Neçə dərələrdən,düzlərdən aşır.
Bağlı qapıları üzümə açır,
Soruşur əhvalı,hal xatirələr!

Bilinmir yolların uzaq-yaxını,
Üstümə sel kimi gəlir axını.
Mənə xatırladır azı,çoxunu,
Ürəyim başında xal xatirələr!

Yaddaşda muncuq tək sıralanıbdı,
Gah soyuyub,gah da kürələnibdi.
Güneyə,quzeyə qar ələnibdi,
Qara, sarı,yaşıl,al xatirələr!

Fəridə,xatırla olub,keçəni,
Yaxşını,yamanı hər vaxt seçəni.
Haqdan deyib namərd-namərd qaçanı
Dünəndən bu günə yol xatirələr,
Siz ey rəngbərəng bol xatirələr...

احمد جاواد

ستارخان (ارول)

سورانلارا بن یوردون،
آنلاتاییم، نهسی ییم.
بن چینه بن اولکه نین
حاق باغیران سسی ییم.

آذربایجان جومهوریتی نین تورکچو شاعیری، یارازی و
ترجومهچیسی دیر. اصیل آدی احمد جاواد آخوندزاده دیر. 5 ماییس
1892 ایلینده گنجه یاخیلاریندا بولونان شمکیر ایلچهسی نین
سئیف علی کندیده دونیا'یا گلدی. آناسی 'یاخشی' خانیم، آتاسی
چئوره سینده سایغینلیخی ایله تانینان محمد علی بیگ'دیر.

آدینین قویولماسی حاققیندا، احمد جاواد'ین ددهسی اولان مشهور
گنجه خانی جاواد خان'ین آدینی او چوجوغا وئرمک ایدی.
جاواد خان دا حیاتیلی وطنی و میللتی اوغروندا فدا انتمیش بؤیوک
بیر شخصیتدی.

بو اینسانین قهرامانلیقلاری، وطن و میللتی اوغروندا شهید
اولماسی، دیلله دستان اولموشدو. بابا محمد علی بیگ، اوغلونون
ددهسینه بنزمهسی، دیلمی یله آدینی احمد جاواد قویدوغو ریوایت
اندیلیر.

احمد جاواد، آذربایجان اولوسال مارشی'نین سؤزلرینی و قافقاز
ایسلام اوردوسو زامانیندا "چیرپیناردین قاردنیز" شعرینی

يازمىشدير. استالين'ين بۇيوك تمىزلىك آدىلا توپلومدا گىنىش يانقى بولان تصفيه حركتى سونوجوندا، آذربايجانى باغمىسىز، دوغما تورك خالقىنى ايسه موتلو بير اولوس گۇرمك ايستهين احمد جاواد "قارشى-دئوريمجى" اولاراق سوچلانيب اعدام جزاسينا چارپتيريلمىش و 1937 ايلينده اۆلدورولموشدور.

استالينيست-ميكويانيست آذربايجانچيلار احمد جاوادى نجه ساتدىلار، اۆلدورتدولر؟

"كومونيست" قزنتهسى نين 12 مارت 1937-جى ايل سايى سيندا سيف الله شاميلو و ن يازارلارى الشديرن "ادبياتدا بولشئويزم ايدئالى اوغروندا" آدلى مقالهسى يايىنلانمىشدير. مقالهده بو سؤزلره يئر وئريلمىش:

"بورادا هر كسدن اۇنجه احمد جاواد حاققيندا دانىشماليبيق. احمد جاواد، آذربايجان خالقى نين ان قاتى دشمنى اولان 'موساوات' حوكومتى نين سئويملى و درويشليك ائدن شاعيرى اولموشدور. احمد جاواد اؤزونون ان سئويملى شئعرينى، موساواتين اثرمنى- آذربايجانلى امكچى لرى نين قانى ايله بويانمىش و آذربايجان ايشچى و كندليلىرى نين اينگىلتره ايمپئرياليستلىرى نه و توركييه سولطانلارينا ساتيلماسى ايله پكيشن بير موردار بايراغينا آدامىشدير.

بو آدم گئنل چيزگىلى ايله بير يازار اولاراق خالقمىز طرفيندن گرمينجه اوخونماديغينا سئولمهديينه داها دوغروسو تانينماديغينا باخمايلاق خالق دشمنلىرى نين چوغوللانماسى ايشينده آز گورو اوستلنمىشدير.

احمد جاواد اؤزونون بئله بير منحوس و آچاق گىچمىشى ايله دئوريمدن سونرا يئنه ده ادبيياتيمىز ا قاتيليميدان يوخسون بير اخيلمىشدير.

لاکین احمد جاواد دئوریمدن سونرا دا یئنه گئریچی شئەرلر
یازماقدان ال چکمه میشدیر..."

مقاله‌دن 3 آی سونرا - 1937-جی ایلین تمموزوندا احمد جاواد
حبس ائدیلدی. همین ایل اکیمین 13-ده ایسه قورشونا دیزیلدی.
شاعیرله بیرلیکده اونون حیات یولداشی شوکریه خانیم دا حبس
ائدیلدی و اوشاقلاریندان آیراراق قازاقیستان'ا سورگون ائدیلدی.

آذربایجان سوویت یازارلار بیرلییین 1937-جی ایل مارت
آیین 21-ده گنجیریلن اوتوروموندا آلینان قرار و سوچلامالاردان
سونرا احمد جاوادی یازارلار بیرلییین اویهلاییندن دوشمن گیبی
چهار دیلار.

Mişov Araşdıra qurupu

Bakı, 14 sentyabr.

Azərbaycan aşıq sənətinin görkəmli nümayəndəsi, ustad sənətkar, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Prezident təqaüddçüsü Ədalət Nəsimov 78 yaşında dünyasını dəyişib.

Aşıq Ədalət 1939-cu il yanvar 27-də Qazax rayonunda anadan olub. O, saz ifaçılığını atasından öyrənib. Gənc yaşlarından fitri istedadı üzə çıxıb və o, el məclislərinə dəvət alıb.

Aşıq Ədalət "Qaytarma", "Baş sarıtel", "Ruhani", "Yanığ Kərəm" və başqa saz havalarının bənzərsiz ifaçısı kimi tanınır.

Əatyə Əkbərsəy

07.09. - 07.10.2017

Daha bir "Körpü"lü xatirə...

"Körpü"yə yarandığı ilk gündən qulaq asdığıma, bir verilişini belə ötürmədiyimə baxmayaraq, niyəsə verilişə məktub yazmağa ürək eləməirdim. Halbuki, dünyanı dərk eləyəndən, Vətənimin parçalandığını biləndən - ürəyim Güneyimin həsrəti ilə döyünürdü. Və nəhayət, "Körpü"nün başlandığı gündən, il yarım keçəndən sonra, ürəklənib, məktub yazmaq qərarına gəldim.

Məktubu 89-cu ilin yanvar ayında yazdım. Doğrusu, nə yazdığımı tam olaraq xatırlamıram. Amma məzmun bundan ibarətiydi ki, mən də bütün Yarı Vətən həsrətli dinləyicilər kimi Güneyli həmvətənlərimə salam göndərirdim və aranı nə qədər sərhədlər kəssə də, bizi bir-birimizdən kimsənin ayıra bilməyəcəyindən bəhs edirdim.

"Körpü"yə məktub yazdığımı evdə hər kəsdən gizlədirdim. Bir tək əmimdən başqa. Çünki elə bir verilişdə mənim də məktubumun oxunacağından əmin deyildim.

Fikirləşirdim ki, məktubumu oxumazlar, sonra çox utanaram. Evdəkilərdən məktub yazdığımı gizlətmək səbəbim bu idi.

Amma əmim - həyatda hər kəsdən çox sevdiyim, hər zaman yanımda olan, hədsiz güvəndiyim əmim yenə də mənə inanırdı.

Mənim narahatlığımı görüb: - "Ətiş bala(əmim həmişə məni belə çağırırdı), narahat olma, sən də məktubunu oxuyacaqlar." - deyirdi.

"Körpü" - əvvəlki yazılarımda da qeyd etdiyim kimi, hər ayın 30-da 17:00-da, Azərbaycan radiosunun Cənubi Azərbaycan redaksiyasından səsləndirilirdi. Və hər ayın 30-da , o saatda nə olur - olsun, mən mütləq verilişi dinləməliydim. Bunu evimizdə hər kəs bilirdi. Ona görə də o saatlarda mənə toxunmurdular.

Həm də təkcə mən deyildim, bütün Güneyli-Quzeyli "Körpü" dinləyiciləri o saatı səbirsizliklə gözləyirdilər.

"Körpü" bizim yeganə ünsiyyət vasitəmiz, Vətəndən-Vətənə yeganə mə'nəviyyat körpümüz idi.

Hər "Körpü"nü dinləyəndə, verilişdə adı çəkilən dinləyiciləri dünyanın xoşbəxti sayırdım. Axı onlar artıq bir-birlərini tanıyırdılar. Mənsə o dinləyiciləri tanısam da, özüm "Körpü" ailəsinin üzvü deyildim hələ ki... Onlar da mənim varlığımdan xəbərsizdilər. Bilmirdilər ki, Bərdənin Qazaxlar kəndində ən böyük dərdi Vətəninin parçalanması olan və heç cür bu haqsızlıqla barışa bilməyən, 16 yaşlı bir qız var. Və o qız gecəsini-gündüzünə qataraq, tarixini - kimliyini, bu ayrılığın səbəblərini öyrənməyə çalışır, oxuyaraq. Ən böyük arzusu Vətəni Bütöv görməkdir, bu qızın.

Doğrusu, o yaşda yeniyetmələr hansı hisslərlə yaşayırlar, hələ də bilmirəm. Çünki mənim fikirlərim də, dərdlərim də tam fərqli idi.

Evdəkiləri də bu narahat eləyirdi. Hətta atam mənə kitab oxuma yasağı qoymuşdu: - "Əlində kitab görməyim" - demişdi.

Qəribəydi, qardaşlarıma həmişə oxumadıqları üçün əsəbləşərdi, mənə isə əksinə.

Məktubu yola saldığım gündən xeyli vaxt keçmişdi.

"Körpü"nün növbəti verilişini səbirsizliklə gözləyirdim.

Yanvarın 30-dakı verilişdə məktubum haqqında heç bir söz deyilmədi. Daha ümidimi üzdüm. Kimiydi axı orta məktəb şagirdinin məktubuna əhəmiyyət

verən?!..

Yəqin ki, bir daha heç vaxt daha məktub da yazası deyildim. Amma "Körpü" mənimçün müqəddəsdədi.

Dinləməyə davam edəcəkdim. Məni Güneyimlə qovuşduran yeganə vasitə idi - "Körpü". Bir tək təsəllini onu dinləməkdə tapırdım. Başqa cür Güneyimdən necə xəbər tuta bilərdim axı?!..

... Fevral ayının 28 idi. Dərstdən yeni gəlmişdim.

Atam bir neçə gün əvvəl toyu olmuş qohumumuzu qonaq çağırmışdı. Evdə qızğın hazırlıq gedirdi. Hər kəs qonaqların gəlməsinə hazırlaşdı.

Mənimsə fikrim yenə də "Körpü"nün yanında idi. Bir azdan veriliş başlayacaqdı. Saat 5-də həmişəki kimi "Körpü" başladı.

Yenə Gültəkin xanımla Muxtar bəy o taylı - bu taylı həsrətimizdən, dinləyicilərin məktublarından söhbət açdılar. Və birdən - "İndi isə sizi Bərdə rayonunun Qazaxlar kəndində yaşayan Ətayə Əkbərovanın məktubu ilə tanış edirik" - dedi, Gültəkin xanım. Elə bil cərəyan keçirdim. İlahi! Bu yuxu deyildi - gerçəkdi! Doğurdan, mənim məktubumu oxuyurdular!...

O anki sevincimi heç bir sözlə ifadə edə bilmirəm...

Bir anın içində insan necə xoşbəxt ola bilər!..

Göz yaşları içərisində gülürdüm. Daha məktubun ardını dinləmədən həyatə qaçdım, əmimin yanına.

-Əmi, xəbərin var?!.. Məktubumu oxudular!.. Əmi, mənim məktubumu "Körpü"də oxudular! Əmi, Güneyimdəki həmvətənlərim daha tanıyacaqlar məni. Mənə də məktub yazacaqlar...

Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Daha nə xəyallarım vardı gerçək olacaq!..

Canım əmim, o qədər sevindi ki, sanki mənim deyil də, onun məktubunu oxumuşdular.

"Körpü"ylə bağlı başqa xatirələrim kimi, o məktubumun oxunduğu ilk gün də beləcə yaddaşıma həkk oldu.

Daha nə xatirələrim olacaqdı, nələr yaşayacaqdım... yaddaşımda yaşayacaq və bəlkə də yaşama səbəbim olacaq...

"Körpü"lü xatirələr.

Gülərə Bağirova

(Salyan Azərbaycan)

19-25.07.2017

Təbrizin axar-baxarlı, qədim yaşayış bölgəsi, Xəstə Qasının Vətəni Tikmədaşdan olan gənc tədqiqatçı-şair Hüseyn Siyami görkəmli şair Yəhya Şeydanın nəşriyyatında dərc olunan "Füruği azadi"(Azadlıq Günəşi) qəzetində tez-tez gözəl və maraqlı yazıları ilə çıxış edirdi. O, 90-cı illərdə özünün "Qardas, elin var olsun!" yazısını mənə göndərib. Ordan kiçik bir parçanı sizə təqdim edirəm: - "Son zamanlar Şimali Azərbaycan bir çox fəlakətlərə mə'ruz qaldığından gözünün yaşı qurumur, üzü gülmür. Hələ uzun illər xalqın ürəyindəki ayrılığa, həsrətə son qoyulmamış, ürəklərə yeni-yeni dağlar çəkilir. Mənfur erməni cəlladları doğma torpağımıza təcavüz edib, qan töküb. Bir sözlə, hər yeri xarabalığa çevirib. Bakıda

Qanlı Qara Yanvar dəhşətləri, ölçüyəgəlməz facilər
bu torpağın adamlarını qara geyinməyə vadar etdi.
Ağır günlərdə, hər iki Azərbaycan bir-birinə həm
mə'nəvi, həm də maddi köməyi əsirgəməyiblər. Biz
Cənubi Azərbaycan türkləri bu məhəbbəti
unutmayıb, ürəklərdə yaşadır və qürurla deyirik: -
"Qardaş, elin var olsun!"
Tikmədaş, Hüseyn Siyami.

...Qürbətdə yaşayan, görkəmli, istə'dadlı, məşhur
qarmon çalan, əslən qoca Təbrizdən olan Rəhman
Əsədullahi haqqında yazmaq istəyirəm.
Çox can atırdım ki, onunla telefon əlaqəsi yaradam.
Bu arzuma da çatdım. Mənim onunla danışmağıma
səbəb, günlərin bir gün Azərbaycan radiosunun
musiqili verlişlərinin birində ifa etdiyi "Segah-zabul"
oldu. Bu yanıqlı melodiya sanki məni ovsunlamışdı.
O gecə sübhədək yata bilmədim. Səhərin nə vaxt
açılacağını gözləyirdim. Axı sabahı mən onunla
telefonla danışacaqdım. Bu telefon görüşünü Vətən
Cəmiyyətinin sədr muavini, səmimi dostum,
qardaşım Əkrəm Qaflanoğlu təşkil etmişdi.
Axır ki, Rəhmanın şirin güney ləhcəsi ilə həzin, bir az
da kədərli səsinə eşitdim: - "Ay mənim Həcər
qeyrətli, Tomris hünərli Gülarə bacım, axşamın
xeyir!"

Sanki sehrlənmişdim: - "Rəhman bəy!" - dedim, -
"Vurulmuşam ifa etdiyiniz "Segah-zabula", "Yanıq
Kərəmə". O ifanı dinlədikcə Kərəmtək alışıb yanır
insan. Bir qərib karvanın sarvanına çevrilirsən. O ifa
haqq-ədalət uğrunda vuruşan əzmkar xalqını
mübarizəyə səsləyir!"

Cavabında Rəhman bəy: - "Qızım, Gülarə, Keçəl
Həməzələr olmasa hamı gözəl yaşayar." - dedi. Elə
telefondaca mənə şair A.Təbrizlinin "Ana çöllər"
şe'rini oxudu. Həyat yoldaşı Əkrəm xanımla da məni
danışdırdı.

İkinci dəfə Almaniyadan Azərbaycana gələndə məni
konsertinə də'vət etdi. Necə hazırlaşmışdım o
konsertə, hətta dəyərli sənətkarımıza hədiyyə də
almışdım. Təəssüf ki, gedə bilmədim. O gün
qardaşımın Ad Günü idi - 11.07.1999ci il.

Onun haqqında yazılmış bir şe'ri xatırlatsam yerinə
düşər:

Bu axşam yana-yana, dona-dona Qulaq asdım
qarmon çalan Rəhmana.

Qulaq asdım, nəğməsi də, özü də

O dərbədər olana...

Qürbətdə yanan ürəyi alar

Qonar yollara haray çəkər,

Vətən deyər ağlar - "Yanıq Kərəm"lə ...

..."Körpü" verilişinin müəllifi Aqşın Ayazın(Babayev) mənə ünvanladığı məktub və iki kitab bu gün də ən əziz xatirə kimi otağımdakı yazı stolumun üstündədir.

Aqşın müəllim yazır - "Hörmətli Gülarə Bağirova, "Körpü"yə göndərdiyiniz məktub və kitabları aldım. Çox sağ olun. Bu haqda 30 avqustda "Körpü"də danışılacaq. Lütfən, radioya gəlin. Sizin çıxışınızı həmin verilişdə səsləndirmək istəyirik. Hörmətlə: Aqşın Babayev.12/08.87."

...Günlərin bir günü Azərbaycan radiosunun hazırladığı "Qayğı" verilişini dinləyirdim. Cənubdan bir gözdən əlil şairin Şimali Azərbaycana - "Qayğı" cəmiyyətinin xətti ilə gətirildiyini eşitdim. O, Azərbaycanda akademik Z.Əliyeva adına Oftomologiya - göz xəstəlikləri institutunda müalicə olunacaqdı. Bir neçə gündən sonra qardaşımla ona baş çəkməyə getdik. O, gözlərinə inanmırdı. Çox sevinirdi.

Oturduq xeyli söhbət etdik. Nə qədər şe'r oxudu. Elə ordaca bir şe'r yazıb, mənə verdi. Şe'r-in adı belə idi - "Sevgidir qanadım". Apardığım kitabları da verdim, ona şəfa diləyib çıxdıq.

Məhəmməd Təbrizli savadlı şairdir. Onun "Üsyan" şe'rindən:

Ürəyim nehrədirsə - mayesi qəm
Dinmədən çalxalayır nazlı sənəm,
Torpaq altındakı nisgilli dənəm
Əkilən dən də ki, sünbül törədir,
Saralıb, bağda qərənfil törədir...
1988-ci il, yanvar, (Təbriz Güney Azərbaycan)

Babək Muğanlı.

26.07.2017

Xatirələr (II hissə)

O vaxtlar "Körpü" verilişinə məktublar gəlirdi Bütöv Azərbaycanın hər tərəfindən. Bu qərara gəldim ki, mən də məktub yazım. İlk məktubu kiril əlifbası ilə çətin də olsa yazmağa başladım. "Salam, ƏZİZ "KÖRPÜ"! ..." və bir neçə "Körpü" dinləyicilərinə də salam yazdım. Məktubu şəhərimizin mərkəzində olan poşt qutusuna atdım. Amma bir az da qorxurdum ki, məktubu açıb oxuyarlar və mənə irad tutarlar ki, sən Şurəviyə(SSRİ-yə) niyə məktub yazırsan? Çox çəkmədi ki, bu qorxu sevinclə əvəz edildi. Bir gün axşam çağı mənim məkubumu "Körpü"də oxudular: - "Cənubi Azərbaycanın Parsabad şəhərindən Babək Muğanlı yazır: -"Əziz "Körpü" mən sizə daima qulaq asıram. Mənim salamlarımı Ətayə Əkbərovaya, Gülarə Bağirovaya

və Ağarəhim Rəhimova çatdırın." Beləcə başladı, mənim "Körpü"yə məktub yazmağım. Bir gün paltar mağazamda oturmuşdum bir sinif yoldaşım (hansı ki şəhərimizin poçtunda işləyirdi) içəri girib, gülə-gülə - "O taydan sənə məktub var"- dedi. Doğrusu heç inanmağım gəlmədi. Çantasını açıb bir məktub çıxardı və "İnanmırsansa al, bax" - dedi. Birinci Şimal qoxulu məktub Ətayə xanım Əkbərovadanıydı. Qonşu dükançı dostlarım da yığışdılar başıma ki, "Aç oxu görək nə yazırlar". Bundan böyük sevinc olardımı? O məktubu dönə-dönə oxudum: - "Əziz qardaşım Şahdust Mirzayi, sizə Şimali Azərbaycandan atəşin salamlar!" Bir müddət sonra məktubların sayı çoxaldı və həmçinin dostların da sayı artdı. Aşağıda adlarını çəkəcəklərim, "Körpü"nün daimi dinləyiciləri və məktublaşdığım dostlarımdırlar - Bərdənin Qazaxlar kəndindən Ətayə Əkbərova, Salyandan Gülarə Bağirova, Lerikin Çayrud kəndindən Əfiqə Rzabəyli, Füzulidən Yeganə və Gülanə Məcnunova bacıları, yenə Füzulinin Qazaxlar kəndindən Vəfa Şirinova, Tərtərin Xoruzlu kəndindən Qəmər Orucova, Kürdəmirdən Zemfira Zərbəliyeva, Astaradan Ağarəhim Rəhimov, Aydın Zeynalov və başqa adlarını unutduqlarım da məni bağışlasınlar. Cənubdan Əli Məhəmmədpur, Aqşin Ağkəmərlı, Hüseyn Siyami, Rəsul Atəşi, Zöhrə

Meşkini, Fazil Əlizadə, Piruz Dilənçi, Huşəng Rizayi və başqaları. İndi də o gələn məktubların hamısını qoruyub saxlayıram. Şimaldan gələn şəkillər evimin divarlarını bəzəyir.

Xalq şairi, görkəmli ədəbiyyat xadimi və “Mişov dağı” dərgisinin redaksiya heyətinin sədri, hörmətli akademik Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən, yüksək Heydər Əliyev mükafatıyla təltif olduğunuz üçün, Mişov kultür dərnəyi və “Mişov dağı” dərgisinin yazıçı və oxucuları tərəfindən sizi ürəkdən təbrik edir, uzun ömür can sağlığı diləyirik.

*Hörmətli Mişov kultür dərnəyinin sədri və
Mişov dağı dərgisinin redaktoru
Əfqar Əliyev*

Bu sayımızda

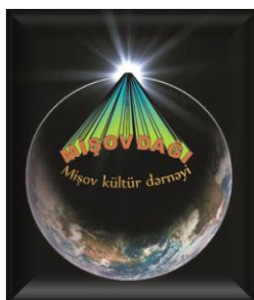
بو سایمیزدا

Bizim söz / <i>Aqşın Ağkəmərli</i>	4
Xurşidbanu... / <i>Mişov. A</i>	6
Təğirat e eqlimi / <i>Məhtab.Məhbub</i>	27
Əllərim hələ / <i>Rubabə Quluzadə</i>	32
Şeir / <i>Ə.odər</i>	40
Ərdəbil qızıl ... / <i>Mişov. A</i>	41
Kusuf.../ <i>Ə. Mənzəri</i>	44
Həssas şair qəlbi / <i>Ədəbiyyat və</i>	62
Azərbaycan dili / <i>Nizami Cəfərov</i>	66
Sevirəm Səni / <i>Mişov. A</i>	75
Sən Məndən gileyli / <i>por... Musa quluzadə</i>	77
Əsrəf.../ <i>Rəhim Məməqanlı</i>	85
20 yanvar faciəsi / <i>Mişov. A</i>	87
<i>Cənubi Azər.../Akad.Nizami Cəfərov</i>	88
Şeir / <i>Şah İsmayıl Xətayi</i>	95
Bayatı / <i>Mişov. A</i>	98
Laylalar/ <i>Mişov. A</i>	103

FOLKLOR BUXÇASI

Folklor buxçası / <i>Mişov. A</i>	103
Ölü Basdırma / <i>Bağır xan</i>	105
Aslan Kəmərli / <i>Mişov. A</i>	108
Şeir / <i>Sərvər məsum</i>	112
Lütfi Zadə / <i>Mişov. A</i>	113
Cəmiyyət... / <i>Mışov. A</i>	119
Şeir / <i>Nəriman Həsənzadə</i>	121
Çox mudrik... / <i>Sməd Bayramzadə</i>	124
Namhay e Əsil / <i>Mişov. A</i>	126
Yusif Məmmədəliyev / <i>Sətarxan (Erol)</i>	129
Gələcək... / <i>Mirzə İbrahimov</i>	131
Şeir / <i>Nəbi Xəzri</i>	134
Qədim Azərbaycan... / <i>Vahid ömərov</i>	135
Qaraqan... / <i>Hüseyn Qərəqani</i>	149
Seyid Əşrəfedin... / <i>Əli qafqaziyali</i>	160
Aşıq Qiyas / <i>Mişov. A</i>	171
Bölgəmizin... / <i>Mişov. A</i>	173
Atilanın Avstriya... / <i>Nuray Bilgili</i>	175
Şeir / <i>Bəxtiyar Vahabzadə</i>	177
Molla vəli Vidadi / <i>Mişov. A</i>	178
Şeyxi işraq... / <i>Rəhim Məməqanlı</i>	181
Təbriz / <i>Mişov. A</i>	185
Tarix ... / <i>Qasım Türkəman</i>	187
Sara Xatun / <i>Mehriban Sərvərova</i>	190
Xatirələr / <i>Fəridə ləman</i>	195

Əhməd Cavad / <i>Sətar Xan</i>	196
Aşıq Ədalət / <i>mışov. A</i>	199
Ətay Daha bir.../ <i>Əatya Əkbərsəy</i>	200
Körpü... / <i>Gülərə Bağirova</i>	205
Körpü... / <i>Babək Muğanlı</i>	210

MİŞOV DAĞI. 20

20

MİŞOV
DAĞI

NATƏVAN
XURŞİDBANU

